

Julián Gorkin

Mordet på Trotskij

1970

Svensk utgåva 1972

Översättning: Katja Birmann

Första utgåvan av denna bok kom ut 1948, men här har använts 1970 års ombearbetade upplaga som kom ut på franska (*L'assassinat de Trotski*) och spanska (*El asesinato de Trotsky*). Den har sedan kommit ut i flera upplagor och på flera språk. En engelsk översättning kom 1973 under titeln *Murder in Mexico. The assassination of Leon Trotsky*.

Att välja ut offret och omsorgsfullt förbereda kuppen, utkräva en oförsonlig hämnd och sedan gå till sängs Det finns inget ljuvligare på jorden.

Stalin i samtal med Dzerzjinskij och Kamenev en sommarkväll 1923

Tror ni att Stalin bryr sig om att ge de svar han är skyldig era argument? Ni tar miste. Det enda han tänker på är hur han skall kunna likvidera er utan att ådraga sig något straff.

Kamenev till Trotskij 1925

Han skulle ha gjort sig kvitt er redan 1924 om han inte hade fruktat repressalier från de unga, i form av terrorhandlingar. Det var därför Stalin bestämde sig för att till en början oskadliggöra oppositionen och först därefter döda er, viss om att han då kunde göra det ostraffat.

Zinovjev till Trotskij 1925

Du skall veta att om vi hastigt avlider har Stalin sitt finger med i spelet.

Zinovjev och Kamenev i brev efter brytningen med Stalin 1926

Redaktionell anmärkning

Julián Gorkin (1901-1987) var ledande medlem av det spanska antistalinistiska vänsterpartiet POUM under spanska inbördeskriget. Efter inbördeskriget var han först bosatt i Frankrike, men flyttade i början 1940 till Mexiko, där han främst var verksam som politisk skriftställare. Från 1948 var han bosatt i Paris.

I denna utgåva av *Mordet på Trotskij* har flera noter har tillagts och några noter har kompletterats, främst för att aktualisera vissa uppgifter. Annars är texten oförändrad.

Sedan Gorkins bok publicerades har det från många håll framkommit uppgifter som på olika sätt kompletterar Gorkins redogörelse. Detta gäller bl a memoarer från medlemmar i det mexikanska kommunistpartiet, liksom från den sovjetiske "spionchefen" Sudoplatov som höll i trådarna när det gällde mordplanerna. Det bör kanske påpekas att dessa nya källor på intet sätt vederlagt Gorkins version, utan de kompletterar och bekräftar Gorkins uppgifter.

Som ett exempel på sådana nya källor har vi lagt till en bilaga som redogör för en intervju från 1972, där den mexikanske målaren/stalinisten Siqueiros ger detaljer om det första mordförsöket på Trotskij som han och det mexikanska kommunistpartiet låg bakom och som behandlas i bokens första kapitel.

Vi har också tillfogat några lästips.

Red

Innehåll

Inledning	1
Första delen: Kampen mot döden	5
1. Första attentatet: verkligt eller simulerat.....	5
2. Hur GPU fungerar.....	16
3. Äntligen ett spår.....	19
4. GPU:s statister	29
5. Sheldons lik.....	34
6. Alfaro Siqueiros häktas.....	42
Andra delen: Trotskijs död	48
1. Trotskij såras till döds	48
2. Så gick det till	53
3. Mördarens berättelse.....	59
4. Anklagande vittnesbörd	64
5. Jacson-Mornards lögner.....	71
6. Om allt är lögn – var finns då sanningen?	77
7. Domen.....	84
Tredje delen: Hur Stalin lät döda Trotskij.....	90
1. En skola för bödlar	90
2. De spanska flyktingarnas öde i Sovjet	90
3. I en GPU- ”datja”	91
4. Contreras – Sormenti – Vidali.....	92
5. Vidali, den andre attentatsledaren.....	94
6. Gregorij Rabinovitj, den omtalade ”franske juden”	94
7. Två höga sovjetofficerare	95
8. Ruby Weil och Sylvia Agelov	96
9. Jacson-Mornard hos Trotskij	97
10. Familjen Mercader	98
11. ”Pedro”, ”Singer”, ”Guéré”, Ernö Gerö.....	99
12. Ovedersägliga bevis.....	101
13. De doktrinära mördarna.....	102
14. Tystnad – eller döden.....	104
Bilaga: Siqueiros medger mordförsöket på Trotskij	106

Inledning

När Andrés Nin och jag mitt under spanska inbördeskriget fick veta att den norska regeringen gett efter för påtryckningar från Kreml och tvingat Leo Trotskij att lämna landet, gjorde vi demarcher hos det katalanska folkrådet för att utverka asyl åt honom. Som sekreterare i den Röda Fackföreningsinternationalen i Moskva hade Nin samarbetat med Trotskij. Sedan han utvisats från Sovjet och återvänt till Frankrike hade han förblivit honom trogen i flera år. Men till slut hade han, av politiska skäl, brutit med honom. Vad mig själv beträffar, hade jag aldrig tillhört trotskisterna. Jag hade översatt två av Trotskij's verk och jag hyste en uppriktig beundran för den politiske skribenten, organisatören och revolutionäre ledaren – enligt min mening vår tids mångsidigaste – men han fortsatte att åberopa den ortodoxa bolsjevismen medan jag frivilligt hade brutit med bolsjevismen 1929. Vår intervention var alltså en fråga om ren mänsklig solidaritet, en solidaritet som enligt min åsikt utgjorde och utgör vår främsta plikt gentemot de människor som förföljs för sina idéer.

Lyckligtvis avlogs vår begäran: om den hade bifallits skulle Trotskij ha blivit mördad tre år tidigare. Och vi också. Vår demarche medförde för övrigt att Stalins agenter, som hade fått order om att låta oss försvinna från den politiska scenen, nu började angripa oss personligen. Utan att meddela vare sig centralregeringen eller folkrådet häktade GPU oss i Barcelona och stängde in oss i en tjeka i Madrid. Nin torterades nesligt innan han dödades.¹ Tillsammans med andra kamrater förflyttades jag från fängelse till fängelse i ett och ett halvt års tid, ända fram till rättegången, den första Moskvarättegången utanför Sovjet. Två gånger förkunnades vår avrättning offentligt. Men i Barcelona fanns inga domare som var villiga att utföra Stalins order. Våra domares omutlighet bidrog till att rädda våra liv i lika hög grad som de indignerade protester som processen mot oss uppväckte världen över.²

Trotskij var inte tacksam över vårt ingripande. Han betraktade oss som politiska motståndare och kritiserade oss häftigt. Vår situation var verkligen paradoxal: medan stalinisterna förföljde oss och anklagade oss för att vara trotskister, var vi bara enkla opportunisterna i Trotskij's ögon! Till och med när Nin hade mördats av GPU, vars offer Trotskij också skulle bli en dag, formulerade denne en kritik av honom som var värdig den dogmatiska bolsjevismen. Hans attityd fyllde mig med vämjelse och jag var fast besluten att inte ha någon politisk eller personlig förbindelse med Trotskij och hans anhängare i framtiden.

För Trotskij var ”planeterna utan visa” bara ett dystert minne vid den här tiden. Ett land hade till slut hälsat honom välkommen, liksom också andra offer för de totalitära staterna i Europa: president Cárdenas' Mexiko. Den store revolutionären hade kunnat slå sig ner där, trots protester från kommunisterna och deras sympatisörer.

Från bilen som förde mig från New York till Mexiko på morgonen den 25 maj 1940 kunde jag på tidningarnas löpsedlar läsa nyheten om attentatet mot Trotskij. Jag blev upprörd men knappast från början – jag kan säga att jag hade varit med om prologen i Moskva – och jag visste att den gamle bolsjevikedaren var dödsdömd, oavsett vilket avstånd som skilde honom från Sovjet. Sedan oppositionen dränkts i blod och det gamla bolsjevikgardet praktiskt taget eliminerats måtte det ha varit olidligt för Stalin att veta att den farligaste och oförsonligaste av hans motståndare fortfarande befann sig i livet. Det enda man inte kunde förutse var timmen som Stalin skulle välja för att låta döda honom ... Men nu var timmen slagen. Undertecknandet av den tysk-ryska pakten och andra världskrigets utbrott skulle inom kort ställa ”sjakalen i Kreml”, som Trotskij kallade honom, inför svåra och farliga avgöranden. Han måste alltså snabbt och för alltid tysta denna anklagande röst som gav genljud över hela världen.

¹ Jesús Hernández, före detta spansk minister och tidigare medlem av Kominterns exekutivkommitté har avslöjat bakgrunden till detta brott, ett av de mest upprörande under spanska inbördeskriget, i sin bok *Det stora förräderiet*.

² Om förföljelsen av POUM, mordet på Nin m m, se [Repressionen mot anarkister och POUM under spanska inbördeskriget](#) av B Bolloten och [Mordet på Andreu Nin – hur gick det till?](#) av Martin Fahlgren. – *Red*

Och höll inte Trotskij på att skriva Stalins biografi? Han skulle alltså avslöja denne inför världen och avbilda honom sådan han var: brutal, opålitlig, uppfylld av fruktansvärda komplex, och detta vid en tidpunkt då Stalin mer än någonsin måste ge prov på styrka och använda varje uns av sitt förslagna intellekt. Tanken på denna bok förföljde Stalin. Han måste hindra författaren att avsluta den. Nu var tiden inne. Ordern hade utdelats ... GPU hade avvaktat länge. Som genom ett mirakel hade Trotskij undkommit oskadad från det första attentatet, men denna respit var bara en vapenvila som ödet hade beviljat. Den strid som han från och med denna tidpunkt måste utkämpa mot döden var ohygglig. Varifrån och hur skulle den drabba honom? Mer än själva döden förgiftade denna fråga de dagar som återstod honom att leva.

När jag anlände till den mexikanska huvudstaden rådde där en ytterst upphetsad stämning. I själva verket var den skådeplatsen för den sista akten av en världsomfattande tragedi: den ryska revolutionens tragedi, den revolution som nu förtärde sig själv i den närkamp som hade uppstått mellan Stalin och Trotskij i Moskva efter Lenins död. Detta drama hade förföljt Trotskij i Turkiet, i Frankrike, i Norge. Ödet ville att slutakten skulle utspelas i det färgrika, storartade och mångfasetterade Mexiko där döden är föremål för en särskild kult. Tidningarna ägnade helsidor åt fallet. Alla samtal – i politiska kretsar, i teatersalonger, på restauranger – rörde denna händelse. Allt annat, till och med det pågående världskriget, kom tillfälligt i bakgrunden.

Det är sant att Trotskij gjorde vad han kunde för att hålla kvar den upprörda stämningen. Eftersom han ansåg att den mexikanska polisen inte kunde fatta hur betydelsefull den politiska aspekten var i detta fall, översvämmade han pressen med artiklar som avslöjade stalinismens sanna natur, kommunistpartiernas verksamhet och GPU:s sätt att fungera. Han gjorde stora ansträngningar för att upplysa opinionen och leda polisundersökningen. Trotskij var inte mannen som lät ett så ypperligt tillfälle gå sig ur händerna att lägga fram sina politiska synpunkter och brännmärka sina fiender som han kallade ”Stalins gangstrar”.

Vid denna tid hade jag ännu inte någon som helst avsikt att skriva om detta ögonblick då Trotskijs liv stod på spel, trots att han var en av de samtida politiska personligheter som intresserade mig mest och som jag hade ansträngt mig mest att förstå. När upphetsningen efter attentatet hade lagt sig något fick jag upprepade inbjudningar att besöka honom i hans befästa villa i Coyoacán, inbjudningar som härrörde från hans intima medarbetare. Jag avböjde, trots att det ur rent mänsklig synpunkt skulle ha varit intressant att få en direktkontakt med den landsflyktige ryssen vid just denna tidpunkt. Eftersom jag kände till hans läggning och hans åsikter om de internationella problemen, framför allt om det just avslutade spanska inbördeskriget, var jag övertygad om att ett sådant sammanträffande skulle försätta oss i en besvärlig, ja kanske obehaglig situation. Än idag tror jag att det var klokt av mig att inte vilja träffa honom.

Det man kunde förutse inträffade: han blev mördad tre månader efter det första attentatet. GPU hade vunnit, Stalin triumferade. Hans död och de ohyggliga omständigheterna omkring den fick mig att överge min passiva inställning som åskådare. Jag gav uttryck för min vrede och erbjöd mig att vaka vid hans bår.

Sedan började jag helt öppet ägna mig åt undersökningar som kunde tänkas bidra till att kartlägga sanningen. Jag tog kontakt med domaren som skulle leda rättegången, chefen för Mexikos hemliga polis och två framstående läkare som studerade mördarens personlighet. Att erbjuda min hjälp tycktes mig vara en plikt som jag inte kunde undandra mig. Jag engagerade mig intensivt i undersökningen. Men den var också lika informativ som spännande: den utvecklades till en verklig kamp mot stalinismen och dess ljusskygga metoder. Mina tidigare attacker mot stalinisterna hade efterlämnat en dålig smak – den här gången skulle jag utsättas för en obarmhärtig förtals- och förföljelsekampanj och fem på varandra följande attentat. Av ett av dem har jag en skallfraktur som minne.

Jag lyckades samla en unik dokumentation omkring detta brott, först och främst tack vare general Leandro A. Sánchez Salazars tillmötesgående. Han var vid denna tid överste och chef för hemliga polisen, som ledde hela undersökningen. Denna dokumentation omfattar flera hundra officiella akter, originalfotografier och en stor samling pressurklipp som är relevanta i sammanhanget.

Under den rättegång som slutade med att mördaren dömdes till den mexikanska lagens strängaste straff – tjugo års straffarbete – klagade försvarsadvokaten, en okänd kommunist i GPU:s sold, vid flera tillfällen över att de viktigaste dokumenten hade försvunnit ur hans dossier. Domarna behövde visserligen inte ha dem för ögonen för att utmäta straff åt den man som varit verktyget vid mordet på Trotskij. Rena fakta dömde honom. För övrigt påpekade de mexikanska tidningarna upprepade gånger att det inte längre ”fanns en skymt” av vissa dokument som hade att göra med den första attacken mot Trotskijs hus och med mordet. Vanligtvis anklagade man GPU för att ha låtit dem försvinna. Men GPU:s agenter svävade inte i okunnighet om att dessa papper befann sig i min ägo, annars skulle de själva ha sett till att de försvann!

Denna omfattande dokumentation kompletterades av muntliga livliga samtal med överste Sánchez Salazar och hans viktigaste medarbetare. Alla dessa undersökningar resulterade till slut i ett verk som gavs ut och även publicerades i flera andra länder från och med 1948. För att understryka sanningshalten i det jag berättade undertecknades boken också av före chefen för hemliga polisen i Mexiko.

Varför har jag då beslutat mig för att göra denna nya bearbetning av min bok som jag betraktar som slutgiltig? Flera punkter i händelseförloppet omkring mordet och de män som var inblandade var inte klarlagda när den första versionen kom ut. Huvudpersonerna hade lyckats bevara sin anonymitet och var fortfarande okända, det var bara bifigurerna som arresterades. Det första försöket uppfattades av den mexikanska polisen till att börja med som ett låtsasattentat, arrangerat av Trotskij och hans omgivning. Tre månader senare försökte mördaren ge sig ut för att vara en trotskist som var besviken på Trotskij. De mexikanska myndigheterna kunde inte fastställa hans identitet och jag skulle bli den förste som offentligt avslöjade den men möttes ändå av ett nästan kompakt tvivel. Några år gick. Och då bekräftades mina avslöjanden på ett uppseendeväckande sätt, belagda av oemotsägliga bevis.

Eftersom de tidigare utgåvorna var slutsålda sedan årtal tillbaka föreföll det mig dessutom som om denna bok kanske var aktuellare idag än när mordet på Trotskij begicks. Chrusjtjovs rapporter till ryska kommunistpartiets tjugonde kongress avslöjade för världsoptionen – inklusive kommunister, sympatisörer och neutrala – några av de ohyggliga brott som Stalin och hans GPU hade gjort sig skyldiga till. Endast några av dem, ty listan på alla deras illdåd skulle kräva tonvis med papper. Kreml hade också beslutat sig för att äntligen publicera Lenins ”testamente” som för övrigt varit känt sedan 1926. Där fördömer han Stalins brutalitet och våldsmetoder och prisar Trotskijs, Bucharins och Pjatakovs meriter och stora kapacitet – alla tre offer för Stalins kriminella brutalitet. Lenin ger också rådet att skilja den olycksbådande person som är partiets generalsekreterare från hans post. Bland de brott som Chrusjtjov brännmärker nämns inte uttryckligen mordet på Trotskij; men de terrorismetoder som Stalin inordnade i systemet och som från och med denna tid blev allmänt kända räcker för att förklara det. Historien har gett Trotskij en lysande revansch. Stalin finns inte längre och Beria, hans kumpan när det gällde polis- och terrorismetoder, har likviderats under omständigheter som ännu är höljda i dunkel. Likaså de av hans medarbetare som förberedde och genomförde mordet på Trotskij. De kommunister som har överlevt dessa män kämpar vidare i ett hav av motsägelser och lömska inre stridigheter ... Vem läser ännu Stalins osmälta verk, som en gång i tiden trycktes i miljoner exemplar och obligatoriskt översattes till nästan alla språk? Eller ens Chrusjtjovs tal som samlats i åtskilliga volymer och som numera har dragits in? ... Däremot nytrycks Trotskijs verk – vissa arbeten i pocketutgåva – och åtskilliga kommunister upptäcker i dem tankar som länge har varit förkvävda. Är det inte iögonfallande att världen nu hyllar den man som främst skapade Oktoberrevolutionen – och att så skedde till och med vid det tillfälle då revolutionens femtioårsjubileum firades med stor pompa? Att under sådana omständigheter försöka kasta ljus över de fakta som omgav Trotskijs död kan kanske hjälpa oss att bättre förstå historien – ja, nuet.

År av tålmodigt forskningsarbete har resulterat i att jag i dag kan ge en praktiskt taget fullständig belysning av hela denna affär. En stor del av min information har jag tre män att tacka för, tre militanta spanska kommunister. De är samtliga välkända och har märkligt nog lyckats slippa ut ur

Sovjet: Enrique Castro Delgado, författare till *Jag har förlorat tron på Moskva*, god vän och förtrogen till modern till Trotskijs baneman; generalen ”El Campesino” vars berättelse *Livet och döden i Sovjet* jag har citerat, och Jesús Hernández, före detta minister och politisk kommissarie vid den republikanska armén under inbördeskriget, före detta medlem av Kominterns exekutivkommitté i Moskva och författare till *Det stora förräderiet*.

Den tidigare versionen av min bok har anklagats för att snarare vara ”en storartad detektivroman” än en historisk bok. Jag har låtit detta sägas utan att försvara mig: kan jag rå för att detta brott planerades av den mest hemlighetsfulla av alla hemliga polisorganisationer och att en annan polismakt – den energiska mexikanska polisen – ledde undersökningarna? Faktum är att sedan mitt verk publicerades i Frankrike (1948) och översattes till gott och väl ett dussin språk kan man inte längre räkna de artiklar och reportage, ja till och med böcker, som har hämtat sitt material ur den eller utnyttjat min dokumentation. Det har kommit till min kännedom – och då talar jag bara om de två senaste åren – att i ett latinamerikanskt land har det getts ut en piratupplaga på hundratusen exemplar av min bok, i London har det spelats en teaterpjäs med temat hämtat från detta mordfall, ett betydande litterärt pris i Paris har tilldelats en roman vars hjälte är identisk med Trotskijs mördare, och, slutligen, har det getts ut en bok på åtskilliga språk som är fascinerande men innehåller felaktiga detaljer om de viktigaste brott som har begåtts av ”Smersh” och varav det mest uppseendeväckande var mordet på den store ryske revolutionären.

I bokens två första avsnitt – som återger det första attentatet respektive mordet – följer jag händelsernas och polisundersökningens förlopp. Det tredje och sista avsnittet, som hittills varit opublicerat, innehåller resultatet av mina egna forskningar, nya upplysningar om mordet och namnen på de viktigaste hemliga agenterna – bland dem modern till den faktiske mördaren – som var inblandade. Det är lätt att konstatera att vanliga romaner – detektivromaner eller övriga – inte når upp till samma svindlande höjder som dagens historiska fakta. Naziarkiven har exempelvis visat sig innehålla häpnadsväckande ting. När de hemliga sovjetiska arkiven en dag öppnas kommer de mest fantastiska romaner att förefalla som barnsagor, jämfört med vad dessa arkiv innehåller.

Julián Gorkin

Paris i mars 1970

Första delen: Kampen mot döden

1. Första attentatet: verkligt eller simulerat

Överste Leandro Sánchez Salazar, chef för polisens hemliga säkerhetsavdelning, kom hem vid elvatiden på kvällen. Han kände sig ovanligt trött efter en lång arbetsfylld dag och slog sig ner i en fåtölj. Stödd mot skrivbordet började han bläddra igenom tidningarna med dagens datum: den 23 maj 1940.

Översten var av medellängd, ganska kraftig, frisk och spänstig. Hans typiskt mexikanska ansikte, som avslöjade att han hade indianblod i ådrorna, var energiskt, ögonen livliga, intelligenta, listiga. Knappast mer än ett barn hade han deltagit i revolutionen och tack vare uppoffringar och meriter stigit i graderna inom den militära hierarkin från enkel soldat till överste (det skulle inte dröja länge förrän han blev utnämnd till general). När general Lázaro Cárdenas hade blivit vald till president var en av hans första åtgärder att placera Sánchez i ledningen för den hemliga säkerhetspolisen, ett uppdrag som passade denne förträffligt.

Man serverade honom te. Mellan två klunkar ägnade översten igenom tidningsrubrikerna: de handlade bara om kriget i Europa. Stalin och Hitler hade delat Polen. Stalin hade just gått till angrepp mot Finland, och Hitler gjorde de sista förberedelserna för att invadera Frankrike och utan dröjsmål ockupera Paris. Som son av den mexikanska revolutionen och övertygad demokrat var översten upprörd över denna brottsliga allians mellan två totalitära kumpaner som bara några månader tidigare hade framstått som oförsonliga fiender. En av hans uppgifter inom hemliga polisen var just att övervaka de pronazistiska tyskar som bodde i Mexiko och de kommunister som var Moskvans lydiga redskap. På grund av landets grannskap till Förenta staterna hade båda sidor speciella agenter och medhjälpare i Mexiko. Många hade tagit sig in i landet genom att åberopa den asylrätt som så generöst hade tillämpats av president Cárdenas, trogen sin revolutionära bakgrund.

Översten gick till sängs, tände en cigarrett och somnade strax därefter. Han väcktes ur sin djupa sömn av telefonens envisa ringande. Han var van vid telefonpåringningar från underordnade, som ofta väckte honom mitt i natten. Ännu till hälften sovande grep han automatiskt luren.

– Det är chefen för säkerhetsvakten, överste.

– Överste, Trotskijs hus har just blivit attackerat.

Vanligtvis tog han lugnt emot de mest oväntade och sensationella nyheter, men den här gången reagerade han. I kort ton gav han sina order:

– Säg till Estrada och Galindo att vi ska träffas hos Trotskij i Coyoacán. Jag åker dit direkt.

– Uppfattat, överste.

Estrada och Galindo var hans närmaste medarbetare, den förstnämnde sous-chef inom säkerhetstjänsten, den andre chef för polisstyrkan.

Klockan var fyra på morgonen. I en handvändning klädde han sig och knäppte på gehänget med revolvern. I tre språng skyndade han nerför trappan i sitt hus som låg i läkarkvarteren³, hoppade in i sin bil som stod parkerad intill trottoaren och startade i riktning mot Coyoacán där Trotskij bodde.

Han kände väl till den ryska ledarens hus i hörnet av Calle de Viena och Calle de Morelos, mitt i ett lugnt och elegant bostadskvarter. Han hade ofta hälsat på honom. Han beundrade och tyckte om Trotskij som å sin sida visade honom vänskap och förtroende. Han hade fått order att vaka över Trotskijs säkerhet, en uppgift som höll honom ständigt sysselsatt.

Det hade störtregnat under natten. Gatorna var igenslammade, i synnerhet Calle de Viena, som då ännu inte var asfalterad. Den kantades av oansenliga hus i obearbetat tegel eller av trä, men här och

³ Mexico City är uppdelat i ”kolonier” eller kvarter: stadskvarteren, blomsterkvarteren, musikanternas, skaldernas, författarnas, läkarnas kvarter etc

där reste sig en mer påkostad villa. Dagen hade ännu inte grytt men hundarna skällde redan och tupporna började gala. Det verkade som om attentatet en halvtimme tidigare hade avbrutit lugnet i Coyoacán som dittills varit så fridsamt. Denna pittoreska förstad skulle inom kort bli känd över hela världen. Ett världsrykte värdigt den store ryske revolutionären och hans kamp mot diktatorn i Kreml som hade likviderat, inte bara alla dem som opponerade sig mot regimen i Sovjet utan också många av deras anhängare och vänner.

Huset som Trotskij bodde i låg längst ner på vänstra sidan av Calle de Viena. Alldeles i närheten rann en liten bäck under träden. Översten stannade häftigt bilen, störtade ut som en stormvind och skyndade fram mot vaktstugan, avsedd för polismännen som hade till uppgift att vaka över den ryske emigrantens säkerhet. Alla såg fullständigt upplösta ut.

– Vad är det som har hänt? undrade översten otåligt utan att ens bry sig om att hälsa på dem.

En kör av förtvivlade röster svarade honom:

– Överste, vi har blivit anfallna. Säkert tjugo män ... Klädda i polis- och arméuniformer. Hur skulle vi kunna ana att de förberedde en kupp? De var beväpnade, de höll oss i schack och när de väl kom in i huset sköt de ... åtminstone trehundra skott.

– Vet ni om det är några döda, några sårade?

– Vi vet ingenting, vi har inte varit inne i huset.

Nu anlände Estrada och Galindo tillsammans med agenter från säkerhetspolisen och general José Manuel Núñez, polischefen.

– Överste, är Trotskij död?

– Vi vet inte än. Det tycks ha avlossats omkring trehundra skott inne i villan.

– Trehundra skott! utropade generalen. Vi kommer bara att hitta lik! Vilken katastrof!

De gick mot villan. Det var en T-formad byggnad från slutet av artonhundratalet. När Leo Trotskij hade köpt den, med hjälp av vänner och anhängare i Förenta staterna, hade den bara varit omgärdad av ett staket. Men den gamle revolutionären, som var orolig för sin ständigt hotade säkerhet, hade ersatt staketet med en betongmur, flankerad av två krenelerade torn, och försett entrén med en bepansrad blyfärgad port. Denna port, de höga stränga murarna och tornen som dolde kulsprutor, kom huset att likna en fästning. Det var långt mer ett fängelse eller en kasern än en bostad. Vilka säkerhetsåtgärder hade inte Röda arméns skapare tvingats omge sig med! Och kanske förgäves, om han nu låg livlös bakom blinderingarna som inte längre tjänade något till.

Överste Sánchez Salazar tryckte på knappen till ringklockan samtidigt som Estrada och Galindo bultade med knytnävarna på metalledörren. Denna öppnades på glänt, tillräckligt för att man inifrån skulle kunna identifiera besökarna som uppgav sina namn och visade sina papper. Först då slogs dörren upp och de kunde komma in i trädgården. Trots att den var omgiven av dessa fränstötande murar var trädgården, med sina stora lövrika träd, välskötta gräsmatta och mängder av blommor det enda behagliga hos denna bostad. Framför allt fanns här rikligt med torra vilda kaktéer som Trotskij själv hade hämtat ner från bergen och som han kärleksfullt skötte om: ett hörn av paradiset i denna tillvaro som på så många sätt var helvetisk.

– Vad har egentligen hänt, señores? undrade överste Sánchez Salazar vänd mot Trotskijs sekreterare och livvakter.

De var alla unga kraftiga pojkar. De höll fortfarande sina revolverar i händerna, beredda att försvara sig mot en eventuell fiende. Men man frapperades av hur allvarliga deras ansikten var. Trots sina vapen och en viss hårdförhet i uppträdandet var de förunderligt lugna. Och man kunde ana att de var fast beslutna att inte säga någonting, lydde de en hemlig order om att iaktta största försiktighet?

– Har de dödat Trotskij?

- Nej, överste.
- Har någon dödats eller sårats i huset?
- Nej, överste.
- Inte, trots alla skott?

Polischeferna var lika överraskade som belåtna.

- Det bästa vore om översten talade med Trotskij själv, sa en av sekreterarna.
- Vill ni då vara vänlig och föra mig till honom.

Sieva, Trotskij's barnbarn, som just hade kommit dit från Paris, lekte fridfullt i ett hörn av trädgården, nedanför en trappa som ledde direkt in i hans rum bredvid farföräldrarnas. Han var tolv eller tretton år och var förvånansvärt lik Trotskij. Han hade ett bandage om vänstra foten.

- Vad har den råkat ut för? undrade översten och stannade bredvid barnet.
- En kula snuddade vid honom, förklarade en av sekreterarna. Men som tur var är det ingenting allvarligt.

Barnet betraktade dem lugnt och började åter leka.

Äntligen stod general Núñez och överste Sánchez Salazar inför Leo Trotskij och hans hustru Natalja Sedova. De var fortfarande klädda i nattdräkter men hade dragit på sig sina morgonrockar. De tog hjärtligt emot de nykomna: deras vänlighet var legendarisk. Men deras lugn denna natt föreföll fullständigt obegripligt, liksom sekreterarnas oberördhet. Det verkade som om inte någonting hade hänt, som om alltihop bara var falskt alarm. Trotskij smålog lite retsamt. Ögonen var klara och livliga under de mefistofeliska ögonbrynen bakom glasögonen med sköldpaddsskalmar – ögon som avslöjade en osedvanlig klarsyn och som riktade en granskande och betvingande blick mot besökaren. Han var av medellängd och gav fortfarande ett robust intryck. Den stora, ganska smala munnen med lätt framskjutande underläpp avslöjade hans sensualitet. Det nästan vita håret, som ett pipskägg på ända, var tillbakastruket men stora slingor hängde ner runt huvudet. Vem minns inte Trotskij's märkliga profil i det galleri av stora män som har skapat vår tids historia? Ett oförglömligt ansikte – med drag som fortfarande var unga och energiska och med fullständigt slät, hög och mäktig panna – märkt av två fina rynkor omkring munnen, det enda tecknet hos honom på en viss bitterhet.

Natalja, reserverad som alltid, stod orörlig vid hans sida. Hennes ansikte, omramat av fint askblont hår, hade en gång varit mycket vackert och avspeglade ännu stor känslighet och ömhet. Lidandet långt mer än åldern hade fått henne att åldras. Hennes närmaste, den gamle revolutionärens tidigare medarbetare, vänner och stridskamrater hade alla försvunnit. Under de oändliga månader då rätttegången och "terrorutrensningarna", som Stalin hade utlöst, utspelades genomlevde paret Trotskij en mardröm. Fyllda av vrede men lamslagna av sin egen vanmakt läste de högar av tidningar, rapporter och brev och försökte bemöta de monstruösa beskyllningarna från Stalin och framför allt belysa de verkliga motiven till denne vanvettige diktators handlande.

Det ohyggligaste ögonblicket var den stund då de blev underrättade om sonens, Leo Sedovs egendomliga död i Paris. Allt tycktes tyda på att han hade blivit mördad. De båda makarna stängde in sig i flera dagar, vägrade att se solen och blommorna och stannade envist kvar i utkanten av världen och ett normalt liv. Vid den tidpunkten skrev Trotskij på en artikel som handlade lika mycket om psykologi som om politik. Han ville skriva den så kallt analytiskt som möjligt men den blev i själva verket ett genomträngande skri av smärta. Lejonet hade drabbats av det hårdaste slag som någonsin hade träffat honom. Men han lyckades resa sig, tack vare sin övermänskliga energi – sin omänskliga energi. Men Natalja hade åldrats mycket under dessa år. Vilken kontrast numera mellan deras båda ansikten! Mannens var fortfarande energiskt, skarpt, dominerande, kvinnans mildt, avklarnat, resignerat. Man frapperades av skillnaden mellan dessa båda människor, som var så olika och ändå stod varandra så nära.

Men hur kunde de vara så lugna efter att så nyligen ha svävat i livsfara? Hade deras oroliga, äventyrliga liv, fyllt av oväntade händelser och faror i längden nött ner deras känslighet? Kunde ingenting längre göra intryck på dem? Eller ... En misstanke föddes i överste Sánchez Salazars hjärna: var det fråga om ett verkligt attentat eller var det simulerat? Ville den landsflyktige ryssen på det här sättet rikta världens uppmärksamhet mot sin oförsonlige fiende (som han efter tysk-ryska pakten hade döpt till "sjakalen i Kreml")?

Under tiden genomsökte general Núñez och hans polismän trädgården och omgivningarna och försökte få ett begrepp om vad som hade hänt i villan under de senaste timmarna. Trotskij bad överste Sánchez Salazar följa med in i villan. Huset var mycket anspråkslöst inrett. Inte ett spår av demonstrativ lyx eller överflöd. Bara ordning och renlighet. Den store internationelle revolutionären älskade ordning: i fråga om sin egen person och när det gällde hans saker. Överallt fanns böcker, tidningar och tidskrifter på en mängd olika språk, dokument – allt i perfekt ordning. Trotskij's arbetsrum var det vackraste rummet i huset. Dit kom man genom matsalen. Det var vid ett jättelikt vanligt träbord med en diktafon på ena kanten som Trotskij dikterade sin enorma korrespondens, som gick ut över hela världen på fyra eller fem språk, men också sina politiska artiklar och sina böcker, i den avspända stämning som Natalja och sekreterarna försökte skapa omkring honom.

När de hade slagit sig ner började Trotskij tala, med lugn och jämn röst, på ganska felfri spanska.

– Vi låg och sov, Natalja och jag, i vårt sovrum som ligger mellan min sons rum och arbetsrummet. Plötsligt väcktes vi av detonationer ... Mitt första intryck var att det rörde sig om exploderande raketer eller fyrverkerier som man använder sig av här för att fira de religiösa festerna, och just nu är det Coyoacáns fest. Men det dröjde inte länge förrän jag förstod att det var fråga om eldvapen. Vi steg genast upp ur sängarna. Natalja knuffade in mig i ett hörn av rummet och tvingade mig att lägga mig på golvet. Själv stod hon kvar en liten stund som om hon ville skydda mig med sin kropp, men så tvingade jag henne att lägga sig bredvid mig. Det räddade oss säkert båda två. Vi upptäckte att skotten kom samtidigt från dörren till Sievas rum, från dörren till mitt arbetsrum, från fönstret till sovrummet och från badrumsfönstret. Det var en korseld som inte gav oss någon möjlighet att fly. Vi låg kvar på golvet, orörliga, ända tills skotten upphörde. Då märkte vi att någon hade placerat en eldbomb i dörröppningen mellan vårt rum och Sievas. Vi var rädda att barnet hade dödats.

Medan den gamle revolutionären berättade betraktade översten honom uppmärksamt. Hans röst var lugn, samlad och fast, utan minsta känslöyttring. Hur skulle man förklara en sådan självbehärskning?

Trotskij fortsatte:

– Jag tror att det var åtminstone tjugo angripare beväpnade med kulsprutegevär. De trodde säkert att de hade dödat oss och logiskt sett borde de ha gjort det också ... När eldgivningen upphörde skyndade vi oss, min hustru och jag, att släcka elden som brann i dörren och golvet. Då märkte vi också att de hade placerat en "termosbomb" och lättantändligt stoff i förrummet. Från min sons rum hade de kastat in ännu en bomb, men ut genom fönstret: den föll ner i trädgården och svedde en bit av gräsmattan. Angriparna hade säkert för avsikt att tända eld på huset, sedan de hade mördat oss. Annars skulle detta ha varit meningslöst.

– För att sopa igen spåren efter sig, don León, påpekade översten.

– Givetvis. Men framför allt för att förstöra mitt arkiv. Det har de redan gjort i Frankrike. De sågade igenom en ståldörr med några elektriska maskiner och förstörde sjuttisex kilo viktiga dokument! Jag tror de har större intresse nu än någonsin av att utplåna mitt arkiv. För alla känner till – och framför allt NKVD – att jag just nu håller på med en biografi över Stalin, och att jag har tillgång till en unik dokumentation. Det är förklaringen till alla de här bomberna!

Översten lyssnade men aktade sig för att komma med frågor eller kommentarer. Han var ytterst förvånad över att förödelsen inte var större, med tanke på angriparnas antal och de effektiva vapen som hade begagnats.

Trotskyj fortsatte:

– Naturligtvis var vi först och främst oroliga för Sievas skull. Han kom in till oss en kort stund efter det att skottlossningen hade upphört. Precis som vi hade han överraskats av angriparna. Hur otroligt det än kan låta är han oskadd, så när som på en skråma på foten, där en kula snuddade vid honom. Det berodde säkert på att han inte förlorade besinningen och att han – som vi – hade kastat sig på golvet och gömt sig under sängen. Sedan kom mina medarbetare och vaktpersonalen. Det var då vi märkte att dörrarna inte hade forcerats ... Men hur hade de kunnat komma in i huset? Vi gick ut i vestibulen och upptäckte att Robert Sheldon Harte, Bob, som vi kallade honom, hade försvunnit. Angriparna har säkert tagit honom med sig.

Robert Sheldon Harte

Utan någon större brådska lämnade de arbetsrummet och gick ut i trädgården. Trotskyj som sällan lämnade sitt fängselika hus, skötte med egna händer blommorna och gräsmattan och höll uppsikt över olika detaljer i hushållet medan hans mäktiga intellekt följde vad som hände i världen. Hade det inte varit för alla försiktighetsåtgärder som omgärdade huset kunde man ha trott att man befann sig i en fredlig borgares lugna bostad och inte hos en världsberömd revolutionär.

– Misstänker ni att det är en viss person eller en viss grupp som har lett attentatet? undrade översten.

– Vilken fråga! Naturligtvis är det det! utropade Trotskyj i övertygad ton. Kom med mig.

Han lade högra armen över överstens skuldra och förde honom till kaningården som han med nästan svartsjuk omsorg vakade över. En av hans förströelser var att själv ge kaninerna deras dagliga matransoner. Han stannade, såg sig omkring som för att försäkra sig om att ingen kunde höra dem, och hans övertygande röst blev ännu förtroligare när han viskade i överstens öra:

– Den som står bakom det här attentatet är Josef Stalin, med NKVD som redskap.

Han upprepade anklagelsen.

– Stalin! Stalin! Det är han som ligger bakom attentatet!

Översten betraktade honom utan att försöka dölja sin förvåning. Svaret förbluffade honom och gjorde honom besviken, för han hade trott att han skulle få höra namnet på någon person inom räckhåll. Hans första misstanke förstärktes nästan till visshet: det var säkert fråga om ett ”självattentat”.

Efter en korts stunds tystnad tillade Trotskyj:

– Om ni gör en undersökning bland stalinisterna här och låter häkta de ledande så dröjer det inte länge förrän ni har fått fatt i de skyldiga.

Översten teg fortfarande. Var det möjligt att den landsflyktige ryssen ville lura in honom på ett sidospår?

Han beslöt sig för att leda undersökningen efter eget huvud. Han började med att i detalj granska Trotskyjs och barnets rum. Han räknade till inte mindre än sextiotre kulhål på dörrar, fönster och väggar. Han upptäckte ytterligare två på Trotskyjs säng och ett på hans hustrus. Tvärsåarna hade förstörts. Det föreföll omöjligt att makarna Trotskyj skulle ha undkommit oskadda om de hade befunnit sig i rummet när kulorna föll. Och den där korselden som Trotskyj hade talat om var den särskilt trolig? Skulle inte angriparna ha dödat varandra om de hade skjutit så?

Trots den tystnad som sekreterarna och livvakten omgav sig med – säkert på Trotskijs order – återvände översten till dem. Det var fråga om ett första förhör. Om han fann det nödvändigt skulle han hålla ytterligare ett med dem och då ett grundligare.

– Vem vaktade porten när attacken sattes in?

– Robert Sheldon Harte, svarade en av sekreterarna.

– Och han har försvunnit tillsammans med angriparna! Har de tagit honom med sig eller följde han med frivilligt?

Alla vara överens på denna punkt: Bob hade förts bort med våld, han kunde inte vara medbrottsling. Ändå var det en sak som förblev oförklarlig: varför hade han öppnat dörren som enligt order alltid skulle hållas stängd, framför allt nattetid, för alla som inte hörde till familjen?

Förutom Bob, som var den som sist hade tillträtt sin tjänst hos Trotskij, bestod medarbetarna av: Harold Robins, chef för den inre vaktstyrkan, Otto Schüssler, en tysk som var sekreterare och vaktman, Walter Kerley, engelsk sekreterare och vakt, liksom Charles Cornell, och Jake Cooper som bara var vakt.

– Fanns det några andra än ni i huset?

– Tjänarna. Och så . . .

– Och så?

– Rosmers. Alfred och Marguerite Rosmer, ett par franska kamrater.

– Vad gjorde de här? Var de på besök? Eller var de också Trotskijs medarbetare?

Rosmers tillhörde den ryske revolutionärens gamla vänner. De hade lärt känna varandra i Paris under första världskriget, innan Trotskij hade utvisats från Frankrike. Alfred Rosmer, författare och journalist, hade ett långvarigt revolutionärt förflutet: han var en av det franska kommunistpartiets och Kominterns grundare, men han hade förblivit en av Trotskijs trogna anhängare. Paret Rosmer hade några månader tidigare kommit från Paris tillsammans med lille Sievas. De skulle fortsätta till New York.

– Vilken var er uppgift här? frågade översten mannen som stod omkring honom, i tur och ordning.

Alla gav samma svar: deras uppgift bestod i att vaka över Trotskijs liv, även med fara för sitt eget.

– Och varför gjorde ni då ingenting för att försvara Trotskij mot angriparna?

– Jag gjorde mig beredd att skjuta mot dem men mitt kulsprutegevär hakade upp sig, förklarade Otto Schüssler med förkrossad min.

De andra uppgav att anfallet hade kommit så överraskande, att händelserna hade utspelats så förvirrande snabbt, att angriparna hade varit beväpnade till tänderna och att de varit så välorganiserade.

Trotskij hade tre tjänare: Carmen Palma, kokerskan, Belén Estrada, husan, och Melquiades Benitez, allt-i-allo. De båda kvinnorna var fortfarande skräckslagna. Kokerskan darrade och vågade inte höja blicken mot polischefen och hans medarbetare. Deras vittnesmål kunde hjälpa till att reda ut affären och översten beslöt sig för att ta dem med sig.

– Vad är er åsikt om det som har hänt? frågade han Estrada och Galindo.

– Vi tror att det är fråga om ett anfall som har arrangerats av Trotskij själv, svarade den förste utan att sväva på målet.

– Det är min åsikt också, intygade den andre. Det är ofattbart att en så välorganiserad attack kunde misslyckas.

Polismännen provade samvetsgrant hela bevakningssystemet i huset. De säkerhetsåtgärder som Trotskij och hans beskyddare hade vidtagit förvandlade huset till en ointaglig fästning. Anordningarna inne i huset var perfekta. Den gamle revolutionären som bättre än någon annan kände till sina motståndares hat, makt och metoder hade inte försummat att vidta något försiktighetsmått. Ingången till huset bestod av en port med två dörrar, varav bara den ena kunde öppnas, till en början på glänt. En kraftig elektrisk lampa belyste varje besökare så att han kunde bli igenkänd och identifierad. Om det var en pålitlig person gjorde vaktmannen tecken till den man som stod på vakt i tornet, där en ständigt skjutberedd kulspruta var installerad. Vakten öppnade sedan porten på vid gavel med hjälp av en elektricitetsdriven fjädermekanism. Att öppna porten helt var alltså ett företag som innebar att två vaktmän måste samarbeta.

Hur hade angriparna kunnat komma in under sådana omständigheter?

– Det är inte möjligt att exakt förklara det just nu, påpekade Otto. Vi tror att Bob kanske kände igen eller trodde sig känna igen en vän till Trotskij bland dem som anföll. Det är bara Bob som kan upplysa om det om han dyker upp igen någon gång!

Ett perfekt alarmsystem fungerade också i de närliggande husen. Och på yttermurarna var monterat ett nät av elektriska ledningar så att man omöjligt kunde klättra uppför muren utan att vidröra dessa. När det inträffade utlöstes en alarmsignal, och färgade blinkers tändes inne på en tavla i vakt-rummet. Där kunde man inte bara utläsa att fara hotade utan också varifrån. Detta yttre system var sammankopplat med det inre vaktrummet, där de polismän uppehöll sig som hade till uppgift att vaka över huset. I detta fall var det omöjligt att låta bli att misstänka någon av Trotskijs vaktmän för medbrottslighet, och misstankarna riktades givetvis främst mot Robert Sheldon Harte som vaktade porten när anfallet kom. Men Trotskij och hans vänner värjde sig energiskt mot denna tanke.

Två bilar – en gammal Ford och en Dodge – hade försvunnit från Trotskijs hus. Angriparna hade lagt beslag på dem för sin flykt.

– Vem hade nyckeln till bilarna?

– Nycklarna satt alltid i. Det var en extra säkerhetsåtgärd om fara hotade.

– Men angriparna kände säkert inte till det. Hur kom de på tanken att fly i just Trotskijs bilar?

Mysteriet var fullständigt.

En polisman kom in i rummet. Han hade just upptäckt Forden i fråga. Den stod övergiven inte så långt därifrån, i hörnet av Calle San Pedro.

Bilen hade kört fast i dyn men polismännen hade fått loss den utan större möda. I stället för att dra fordonet ur leran hade angriparna lämnat kvar det där, för att inte förlora ett ögonblick. De hade tydligen haft för avsikt att fara över Churubusco, den lilla flod som rann förbi bakom Trotskijs hus, och sedan fortsätta norrut. Det var alltså åt det hållet man måste söka de flyende – åtminstone de som hade övergett Forden.

Polismännen fick order att sprida sig i staden och att uppmärksamma allt som verkade misstänkt: alla spår måste följas.

På flodbotten hittade man en repstege av den typ som används i båtar, med tvärsålar av trä och med en metallkrok i ena änden. Angriparna hade säkert tänkt använda sig av den om de inte hade lyckats ta sig in genom dörren. Inte långt från Forden låg diverse föremål utspridda på marken: en elektrisk såg på 110 – 125 volt, en järnstång med det pittoreska namnet ”Santo Niño” (det heliga barnet), som mexikanska inbrottstjuvar använder för att slå in dörrar och för att tysta motsträviga vittnen, de mausexgevär som hade tagits från Trotskijs säkerhetsvakt, ett stort antal patroner, kaliber 45, och slutligen en kulspruta av märket Thompson.

Strax därefter rapporterade en av de polismän, som hade skickats ut överallt i staden, till överste Sánchez Salazar att han hade funnit en övergiven Dodge på Calle Merida, som låg ganska långt bort från attentatsplatsen. Det kunde ganska snabbt konstateras att det rörde sig om den andra av de två

stulna bilarna. Inne i bilen fanns ett par byxor och en kavaj av blått kläde, två patronväskor i blankt läder – en gul och en svart – med revolverpatroner, specialkaliber 38, ett knivfodral av metall. Dessa fynd – som var värdefulla för undersökningen – bekräftade att angriparna eller åtminstone flera av dem hade varit klädda i polisuniformer.

När polismännen återvände från Trotskij's diskuterade de situationen. De trodde fortfarande att attacken mot huset hade arrangerats av Trotskij i syfte att rikta regeringens uppmärksamhet på stalinisterna. Om denna hypotes emellertid var felaktig var stalinisterna de enda tänkbara förövarna av attentatet. Det var föga troligt att den gamle kommunistledaren skulle ha några andra fiender i Mexiko eftersom han aldrig – som följd av en överenskommelse som han hade undertecknat med general Cárdenas regering – hade blandat sig i landets inrikespolitik. Ända sedan han slog sig ner i Mexiko, det enda land som vågade erbjuda honom asyl, hade han varit måltavla för olika lokala kommunistkampanjer. Varje tillfälle att attackera honom och kräva hans utvisande ur landet hade utnyttjats men republikens president hade förblivit orubblig och fortsatt att ge den gamle mannen sitt stöd.

Översten drog vissa slutsatser:

– Vi får arbeta med två hypoteser: den ena att anfallet var simulerat och den andra att det var ett stalinistiskt attentat. Det är sant att det hela gick mycket snabbt. Men den här historien, med åtminstone tjugo personer inblandade, kan inte alltid förbli ett mysterium.

Han tänkte efter ett ögonblick och tillade:

– Om det är fråga om ett stalinistiskt attentat blir det besvärligt för oss att få tag i de verkliga huvudmännen. Sedan en tid tillbaka har Trotskij hållit mig underrättad om NKVD:s metoder. Man undviker att kompromettera kända aktiva kommunister eller kommunister i ledande ställning inom organisationen och använder i allmänhet bara personer som inte tycks ha någon förbindelse med NKVD eller med partiet ... Därför undrar jag varför han uppmanade mig att häkta de mest kända av de mexikanska kommunisterna? Det motsäger de upplysningar han tidigare har gett mig om deras vanliga metoder.

Sedan sa han med en bekymrad blick:

– Mina vänner, det här är nog den viktigaste affär vi får vara med om i vår karriär. NKVD är kanske den mest fulländade organisation som finns ... Vi får inte glömma att världopinionen kommer att intressera sig för den här undersökningen och följa den steg för steg!

De sedvanliga förhören började. De män som hade till uppgift att vaka över Trotskij's säkerhet beskrev anfallet i detalj. Strax efter klockan tre på morgonen hade de polismän som skulle överta vaktens sett tre personer närma sig huset: de två första i polisuniformer och den tredje i arméuniform, med löjtnants grad. De trodde det var fråga om en inspektion. När de kom fram frågade de tre männen familjärt:

– Har det hänt något, mina vänner?

– Nej, ingenting alls, svarade de lugnt.

Det var nu de fick en känsla av att de var omringade. De ville ta reda på vad som höll på att hända, men de två ”polismännen” och ”löjtnanten” höjde revolverna mot dem:

– Upp med händerna, skitstövlar!

De kunde inte göra motstånd. De måste låta sig avväpnas. Man knuffade in dem i vaktkuren där det redan fanns tre angripare – två falska poliser och en falsk major – som inte hade låtit någon tid gå förlorad. De hade väckt vaktmännen som sov där, avväpnat dem, tvingat dem att klä sig skyndsamt och till sist hade de bakbundit dem. Den som ledde övningarna var mannen i majorsuniform.

Därefter lämnade angriparna vaktkuren, sedan de först samlat ihop alla vapen som fanns där. Vaktmännen stod med bakbundna händer, övervakade av en civilklädd person, som hade dykt upp

under tiden. Kort därefter smattrade några kulspruteskott, men det varade bara några minuter och den ”civile” försvann. Från kuren kunde vaktmännen se angriparna som förde med sig en av Trotskijs män: Bob.

– Tog de med sig honom mot hans vilja eller föreföll det som om han följde med dem frivilligt?

Polismannen Abel González Ortiz, som hade följt scenen på närmare håll än kamraterna kunde ge mer detaljerade uppgifter:

– Bob blev inte misshandlad. Det verkade som om han följde med självmant.

– Vem körde ut bilarna?

– Det kunde vi inte urskilja riktigt. Vi såg bara att angriparna hoppade in i dem och körde iväg det fortaste de kunde.

– Hur kunde de komma in i huset?

González Ortiz lämnade ytterligare detaljuppgifter:

– När jag såg Bob komma ut tillsammans med dem trodde jag mig förstå att det var han som hade öppnat dörren för dem. Om man inte har någon medhjälpare innanför muren är det praktiskt taget omöjligt att ta sig in här.

Jesús Rodríguez Casas, underofficer i första poliskompaniet och chef för Trotskijs vaktstyrka avlade ett intressant vittnesmål. Han hade haft denna uppgift i tre år och fyra månader, det vill säga ända sedan den ryske revolutionären bosatte sig där. I början bestod vaktstyrkan av trettiofyra män. Men eftersom kommunisterna och deras sympatisörer hela tiden protesterade och framhöll att detta var ett alltför kostbart åtagande för landet, hade truppen reducerats till åtta män för att slutligen fastställas till tio. De avlöste varandra var tolfte timme. Utom lätta vapen hade de fem långskjutande gevär till sitt förfogande, fem patronväskor och tvåhundra femtio patroner. General Cárdenas regering gjorde sålunda sitt bästa för att skydda den före detta bolsjevikledaren som inget annat land i världen ville ta emot och vars liv ständigt var hotat. Trotskij hyste förtroende för Rodríguez Casas och missade aldrig ett tillfälle att visa honom sin sympati. När han gick ut var det sällan utan dennes sällskap och han bjöd ofta in honom till måltiderna. Casas gick också ut tillsammans med Natalja och Sieva vilka lämnade huset oftare än Trotskij.

När attentatet ägde rum sov underofficeren i lugn och ro hemma hos sig. När han blev varskodd om det klädde han sig snabbt och skyndade till Trotskijs hus. Överste Sánchez Salazar berättade vad som hade hänt. Utan en sekunds tvekan utropade Casas:

– Det råder inte minsta tvivel om att det är en arrangerad attack!

– Vad har ni för uppfattning om Sheldon?

– Det är något mycket mystiskt med honom. Varför öppnade han dörren för angriparna när man inte ens släpper in de ordinarie vaktmännen? Jag är den ende som får gå in i huset.

I preventivt syfte hade Trotskijs kokerska och husa häktats och förts till Montadafängelset, som vanligen kallades El Pocito, eftersom det låg vid en liten källa i närheten av en klosterkyrka som besöktes av talrika trogna och pilgrimer. De doppade fingrarna i vattnet och gjorde korstecknet som om det var vigvatten. El Pocito⁴ hade dåligt rykte och så länge det användes som häkte räckte det med att nämna namnet för att brottslingar skulle fyllas av fasa. De båda kvinnorna var förkrossade.

Enligt sekreterarnas utsago samlade Trotskij dem ofta omkring sig. Dagen före attentatet hade ett sådant möte ägt rum i vilket också några franska vänner på genomresa i Mexiko tog del. Det hade varat från klockan halvfyra på eftermiddagen till sex på kvällen och ingenting hade sipprat ut om vad som hade avhandlats där. Efter mötet och framför allt efter middagen hade Otto Schüssler och Charles Cornell förefallit oroliga och nervösa. De hade sprungit av och an mellan sina rum och

⁴ Den lilla källan.

Trotskijs arbetsrum och fört lågmälda samtal med honom. Inte ett ord hade de båda kvinnorna kunnat uppsnappa.

– Jag påpekade det för Belén, tillade kokerskan och Belén nickade bekräftande.

Båda hade gått och lagt sig vid tiotiden. De väcktes brutalt av de första skotten. Kokerskan hoppade upp ur sängen och såg Otto, i pyjamas, störta förbi, med revolver i handen. Utan ett ord skyndade han ut i köket och rörde sig inte under hela skottlossningen. Varför sköt han inte om angriparna var fiender? Ett par gånger kastade han en blick ut mot trädgården och matsalen. När kokerskan äntligen vågade sig ut ur sitt rum var alla sekreterarna i Trotskijs hus inbegripna i ett livligt samtal. Trotskij hade gripit en revolver och gick kort därefter ut i matsalen. Alla var lugna, utom Otto vars nervositet avspeglades i minsta rörelse. När Trotskij fick syn på kokerskan frågade han:

– Ni har väl inte blivit skadad?

– Nej, señor.

Han skickade ut henne för att ta reda på hur det var med husan och hon skyndade sig att utföra hans order. De båda kvinnorna såg fru Trotskij gå förbi. Hennes näsa hade fått en sotfläck av krutröken och när de påpekade det för henne torkade hon av sig med utsidan av handen, lugnt småleende.

Dessa vittnesmål bekräftade de misstankar som chefen för säkerhetstjänsten hade haft beträffande attentatets bakgrund. Utan att vänta längre lät han häkta Charles Cornell och Otto Schüssler och förde dem till El Pocito. I sitt vittnesmål nöjde sig Cornell med att uppge några detaljer. De första skotten hade väckt även honom ur sömnen. Han trodde att det var hans kamrater som sköt för att avvärja ett anfall. Men då sa någon till honom på engelska:

– Håll dig lugn så händer ingenting!

Han letade ett ögonblick efter sin revolver men kom sedan ihåg att han hade lånat ut den kvällen innan till Harold Robins (detta var mycket vanligt vaktmännen emellan). Han gick då mot dörren. När Harold fick syn på honom ropade han:

– Ner med huvudet, Charles! Visa dig inte!

Men han brydde sig inte om rådet utan kastade en blick ut mot vakthuset och lyckades urskilja tre figurer där: en i ljus kostym, de två andra klädda i mörka kläder. Han tog sin karbin i avsikt att gå ut på gården. Eftersom hans pyjamas var ljus drog han på sig ett mörkt klädesplagg för att inte så lätt bli upptäckt av fienden.

När han tänkte gå ut ur rummet skrek Harold igen:

– Visa dig inte, Charles! Böj ner huvudet, för guds skull!

Det var inget tvivel om att detta råd räddade hans liv. Harold hade sett männen som sköt med kulsprutor.

Cornell stod kvar bredvid dörren, beredd att skjuta. Han kunde inte tro att angriparna hade bemäktigat sig trädgården. När en okänd man sprang över gården sköt han men missade. Han såg Otto lämna sitt rum och gå mot Trotskijs rum. Han skrek till:

– Akta dig, Otto! Du riskerar livet!

När det åter blev lugnt samlades Otto, Charles och Harold i ett av de rum som tillhörde vaktmännen.

– Kan jag gå in i ”Den gamles”⁵ rum? frågade han Harold.

– Vänta tills ljuset släcks, svarade denne.

⁵ Så kallades Trotskij familjärt av sina medarbetare och anhängare. Lenin var också ”Den gamle” för sin omgivning.

När hela huset låg i mörker rusade de mot Trotskijs arbetsrum. När de fann dörren stängd skyndade de till patien.

Inte vid något tillfälle hade Cornell hört något ljud från bilar som startade. Det var först senare de upptäckte att båda bilarna och Sheldon var försvunna.

- Tyckte ni inte det var egendomligt att han försvann? Har ni fortfarande förtroende för Sheldon?
- Absolut. Ända tills vi har fått bevis för att han inte är värd det fortsätter vi att lita på honom.

Polismännen fick emellertid reda på att den elektriska sågen som hittats bredvid Forden hade inköpts i en affär i Mexiko av en välklädd man i en stor svart bil, registrerad i New York eller New Jersey. För att sopa igen spåren efter sig hade han bett att få räkningen skickad till Calle de Lordre 23 i Coyoacán, en adress som vid närmare kontroll visade sig vara falsk. Nu hade man alltså fått bevis för att utlänningar var inblandade i förberedelserna till attentatet och antagligen också i själva attentatet.

Knappt två dygn efter häktningen av Trotskijs medarbetare blev överste Sánchez Salazar kallad till polisens högkvarter. General Núñez förklarade:

- Trotskij har skickat ett brev till republikens president där han protesterar mot häktningen av hans sekreterare och tjänare. Han påpekar att han har blivit berövad alla sina medarbetare och samtidigt all trygghet. Han försäkrar att de är oskyldiga.
- Det är möjligt, svarade översten. Men jag har ändå starka misstankar mot sekreterarna!
- Hursomhelst är det en pinsam historia för presidenten! Han vill att ni söker upp Trotskij, att ni skickar tillbaka medarbetarna till honom och att ni ber om ursäkt.

Chefen för säkerhetspolisen ryckte till.

- Jag ska lyda presidentens order, sa han, men jag vill att han ska veta att jag inte har handlat oöverlagt. För att kasta ljus över den här affären måste jag utnyttja alla mina resurser. Det är en komplicerad historia och hittills har jag inte fått upp något spår.

Inte långt därefter fick översten ett brev från Trotskij som denne också skulle offentliggöra genom pressen. Sedan någon tid tillbaka, skrev han, hade han förstått att ett attentat från NKVD:s sida, riktat mot hans person, var oundvikligt. Han hade följaktligen vidtagit vissa försvarsåtgärder. ”Nu när attentatet är ett faktum grips mina vänner och försvarare och mina gamla vänner misstänks medan misstankarna i själva verket borde riktas mot mina fiender, som alla känner till.” Den gamle kämpen påminde om hur den fruktansvärda terrororganisationen alltid brukade skjuta över ansvaret för sina mordhandlingar på oskyldiga personer. Han anklagade därefter fackföreningsbossen Vicente Lombardo Toledano⁶ och det mexikanska kommunistpartiets ledare för att ha fört en kampanj mot honom i syfte att politiskt täcka NKVD:s handlande. Det var uppenbart att undersökningen, som den nu utfördes, varken skulle leda fram till de verkligen skyldiga eller till deras uppdragsgivare och beskyddare. Han avslutade med några ord som avslöjade hans vrede: ”Hittills har jag ålagt mig absolut tystnad för att inte störa undersökningen. Men när jag nu ser att den går i oåterkalleligen fel riktning måste jag förbehålla mig rätten att vädja till den allmänna opinionen i Mexiko och ute i världen.”

Tidningen komplicerade hela tiden polisens svåra uppgift genom att publicera sensationsartiklar, skvaller och osorterade fakta, och genom att sprida allehanda rykten som uppstod omkring affären. Läsarna som intresserat följde fallet krävde varje dag något nytt. Men undersökningen förlamades och polisen kunde inte utföra sitt arbete på ett tillfredsställande sätt.

Klockan fyra på eftermiddagen samma dag förde överste Sánchez Salazar Otto Schüssler och Charles Cornell från häktet och körde dem i sin egen bil till Trotskij. Han mottogs med tilltvingad

⁶ Lombardo Toledano, fackföreningsboss i Mexiko och Sydamerika under åtskilliga år, var ett av stalinismens mest inflytelserika redskap. Moskva utnyttjade honom hundra procentigt i kampanjen mot Trotskij.

vänlighet. Den landsflyktige revolutionären kunde knappt behärska sin vrede. Hans vita skägg darrade och han fingrade nervöst på det. Chefen för Sovjets krigsråd tycktes födas på nytt i den gamle mannen. Han erbjöd inte ens en stol åt chefen för hemliga polisen.

– Jag ber om ursäkt för att jag lät häkta Charles och Otto, don León, sa denne lugnt, utan att låta sin irritation märkas. Efter förhöret med dem är jag övertygad om deras oskuld. De är värda ert förtroende.

Sedan visade han de två tjänarinnornas vittnesmål, som tycktes överraska Trotskij i högsta grad.

– Men vi träffas ju hela tiden! utropade han. När vi sitter och äter runt bordet talar vi hela tiden om internationella politiska problem. Och mitt arbetsrum står alltid öppet för mina medarbetare. Av en slump hade vi inget möte den 23 maj, av det enkla skälet att jag var upptagen av ett arbete, avsett för Förenta staterna. Jag började med det redan klockan sju på morgonen och avslutade det vid elvatiden på kvällen. Min ryska maskinskriverska, fru Fanny Yanovitch, som i allmänhet bara arbetar tre fyra timmar om dagen för mig, stannade undantagsvis kvar hela tiden tillsammans med mig. Hon sitter i ett rum intill arbetsrummet och kommer ofta in till mig och hämtar diktafonrullar. Jag satt ensam och skrev inne på mitt rum, och jag minns att vid femtiden kom Sheldon in och sa att han ville kontrollera alarmledningarna. Jag blev lite irriterad och sa till honom: ”Det går inte att arbeta om jag hela tiden skall bli avbruten. Var vänlig lämna mig ifred!” och Sheldon gick ut. Litet senare kom Cooper och hälsade på mig. Det var det sista jag såg av mina medarbetare den dagen. Jag minns mycket väl alla detaljer.

– I så fall bör ni akta er för kokerskan, sa översten. Varför ljög hon i sitt vittnesmål? Det är nog säkrast att ni avskedar henne, don León.

Trotskij tyckte inte om rådet men till sist medgav han att det kanske vore bäst.

Natalja Sedova kunde inte dölja sitt häftiga missnöje. Hon förebrådde inte översten men hon gav honom en sträng blick när hon hälsade, samtidigt som hon omfamnade Otto och Charles och samtalande påfallande hjärtligt med dem.

Trotskij följde överste Sánchez Salazar ut i vestibulen. Trots sin irritation var han lika hövlig som vanligt.

Hypotesen om ett simulerat attentat tycktes upplösas av sig själv. Den hade spritts för alla vindar och utnyttjats av kommunisterna och kommunistympatisörerna, som hade intresse av att avvända de misstankar som riktades mot dem och i stället åstadkomma att utredningen koncentrerades på deras eget offer, Leo Trotskij. Chefen för säkerhetspolisen förstod nu att han borde ägna sig åt dem i stället. Nu stod han inför den mest perfekta, den mest obevekliga polis- och terrororganisation som existerar: det beryktade NKVD.

2. Hur GPU fungerar

En vecka efter attentatet skrev Leo Trotskij till allmänne åklagaren, polischefen och utrikesministern för att, som han uttryckte det, i så hög grad som möjligt medverka till utredningen och orientera den allmänna opinionen. I själva verket var det fråga om att ge en förklarande bakgrund till attentatet eller, rättare sagt, till hur Stalins beryktade GPU fungerar. Det finns alltså anledning att citera detta dokument här:⁷

”Under det förhör som allmänne åklagarens ombud höll med mig den 24 maj ställdes bland annat denna fråga till mig: vem misstänker ni för att ha organiserat attentatet? Jag svarade: Josef Stalin. Och jag gav detaljerade upplysningar om GPU:s organisation och metoder utanför Ryssland.

Detta avsnitt av mitt vittnesmål har, av utrikespolitiska och diplomatiska skäl eller kanske av rättegångstekniska orsaker, strukits ur protokollet. Men eftersom myndigheterna är intresserade av att verkligen kasta ljus över fakta, ser jag det som min plikt att här komplettera den kortfattade information

⁷ Den ryska hemliga polisen har upprepade gånger ändrat förkortningsformel: Från GPU till NKVD och MVD. I fortsättningen kommer den klassiska beteckningen GPU att användas

som jag lämnade till polisrapporten: dessa kompletterande upplysningar kan nämligen, enligt min uppfattning, avgörande påverka hela undersökningen.

Först och främst måste jag åter upprepa att det är uteslutande Kreml och Stalin som ligger bakom detta attentat och att de som mellanhand har utnyttjat sina organ utanför Ryssland. Under de senaste åren har Stalin låtit skjuta hundratals av mina vänner, både verkliga sådana och sådana som har antagits vara det. I själva verket har han utrotat hela min familj, utom mig själv, min hustru och ett av mina barnbarn. I utlandet har han låtit en av sina agenter mörda Ignace Reiss, en av GPU:s ledande män, som inte gjorde någon hemlighet av den sympati han hyste för mig. Detta har konstaterats av såväl den franska polisen som den schweiziska rättvisan.⁸ De GPU-agenter som hade mördat Reiss började därefter skugga min son i Paris,⁹ steg för steg. Natten till den 7 november 1936 tog de sig in i Vetenskapliga institutet i Paris och stal en del av mitt arkiv. Två av mina tidigare sekreterare, Erwin Wolf och Rudolf Klement, mördades av GPU-agenter, den förste i Spanien, den andre i Paris.¹⁰ De uppmärksammade rättegångarna i Moskva 1936–37 hade som sitt egentliga mål att återföra mig i GPU:s våld. Jag skulle kunna göra listan på alla de brott som denna organisation har utfört mycket längre. Alla syftade till att omintetgöra mig och var beordrade av Stalin. Sovjets hemliga polis – GPU – är hans vapen och den har förgreningar i alla länder. Endast personer som har intresse av att dölja eller utplåna spåren av de brott som har begåtts kan förneka eller betvivla dessa fakta som alla känner till.

Men jag utesluter därmed inte den möjligheten att agenter från Gestapo, Hitlers hemliga polis, kan ha deltagit i attentatet. För tillfället fungerar GPU och Gestapo enligt principen om kommunicerande kärl. Det är möjligt och till och med troligt att i vissa speciella fall agenter från båda organisationerna står till förfogande för att utföra särskilt riskfyllda uppdrag. Av offentliga uttalanden, som har gjorts av ansvariga representanter för den tyska regeringen, kan man dra den slutsatsen att Gestapo betraktar mig som en farlig fiende. Att de båda hemliga polisorganisationerna samarbetat i detta fall är alltså mycket troligt. Men det står utom tvivel att GPU har spelat den ledande rollen, eftersom Stalin har långt större intresse av min verksamhet än Hitler.

GPU:s organisation utanför Ryssland har väl etablerade riktlinjer och traditioner. Några av de mest betydelsefulla medarbetarna inom GPU, bland dem general Krivitskij¹¹ och Ignace Reiss, som har brutit med GPU på senare år, har gjort en serie ytterst viktiga avslöjanden. Det är på dessa – liksom på vissa andra källuppgifter som jag har tillgång till – som jag stöder mig när jag karakteriserar några av GPU:s metoder.

För det första måste man en gång för alla slå fast det intima samband som finns mellan GPU:s verksamhet och Kominterns – eller rättare sagt Komintern som redskap – med dess ledare och sympatisörer. GPU behöver ett legalt eller åtminstone halvlegalt skydd för sina aktiviteter och en sympatiserande krets där organisationen kan rekrytera sina agenter. Detta skydd och denna sympatiserande krets utgörs av de olika kommunistpartierna.

Så här fungerar i allmänhet GPU:s organisation i utlandet: Centralkommittén inom varje lands Komintern-avdelning har en ledare som är GPU:s ansvarige i respektive land. För det mesta är det bara partisekreteraren som känner till hans verksamhet för GPU, och möjligen en eller två högt betrodda medlemmar. De andra ledamöterna av centralkommittén kan bara ana sin kollegas speciella ställning. Jag har ingen särskild information om hur denna verksamhet fungerar i Mexiko. Men med kännedom om

⁸ I sina *Dagboksanteckningar* talar Victor Serge, just i samband med mordet på Reiss i Schweiz, om den dag då denne skulle träffa Sneevliet, en framstående holländsk socialist, för att göra viktiga avslöjanden för honom.

⁹ Leo Sedov var sin fars främste medarbetare. Han omkom under egenartade omständigheter på ett sjukhus i Paris: Trotskij ansåg aldrig att han ljutit en naturlig död. Vissa avslöjanden som gjorts senare tycks ge vid handen att han mördats av en stalinistisk agent som nästlat sig in i trotskistkretsar och till och med blivit Leo Sedovs vän och medarbetare.

¹⁰ Jag kände väl Erwin Wolff, som mördades av GPU samtidigt som organisationen förberedde en rättegång mot sina partikamrater och mig själv. Man återfann Rudolf Klements kropp i Seine eller rättare sagt en kropp utan huvud, som flöt i vattnet. Liket hade stympats för att försvåra identifieringen.

¹¹ Sedan general Krivitskij hade publicerat sin bok *Jag var Stalins agent* hittades han död på ett hotellrum i Washington. Ingen trodde att det rörde sig om självmord. FBI känner till detaljerna i detta mord som beordrats av GPU, men av okända skäl har ingenting avslöjats.

GPU:s organisation och metoder tror jag inte att det finns anledning att förmoda att Mexiko skulle utgöra något undantag.¹²

Som medlem i centralkommittén kan GPU:s nationella representant lätt komma i kontakt med alla partimedlemmar, studera dem och välja ut dem för vissa bestämda uppdrag och så småningom förmå dem till spioneri och terrorverksamhet genom att vädja till deras lojalitet mot partiet eller genom att muta dem.

I Frankrike och Schweiz uppdragades alla kuggar i detta maskineri när Reiss blev mördad och medan terrorhandlingarna mot min son och andra personer förbereddes. Med avseende på förhållandena i Förenta staterna bevisade Walter Krivitskij att systemen till amerikanska kommunistpartiets generalsekreterare, Browder, på dennes rekommendation stod till GPU:s förfogande som hemlig agent. Detta fall är inget undantag utan regel.

Allt detta ger oss anledning att förmoda att de som i första hand organiserade attentatet kom från utlandet. Det är möjligt att de, efter att ha förberett attentatet och fördelat de olika uppgifterna, lämnade Mexiko dagen innan det skulle förövas. Tillvägagångssättet är typiskt för GPU som i sin egenskap av organ för den ryska regeringen har alla skäl att utplåna varje spår.

De utländska sändebud som beger sig till ett visst land för att utföra ett specialuppdrag följer alltid råden från GPU:s lokala representant, som också är medlem av kommunistpartiets centralkommitté. Utan hans medverkan skulle dessa speciella sändebud inte kunna anpassa sig efter de omständigheter som råder i respektive land och inte heller hitta de medarbetare som de behöver för att kunna utföra sina uppdrag. Det utländska sändebudet, den lokale representanten och hans pålitligaste medhjälpare arbetar på basplanet, studerar listan över eventuella medarbetare och inviger dem gradvis i hemligheten. Den avgörande rollen spelas således av den lokale representanten och hans närmaste medarbetare i detta tekniska arbete.

Jag har inga exakta upplysningar om den roll som sergeant Casas spelade tillsammans med de fem polismän som stod under hans befäl och som svarade för den yttre bevakningen av mitt hem.¹³ Jag vet bara att de har blivit häktade. Men GPU förfogar över medel att övertyga, tvinga och muta i en utsträckning som ingen annan organisation. De blev kanske intalade att jag var det mexikanska folkets fiende, lovade avancemang under vissa villkor eller kanske erbjudna stora summor för de tjänster man väntade sig av dem. Utlänningar skulle inte ha kunnat komma i så nära kontakt med mexikanska polismän, det behövdes alltså infödda agenter. Dessa lokala agenter som med sitt demoraliserande, korrupperande inflytande behövs för att förbereda ett attentat bör man alltså leta efter i kommunistpartiets centralkommitté och dess närmaste omgivning.

När GPU planerar ett terrordåd, lägger man stor politisk vikt vid att allmänna opinionen förbereds, framför allt när det gäller personer som är kända i vida kretsar eller internationellt. Denna uppgift har alltid fallit på kommunistpressen, på kommunistiska föredragshållare och sovjetryska vänskapsföreningar. I detta sammanhang bör den rättsliga undersökningen inte underlåta att granska den verksamhet som utövas av tidningarna *El Popular*¹⁴ och *La Voz de Méjico*¹⁵ samt av några medarbetare i *El Nacional*.¹⁶ Jag avser då inte kritiken av min politiska övertygelse, ty även en skarp kritik ingår i de mest elementära demokratiska rättigheterna. I själva verket har *La Voz de Méjico* och *El Popular* aldrig ägnat sig åt någon sådan kritik: sedan tre och ett halvt år tillbaka, det vill säga från den dag jag kom till Mexiko, har de, liksom vissa talare – framför allt Lombardo Toledano – specialiserat sig på att sprida förtal om mig, så grovt och lögnaktigt att det blev helt otroligt. Jag kan erinra om att jag upprepade gånger har blivit anklagad för att stå i brottslig förbindelse med alla tänkbara reaktionära kretsar i Mexiko och annorstädes. I ett offentligt tal förklarade Lombardo Toledano att jag planerade att anstifta en generalstrejk, riktad mot general Cárdenas regering. I *El Machete*¹⁷ och *La Voz Méjico* anklagas jag varje

¹² Såsom framgår av senare delen av denna bok var Eneas Sormenti Kominterns och GPU:s representant i Mexiko från 1928 till slutet av Andra världskriget. Han var känd i Spanien under namnet ”major” Carlos J. Contreras och är idag under sitt rätta namn, Vittorio Vidali, ledare för kommunistpartiet i Trieste och medlem av italienska senaten.

¹³ Det dröjde inte länge förrän det bevisades att de var oskyldiga.

¹⁴ Organ för CTM (Mexikanska landsorganisationen) som genom Lombardo Toledanos inflytande var starkt kommunistpåverkat. CTM är numera en självständig organisation.

¹⁵ Mexikanska kommunistpartiets officiella organ.

¹⁶ Inofficiellt organ för den mexikanska regeringen. Ända fram till 1956 (det vill säga Ungern-krisen) ingick en mängd kommunistiska redaktörer och medarbetare i redaktionen.

¹⁷ En tidskrift som behandlade revolutionens historia och som råkat i kommunisternas händer; den utkommer inte längre.

söndag för att förbereda en revolution tillsammans med general Cedillo¹⁸ och en mängd andra kontra-revolutionärer eller sådana som uppges vara det. Man påstår att jag i hemlighet sammanträffar med en viss doktor Atl¹⁹ som samarbetar med tyska fascister i Mexiko etc. För inte alls länge sedan upprepade Futuro,²⁰ El Popular och La Voz de Méjico systematiskt att jag i hemlighet stod i förbindelse med Dies, den konservativa amerikanske deputeraden, och att jag förser honom med informationer som kan skada Mexikos intressen.²¹ Upptäcker man inte när man granskar de här anklagelserna närmare, hur de saknar rim och reson? Man tillskriver mig handlingar som inte bara strider mot min övertygelse och hela mitt livsverk utan också skadar mina omedelbara intressen, för jag skulle verkligen ha tappat vettet om jag skulle uppträda illojalt mot den mexikanska regering som så generöst har erbjudit mig en fristad.

Jag vill erinra om att jag upprepade gånger genom pressen har vänt mig till dem som anklagade mig, i syfte att få anklagelserna mot mig granskade inför en opartisk nämnd, utsedd av regeringen eller PRM.²² Men Lombardo Toledano och kommunistpartiets ledare aktade sig noga för att acceptera mitt förslag.

Man kan inte låta bli att ställa den här frågan: Varför känner sig Lombardo Toledano och de mexikanska kommunistledarna tvungna att systematiskt sprida förtal om mig, i den uppenbara avsikten att skada mig i myndigheternas och folkets ögon? Var och en för sig kan dessa personer inte hysa någon ovänskap mot mig för jag har aldrig haft några förbindelser eller konflikter med dem. Om de ändå handlar på detta sätt är det för att de lyder de order de har fått. Vem kan ha gett dem dessa order? Givetvis härskaren i Kreml: Josef Stalin.

Detta innebär inte att Lombardo Toledano och kommunistpartiets ledare personligen har deltagit i förberedelserna till attentatet mot mig. GPU brukar genomföra en mycket strikt arbetsfördelning. De personer som står mest i rampljuset får till uppgift att sprida förtal medan de mindre kända – som dock har gett prov på samvetsgrannhet och allvarligt uppsåt – tilldelas uppdraget att mörda. Men Lombardo Toledano är ingen oerfaren ung man som förlitar sig på slumpen. Han känner väl till GPU:s metoder och framför allt vet han vilken förföljelse min familj, mina vänner och jag själv har varit utsatta för i en mängd olika länder. GPU vill tillintetgöra mig och det svävar Toledano inte i okunnighet om. Jag kan alltså med all rätt påstå att när Toledano så envist förtalar mig deltar han också i förberedelserna till detta terrordåd. Följaktligen är Toledano, i egenskap av vittne en mycket viktig faktor att ta hänsyn till i den rättsliga utredningen.

Det råder inget tvivel om att de förutvarande och de nuvarande ledarna för kommunistpartiet vet vem som är GPU:s lokale representant i Mexiko. Jag tillåter mig också att tro att David Alfaro Siqueiros, en övertygad stalinist som deltog i spanska inbördeskriget, också känner till att dessa ledare samtidigt är GPU:s mest framträdande och aktiva medlemmar – mexikaner, spanjorer och andra personer som har kommit till Mexiko under olika förevändningar och som alla har passerat Paris.²³ Ett förhör med kommunistiska partiets generalsekreterare och hans företrädare och ett med Siqueiros skulle verkligen bidra till att kasta ljus över förberedelserna till attentatet och avslöja de flesta inblandade.”

3. Äntligen ett spår

Stämningen omkring Trotskijaffären var förtätad. Lidelserna fick fritt utlopp, och fakta som var sensationella nog i sig överflyglades helt av den politiska polemik som de uppväckte. Kommunisterna och deras sympatisörer som enligt Trotskij's mening var marionetter, dirigerade av GPU:s osynliga trådar, ägnade sig åt att avvända de misstankar som – med all rätt – riktades mot dem och att utplåna de spår som kunde avslöja deras medverkan. Trotskij som hade övergett de första dagarnas reserverade hållning, översvämmade nu tidningarna med artiklar i syfte att orientera

¹⁸ Denne general gjorde revolt mot general Cárdenas regering och dukade under i upproret.

¹⁹ En färgrik mexikansk poet och målare, som ägnade sig åt en mängd olika problem, ganska galen och numera nästan bortglömd.

²⁰ Mexikanska landsorganisationens tidning som, i likhet med El Popular, redigerades av kommunistiska element.

²¹ Dies-kommittén, som hade till uppgift att göra undersökningar om oamerikansk verksamhet, lät mycket tala om sig strax före Förenta staternas inträde i Andra världskriget. Dies var ett slags McCarthy före McCarthy.

²² Mexikanska revolutionspartiet som numera har fått namnet PRI, Partido Revolucionario Institucional (Det institutionella revolutionspartiet).

²³ När Trotskij nämner David Alfaro Siqueiros – i Spanien kallad Le Coronelazo (översten) – ger han prov på god intuition. Som kommer att framgå längre fram, var Siqueiros en av attentatets verkliga organisatörer. Han skulle senare skryta offentligt med det, kalla sig ”skarpskytt” och framhålla att deltagandet i detta attentat hade varit en av hans livs mest spännande upplevelser.

den allmänna opinionen och ge riktlinjer för polisutredningen. Den traditionella polemiken mellan stalinister och trotskister blev allt bittrare. Ett resultat av kampanjen var att folk i allmänhet började tvivla på den mexikanska polisens väderkorn, nit och effektivitet och på regeringen. De mexikanska och utländska journalisterna, som var övertygade om att hemliga polisens chef undanhöll dem sanningen om sina utredningsresultat, hade invaderat dennes arbetsrum. Utredningen var en internationell angelägenhet och den diplomatiska världen började bli orolig. Var det möjligt att gestapo-agenter var inblandade i historien eller dubbelagenter som arbetade samtidigt för Gestapo och GPU? Efter undertecknandet av den tysk-ryska nonaggressionspakten föreföll denna hypotes ganska trolig. Och om den visade sig vara riktig – bevisade den då inte att det hade rätt ett betydligt intimare samförstånd och samarbete mellan Berlin och Moskva än man hade förmodat?

Överste Sánchez Salazar och hans medarbetare genomlevde febriga dagar och nätter när de knappast åt eller drack. Och ändå förblev deras ansträngningar resultatlösa! De trevade i blindo. Men slumpen, som är polisens försyn, spelade äntligen den samvetsgranne polismannen i händerna.

En dag när han längtade efter litet lugn och förströelse efter så många deprimerande timmar gick han in på en bar alldeles i närheten av hemliga polisens högkvarter. Klockan var ett på eftermiddagen. I det svala rummet satt fem spårvägstjänstemän omkring ett bord och samtalande livligt. En av dem höjde rösten och översten kunde tydligt höra vad han sa:

– Vill ni veta vad jag tror, för min del ... Polisen håller på och begraver affären Trotskij i tysthet. Det finns säkert goda skäl till det, men ändå ...

Nu började översten lyssna till samtalet. Männens drack öl, spetsat med tequila²⁴, och den ganska kraftiga blandningen steg dem åt huvudet. Mannen som just hade talat var fet och ganska gammal. Att döma av väskan vid hans bälte var han konduktör.

– Tidningarna, fortsatte han, berättar alltid en massa. Titta här, de försäkrar att soplones²⁵ hela tiden fortsätter med undersökningen. Och det skulle man tro! Rena lögnen är det! ... Här omkvällen satt jag här med några kompisar. Bredvid oss satt rannsakningsdomaren i Tacubaya och han var lite på örat. Vet ni vad han berättade för dem som var med honom? Han sa att han hade lånat ut de två polisuniformer som angripna bar ... Och polisen skulle lura i oss att de ingenting har förstått? Ånej! Det kan de berätta för Juan Diego²⁶, men inte för oss!

Översten kände sig oroad. Antagligen, tänkte han, var det fråga om ett av de otaliga falska rykten som hade spritts efter attentatet. Men man kunde inte veta ... Han skyndade snabbt tillbaka till poliskontoret och rapporterade vad han hade hört för major Galindo.

– Åk genast till polisstationen i Tacubaya och be domaren komma hit omedelbart.

Galindo slog sig för pannan:

– Jag har en god vän som arbetar på Centraldepartementet och som är domare i Tacubaya, utropade han. Och det stämmer faktiskt att han inte spottar i glaset! ... Jag ska skynda mig dit!

Och han gav sig av. Hans gode vän var inte på kontoret utan hemma hos sig. En timme senare satt han inför överste Sánchez Salazar. Denne hade en intuitiv känsla av att det faktiskt var den man som den gamle spårvägaren hade talat om.

– Ni har en officiell befattning och bör alltså lojalt stödja regeringen, sa han högtidligt. Jag behöver inte tala om orsaken till att jag kallade er hit, den känner ni alltför väl och ni är inte heller okunnig om hur allvarligt det brott är som ni har gjort er skyldig till. Jag uppmanar er att tala sanning.

²⁴ En alkoholhaltig dryck som utvinns från kaktéer och som mexikanerna dricker som ryssarna dricker vodka. Kännarna tar lite salt och citron till. Namnet kommer från ursprungsorten Tequila, en stad i staten Jalisco.

²⁵ Mexikanskt slanguttryck för polismän.

²⁶ Juan Diego är en indian som fick en uppenbarelse av Jungfrun från Guadalupe eller Svarta madonnan, ansedd som Amerikas moder. En basilika är helgad åt henne i en förstad till Mexico City. Mexikanerna ägnar denna jungfru en osedvanlig dyrkan.

Mannen verkade överraskad och såg faktiskt skyldig ut. För att lugna honom och få honom att erkänna så mycket som möjligt tillade översten:

– Jag vet att ni har en stor familj att försörja och att det tydligen är vänskap som har drivit er att handla som ni har gjort. Om ni avslöjar den persons namn som bad er hjälpa honom ger jag er mitt hedersord – som soldat, inte som polisman – på att ni inte ska få några efterräkningar. Om ni berättar helt uppriktigt förråder ni ingen, för vad ni kommer att tala om för mig tjänar rättvisans sak. Och i själva verket är det den man som har försatt er i den här situationen som är den verkliga förrädaren

Det behövdes inte mer för att mannen skulle tala.

– Det är mot min vilja som jag har blivit inblandad i den här affären, överste ... Ni ska få höra hur det gick till. Vid fyratiden den 17 maj tjänstgjorde jag som domare på polisstationen och fick då besök av en person som jag känner, Mateo Martínez.

– Sa ni Mateo Martínez? Vilket är hans fullständiga namn?

– Luis Mateo Martínez. Men det var först senare jag fick reda på att han också hette Luis.

– Fortsätt.

– Han bad mig skaffa honom tre polisuniformer för att, som han sa, kunna ta sig in i en lokal som tillhörde ”Almazánisterna”²⁷, något slags centrum eller någon generals hem, jag minns inte vilket. Luis och hans vänner hade hört talas om att det fanns vapen gömda där och de ville anmäla detta för landsfiskalen, sedan de hade undersökt om det var sant. Först tyckte jag det var en enkel sak. Men det fanns ingen i lagret och Mateo kom igen två gånger. Till slut bestämde vi att vi skulle träffas hemma hos mig dagen därpå, klockan tio på morgonen. Jag låg hela natten och tänkte på Mateos begäran. Det han ville göra var olagligt och jag tyckte det var olämpligt att jag försåg honom med de där uniformerna. Till slut beslöt jag att förebära ett viktigt ärende och lämna huset så att jag skulle slippa träffa honom. Och han kom inte tillbaka.

– Menar ni att ni inte lånade honom uniformerna?

– Nej, överste. Och nu förstår jag att jag handlade rätt. Han måste ha skaffat dem på något annat sätt.

Polischefens ansikte strålade av belåtenhet. Äntligen hade han en känsla av att befinna sig på rätt spår. Luis Mateo Martínez hade kanske nyckeln till gåtan.

– Känner ni till Martínez adress?

– Ja.

Översten gav order att låta häkta mannen omedelbart. Den som fick detta uppdrag var den skicklige José López Mejía, en polisman som skulle utmärka sig längre fram under utredningen. Luis Mateo infann sig inför chefen för hemliga polisen redan samma eftermiddag. Han var folkskollärare på landsbygden och aktiv kommunist. Trots att han ansträngde sig att verka lugn kunde han inte dölja sin nervositet.

Översten frågade honom rakt på sak:

– Vilka var de uniformer avsedda för som ni ville få tag i häromdagen? Det är ingen idé att ni försöker ljuga för mig eller dölja något.

Mateo trodde antagligen att översten visste mer än han låtsades om och gjorde knappast något motstånd.

²⁷ General Almazán var en presidentkandidat som konkurrerade med general Avila Comacho, Cárdenas efterträdare. Med rätt eller orätt ansågs han som reaktionens kandidat.

– Det var David Serrano Andonegui som bad mig skaffa dem. David var major i kommunistarmén under spanska inbördeskriget.

– Vad skulle han ha dem till?

Mannen blev osäker och det avspeglades i hans svar:

– Jag vet inte riktigt. Serrano Andonegui sa att han kände till ett Almazanistcentrum där det fanns mängder av vapen och att han behövde få tag i uniformer för att inspektera det.

– Och det trodde ni?

Hans nervositet avslöjade att han inte var så okunnig som han ville ge intryck av. Kanske hade han deltagit i attentatet? Men för ögonblicket måste man koncentrera sig på den man som kanske kunde ge lösningen på hela affären: David Serrano Andonegui.

Han bodde på Calle Violeta 85. Överste Sánchez Salazar begav sig genast dit, tillsammans med femton polismän. Klockan var nio på kvällen, en dyster regnig kväll. Ytterdörren till huset var låst. Trots polisens upprepade uppmaningar tycktes de som bodde i huset inte vilja öppna. Av svaren inifrån huset kunde man sluta sig till att ett stort antal män och kvinnor av spansk härkomst befann sig där. Intill detta tvåvåningshus höll en annan byggnad på att uppföras.

Fyra av de mest vältränade poliserna klättrade upp på byggnadsställningarna medan några andra polismän med hyresgästernas medgivande tog sig in i huset intill och hissade sig upp på taket. Det dröjde inte länge förrän de kunde öppna dörren till nummer 85, trots protesterna från de inneboende. Det tycktes röra sig om en tillflyktsort för spanska flyktingar, med en lika vacker som aggressiv kvinna i spetsen: Serrano Andoneguis egen hustru. Hon hittade på alla möjliga förevändningar för att hindra polismännen från att genomföra undersökningen. Till slut skrek hon, med verkligt kastilianskt temperament, till en av dem som uppehöll sig i huset:

– Du där! Ta fram den där halsduken som du skulle ge Cárdenas imorgon. Han vet nog vem han får den presenten av.

Denna förtjusande kvinna hade alltså fått för sig att hon skulle inbilla polisen att hon stod på vänskaplig fot med republikens president! Men husundersökningen genomfördes trots allt. Inom kort hade man hittat David Serrano Andonegui och tagit honom i förvar. Man fann dessutom en mängd dokument.

Serrano Andonegui var trettiofem år, lång och smal, med avlångt ansikte och svart hår. Som aktiv militant kommunist hade han kämpat i de stalinistiska leden under spanska inbördeskriget och blivit major, samtidigt som han var medlem av kommunistpartiets centralkommitté. Det var upplysningar som inte lämnade chefen för hemliga polisen oberörd. Som Trotskij hade förutsagt var det med stalinisterna som mellanled som man skulle nå fram till GPU. Man upptäckte en annan sak också: den häktade var bigamist. Han var gift i Spanien och trots att hans hustru hade följt med honom till Mexiko hade han gift sig där för andra gången.

Översten började nu plöja igenom alla de dokument som han hade lagt beslag på i den misstänktes hem. Ett kuvert med ”Hotel Majestic” i ena hörnet drog till sig hans uppmärksamhet. Det var adresserat till ”Kaptan Nestor Sánchez, Avenida Guatemala 54”. Hotellreceptionen kunde bekräfta att en viss Nestor Sánchez Hernández, kaptan i spanska inbördeskriget, hade bott på hotellet tillsammans med några andra. En sak kunde man alltså fastslå: För angreppet på Trotskij hade GPU valt ut sådana personer som hade kämpat i spanska inbördeskriget.

En annan adress väckte snart överstens intresse: ”Calle de la Corregidora 101”. Två polismän skickades omgående dit. Överstens väderkorn hade inte svikit honom. Det var adressen till Nestors farbror som var portvakt i huset. Översten ville inte skrämman den gamle mannen – en åttioåring som såg ganska enfaldig ut – med burdusa frågor.

– En god vän till er brorson Nestor, som kämpade tillsammans med honom i Spanien, letar efter honom för att överlämna ett viktigt brev till honom. Skulle ni vilja vara vänlig och tala om var han finns?

Gubben låtsades inte känna till var brorsonen bodde för tillfället.

– Nå, men varför förvarar ni då föremål här som tillhör honom?

– Föremål som tillhör honom? skrek gubben förbluffad. Nej, señor, några sådana har jag inte. Det enda han har bett mig förvara är en väska. En inte särskilt skrymmande väska.

– Det är just den väskan som jag vill tala med er om. Berätta för mig allt ni vet om den.

Den 28 eller 29 maj, klockan nio på morgonen hade Nestor kommit på besök. Med sig hade han en väska med ett vitt kryss på en blå etikett. Han bad att få lämna kvar den och ställde in den i farbroderns rum, låste den, gömde nyckeln i en rottingkorg som stod där och bad farbrodern vakta väskan noga. Två eller tre dagar efteråt kom han tillbaka och frågade om det fanns någon post till honom. När farbrodern svarade nej vände han honom ryggen, öppnade den mystiska väskan och tog ut något ur den som han snabbt stack in i kavajen. Så fort han hade låst väskan gav han sig av igen. Vid ett nytt besök några dagar senare lämnade farbrodern ett brev till Nestor som dennes far hade gett honom för sonens räkning. Nestor läste det och sedan sa han: ”Se till väskan ordentligt, farbror. Om någon kommer och frågar efter mig så säg bara att jag inte bor här och att jag aldrig hälsar på dig. Har du förstått?” Sedan dess hade han inte satt sin fot i farbroderns hem.

– Och ni vet inte var han finns?

– Nej, señor. Jag försäkrar att jag inte vet det.

– Nåväl, det är i alla fall den här väskan som er brorsons goda vänner letar efter! Om ni inte lämnar ut den riskerar ni att försätta Nestor och er själv i en obehaglig situation.

Mannen samtyckte till att lämna ut väskan. Han återvände hem tillsammans med två polismän som skulle föra den till översten. När man öppnade den klarnade mysteriet: den innehöll en polisofficersuniform i reglementsenligt kläde med beteckningen för sjunde kompaniet, en képi av samma sorts kläde, två värjehäng, en ”Star”-revolver med två laddningar av den typ som federala polisen använder. Det rådde inget tvivel längre: alla dessa persedlar hade använts under attentatsnatten. Och revolvren var en av dem som hade tagits från Trotskijs vaktstyrka. Två viktiga indicier.

Nu måste man få tag i Nestor Sánchez som satt inne med nyckeln till gåtan. Från och med denna kväll bevakade två polismän, som avlöste varandra, huset där Nestors farbror bodde. Nestor föll i polisens händer två dagar senare och fördes till Pocito, dit överste Sánchez Salazar omedelbart begav sig, ivrig att få börja förhöra honom. När den häktade fick syn på honom utropade han med ett ödmjukt leende:

– Jag känner er, överste. Och det var inte igår vi träffades.

– Verkligen? Och var och när skulle vi då ha råkat?

– I min födelsebygd, i Oaxaca. Jag gjorde min militärtjänst där under ert befäl.

Det stämde. De hade känt varandra för länge sedan. Nestor var då tjugotre år och studerade juridik. Hans brunbrända ansikte med den höga pannan och de mörka mandelformade ögonen var avgjort intelligent. Det var svårt att förmå honom att tala. Till en början förnekade han att han tillhörde kommunistpartiet och dessutom all förbindelse med det.

– Men hur kom det sig då att ni blev inblandad i attentatet mot Trotskij?

– Genom min vänskap med målaren David Alfaro Siqueiros, överste.

– David Alfaro Siqueiros? Jaså, den berömde ”översten” har varit med om den här historien!

– Det var han som organiserade och ledde attentatet.

Nestor hade lärt känna David i Paris under tiden för spanska inbördeskriget. En dag i slutet av april hade Alfaro Siqueiros bett honom att delta i ”en oerhört viktig affär” utan att ge honom närmare detaljer om denna affär.

– Och ni försöker inbilla mig att ni inte omedelbart anade vad det var fråga om? utropade chefen för hemliga polisen.

– Hör på, överste ... Jag lät mig styras av mitt revolutionära förflutna och min smak för äventyr. Jag tycker om faran och starka sinnesrörelser. Så fort David hade sagt att det var fråga om någonting viktigt accepterade jag att spela en roll i den här affären, utan att fråga om detaljer. Senare hade jag flera samtal med Siqueiros och jag insåg snart att det var Trotskijs liv som stod på spel. Men jag hade alltid fått höra att han var en farlig kontrarevolutionär, en fiende till den ryska revolution och till och med till den mexikanska ...

– Och det trodde ni på?

– Ja ... Siqueiros sa att han hade gjort upp en plan och att en mängd människor skulle gripa in vid en viss tidpunkt för att garantera att den lyckades. Jag tyckte alltihop lät lite för teatraliskt och det sa jag också till David. Kan ni tänka er att de hade börjat tillverka bomber och lagra revolverar och patroner. Pengar var det inte ont om förresten. Långt därifrån. Men Siqueiros försäkrade mig: ”För att det hela ska lyckas måste vi ha alla de där vapnen. Vi vill inte riskera något.”

– Men är inte ledarna – eller åtminstone organisatörerna av attentatet – utlänningar?

– Jag vet inte vilka de är. Men jag skulle tro att de verkliga organisatörerna är utlänningar som har kommit till Mexiko speciellt för detta uppdrag. Och beviset är ... att Siqueiros själv hela tiden rådfrågade några mystiska personer så fort det dök upp någon viktig fråga. I själva verket tror jag att man begagnade sig av honom för att han var mexikan. Det var lättare för honom att rekrytera folk än för en utlänning. Och det var själva de praktiska förberedelserna som han bar ansvaret för: han var helt enkelt ett redskap.

– Träffade ni några andra personer som deltog i attentatsförberedelserna?

– Ja, överste. Förutom Alfaro Siqueiros utnyttjade de en annan målare, en god vän till honom: Antonio Pujol. Det var Pujol som försökte tvinga mig att skaffa fram uniformer. Men jag vägrade. Siqueiros hade sagt att jag bara skulle spela en andraplansroll.

– Berätta för mig hur det hela förlöpte fram till attentatet? Utan att tveka berättade den unge mannen hela historien.

– Den 23 maj bestämde Siqueiros att vi skulle träffas i hörnet av Calle de Chile och Calle de Cuba. Klockan var tio på kvällen. Vi gick in i ett hus på Calle de Cuba, men jag har glömt numret. Fram mot midnatt kom det människor som jag inte kände. De hade med sig väskor och portföljer som de tog upp uniformer och vapen ur. Där fanns en kulspruta, fyra revolverar och två ”termos-bomber”. De hade också tagit med sig rep och gummihandskar. På Siqueiros, gruppchefens order provade vi uniformerna. Den som jag satte på mig passade utmärkt. Pujol hade klätt sig i löjtnantsuniform. De andra hade polisuniformer. Vi skrattade och skämtade som om det hade varit fråga om en maskerad. Siqueiros gav sig av utan att få tid att avslöja sin fantastiska plan för oss. Jag vet inte om Pujol kände till den. I varje fall visste jag fortfarande ingenting. Fram mot klockan två på morgonen kom Siqueiros tillbaka i officersuniform. Han sa inte hur han hade kommit över den och vi frågade inte heller. Han bar en officerskappa också och hade tagit på sig glasögon och lösmustasch. Ni kan föreställa er hur vi skrattade när vi såg honom utklädd på det där viset. Han snurrade runt och undrade: ”Klär jag i den?” Och vi svarade i korus att det gjorde han. Sedan gick vi ut med våra vapen, fortfarande uniformsklädda. Jag hade en revolver ”Star 45” och två laddningar för serie-skjutning. Kulsprutan hade anförtrotts Pujol och de andra hade delat upp revolverarna mellan sig. Utanför porten väntade en grå bil, som körde oss i riktning mot Coyoacán. Siqueiros gav oss instruktioner under bilfärden. Vår grupp skulle övermanna polisvakterna men skulle försöka

undvika att skjuta på dem. Vi måste agera så att inte larmet gick innan vi hade hunnit in till Trotskij. Var och en av oss fick ett kuvert med 250 pesos i sedlar av honom.

I höjd med vattenreservoarerna i Coyoacán stod två killar och väntade på oss. Den ene av dem kände jag igen, det var Juan Zúñiga Camacho. Siqueiros resonerade med honom ett par minuter. Sedan körde bilen in på en gata som gick parallellt med Calle Viena och vi klev ur. Siqueiros tittade på klockan och beordrade oss att börja gå fram mot polisvakterna. Medan vi gick marscherade några andra män, som också var förklädda till poliser, en liten bit bakom oss. De hörde säkert också till oss. Det var vår grupp, med Siqueiros i spetsen, som överraskade polismännen som hade till uppgift att vakta Trotskij's hus. De bjöd inget motstånd, antagligen på grund av våra uniformer, tror jag. Någon skrek ”Leve Almazán”, jag tror att det var Siqueiros. Det kom ytterligare två vaktmän, som några ur en annan grupp förde med sig. Vi avväpnade dem och jag fick hålla uppsikt över dem tillsammans med en kamrat, en kille som kallades Lantisen ... Vi hade order att inte låta dem röra sig ur fläcken. Sedan dök några andra civilklädda killar upp. Av deras accent förstod jag att flera av dem var utlänningar. De gick fram mot Trotskij's hus. Dörren öppnades genast för dem.²⁸

– Genast, säger ni? Vem var det då som öppnade den?

– Nu vet jag vem det var: Sheldon.

– När hörde ni det namnet för första gången? Före eller efter attentatet?

– Jag fick reda på det senare, genom tidningarna ... Under färden från Calle de Chile till Coyoacán, sa Siqueiros att allt skulle gå vägen för en av Trotskij's pistoleros hade sålt sig till oss. Men jag tvivlade på det: ”Och om den där killen förråder oss kommer vi att bli mottagna av revolverskott, inte sant?” Men då smålog Siqueiros och svarade: ”Oroa dig inte, det är ingen risk.”

– Fortsätt.

– Sedan kom kulsprutorna in i bilden. Där jag stod på vakt hörde jag smattret från kulkärvarna. Men det varade bara några minuter. Strax efteråt körde två bilar ut från huset. Ur den ena steg en utlänning – han bröt på franska – och sa åt oss att kliva in i bilen. I den andra satt redan Sheldon. Han var oerhört nervös. När den andra bilen körde ner i gyttjan inte långt från Trotskij's hus kom en av dem som satt i den över till oss (han bröt på kubanska). Vi körde som vansinniga genom gator som jag inte kände igen och tog oss ut via Coyoacánvägen och körde längs den tills vi kom in i city. Främlingen med den franska brytningen hetsade hela tiden chauffören för att han skulle köra fortare. Jag vill minnas att det var Sheldon som körde. Säkert är att ”fransmannen” talade spanska och att chauffören bad honom tala engelska. Jag hade hela tiden en känsla av att uppleva en sekvens ur en deckarfilm. ”Fransmannen” beordrade oss att ta av uniformerna, men jag vägrade: jag hade bara underkläder på mig ... Bilen körde fortfarande i full fart längs Avenida de los Insurgentes. När vi hade kommit till ett torg som jag inte kände igen lät ”fransmannen” oss kliva ur en efter en men stannade kvar i bilen med Sheldon och de andra. Jag skulle tro att det var den bilen som sedan hittades vid Colonia Roma. Jag tog en taxi och åkte hem. Klockan kunde väl vara strax efter halvfem på morgonen.

– Varifrån kom den revolver som vi hittade i väskan hos er farbror? undrade översten.

Den kom från en av polismännen som vaktade Trotskij's hus. De sa åt mig att ta den när jag stod på vakt. Min ”Star” blev kvar i bilen som Sheldon körde.

– Hur många angripare var det allt som allt?

²⁸ Vi vet nu – sovjetarkiven har avslöjat detta, att en av dessa utlänningar var GPU/NKVD-agenten Josif Romualdovitj Grigulevitj (1913–1988) och att denne var den verkliga ledaren av attacken (G. gick under med kodnamnen Maks och Felipe). Se Christopher M. Andrew and Vasili Mitrokhin, *The Mitrokhin Archive: The KGB in Europe and the West*, Penguin Books, London, 1999. – Red

- Ett tjugotal, överste. Angreppet leddes av Alfaro Siqueiros och den utlänning som jag berättade om. Han var nog fransk jude.²⁹
- Varför skulle han vara fransk jude?
- Vet inte ... Av hans utseende fick jag för mig att han var jude, och av accenten fransman. Men jag kan naturligtvis inte svära på det.
- Jag skulle gärna vilja ha lite mer exakta upplysningar om Robert Sheldon Hartes roll. Skulle ni kunna tala om lite fler detaljer?
- Jag är absolut övertygad om att han var den ”man på plats” som Siqueiros hade pratat om när vi körde ut mot Coyoacán. Anfallet ägde rum just när han hade vakten. Det var han som öppnade porten utan att göra några invändningar. Han hade säkert köpts av den franske juden, och jag är övertygad om att de kände varandra före attentatet. Och de var tillsammans i Trotskijs bil, som om jag inte tar fel kördes av Sheldon själv, från Trotskijs hus till det ställe där jag lämnade dem.
- Skulle ni kunna känna igen Sheldon?
- Det var första gången jag såg honom. Men jag minns honom alldeles utmärkt, liksom allt annat som hände den där natten. Det var en ung man, en typisk amerikan, ganska lång. Han hade ljusa byxor och rock. Och jag hade i varje fall ett intryck av att han och den där franske juden kom bra överens.
- Och ni vet inte vad den franske juden hette?
- Ett par gånger kallade de honom Philippe. Mer vet jag inte om honom.

Av Nestor Sánchez avslöjanden kunde man sluta sig till att denne ”franske jude” som kallades Philippe hade varit hjärnan bakom attentatet. Kände han och Sheldon varandra redan tidigare? Var Sheldon verkligen hans medbrottsling? I så fall kunde man kanske genom att häkta Sheldon få tag i den man vars order han tycktes lyda. Chefen för hemliga polisen skickade i väg två telegram, ett där han gav order om att man så skyndsamt som möjligt skulle försöka leta rätt på Sheldon och ett till alla hamnar och gränsstationer. Han uppmanade polisen på dessa platser att till varje pris hindra Sheldon från att lämna landet. Samtidigt lät han kontrollera alla telefonlinjer, först och främst Trotskijs.

I det rum hos Trotskij där Sheldon bodde hittades en nyckel till rum nummer 37 på Hotell Europa, en väska med etikett från Moskva och en back öl. En undersökning på Hotell Europa gav vid handen att den unge mannen hade tillbringat natten till den 21 maj där, i sällskap med en något tvivelaktig dam som man utan större svårighet lyckades leta rätt på och identifiera. Hon förklarade att hennes kund den natten hade varit lite berusad och tydligen hade en hel del pengar. Tyvärr hade han inte gett henne några speciella förtroenden. Vidare upptäckte man att Sheldon hade gott om resecheckar i valörer mellan tio och tjugo dollar, utställda av American Express, och att han ofta gick och växlade in dem i en bank. Men man kunde inte spåra deras ursprung.

Sheldon hade kommit till Mexico City den 7 april med flyg, varmt rekommenderad av Trotskijs anhängare i New York. Han hade tagits emot av Trotskij själv och utsetts till hans livvakt. Han hade alltså fullgjort den uppgiften i sju veckor. Leo Trotskij behöll inte sina sekreterare – som alla var aktiva inom Fjärde Internationalen – länge i tjänst, ty han ville få tillfälle att fostra ett större antal unga män. Samtidigt som de garanterade den gamle bolsjevikledarens personliga säkerhet utbildade han dem politiskt.

Genom George Shaw, Förenta staternas konsul i Mexico City, fick polisen veta att Jesse Harte Sheldon, far till den försvunne unge mannen, hade anlänt till landet. På dennes begäran ställde man en polisman till hans förfogande vilken följde honom dag och natt, eftersom han fruktade för sitt

²⁹ Den ”franska jude” som här nämns är förmodligen den ryske NKVD-agenten Josif Grigulevitj (se noten ovan)– *Red ann.*

liv. Genom denne polisman fick överste Sánchez Salazar veta att Sheldon hade haft ett långt samtal med Hoover, chef för FBI, och att han tycktes stå på mycket god fot med denne. Amerikanen utbad sig ett sammanträffande med Leo Trotskij men när detta var över måste han medge att han inte hade fått några som helst upplysningar om sin sons öde. Trotskij å sin sida förklarade att båda var övertygade om att attentatet hade organiserats och letts av utländska agenter för GPU. Enligt Hoovers utsago skulle den verkliga ledaren för attentatet vara en viss Mink som hade kommit till Mexico City från Philadelphia några dagar före händelsen. Denne Mink tycktes vara en av GPU:s ledande agenter som hade utfört mycket viktiga uppdrag för organisationen i Spanien, Japan, Förenta staterna och andra länder.

Å andra sidan kunde man inte bortse från de upplysningar som Jesse H. Sheldon gav om sin son. Alfonso Diaz Barriga, sous-chef vid rannsakningsdomstolen, hade frågat ut honom med hjälp av tolk på amerikanska ambassaden. Sheldon hade aldrig avslöjat för sin familj att han var i Trotskijs tjänst. Han hade sagt att han arbetade för en herr Williams men att han hade slutat hos honom, eftersom denne hade försökt undanhålla pengar för honom. Han hade då blivit tvungen att flytta till en familjepension där han betalade hyra genom att ge lektioner i engelska åt dottern i huset och göra små tjänster. Familjen Sheldon hade aldrig vetat var han bodde: han adresserade sin post till reseagenturen Wells Fargo Company. Förhöret avslutades med dessa ord: ”Han (Sheldon senior) uppger att hans son hade hemlighållit sin förbindelse med Trotskij, för vilken de hade trott att han inte hyste någon sympati. Tvärtom hade de tyckt sig förstå att han beundrade Stalin och man hade hittat ett porträtt av denne i hans rum i New York – ett porträtt som hade upptäckts av den anklagades bröder ...”

Efter det vittnesmål som Nestor Sánchez hade avgett samma dag som han arresterades hade han lovat att ta kontakt med chefen för hemliga polisen så fort han kom på några nya detaljer som hade att göra med attentatet. Och några dagar senare bad han överste Sánchez Salazar om ett sammanträffande. Denne begav sig genast till Pocito.

– Har du kommit på något mer? undrade han.

– Jag ville träffa er, överste, för att jag erinrade mig något som kanske kunde intressera er ... Ungefär tre veckor före attentatet hade jag följt med Juan Zúñiga Camacho – mera känd bland oss under namnet Pedro – till Calle de Viena för att fråga om de kunde göra något för en stor och kraftig pojke som inte kände till Mexico City och varken kunde läsa eller skriva. Siqueiros hade berättat för mig att i det huset fanns det människor som befann sig i samma situation. Det var han som hade tagit dem till huvudstaden, för attentatets skull. Pojken berättade för mig att han kom från Hostotipaquillo, en liten håla i staten Jalisco på gränsen till Nayarit. När han pratade med oss nämnde han ofta en liten by som hette Cinco Minas. Jag återvände dit fyra eller fem gånger och en dag presenterade en vän till mig, Mateo (som ni redan har häktat) mig för en viss Marino Herrera. Det visade sig att jag kände en av hans systrar. Hon var gift med en italienare, före detta frivillig i spanska inbördeskriget och hon bor, om jag minns rätt, på Calle República de Chile 38... Jag drog den slutsatsen att Herrera också arbetade för Siqueiros, som för övrigt betalade hans hyra på Calle de Londres 108, där jag sökte upp honom tre gånger. Där mötte jag den där omtalade ”franske juden” Philippe som sa till mig: ”Jag ska ge dig ett telefonnummer ifall du behöver få tag i mig personligen. Men jag förbjuder dig uttryckligen att anteckna det. Du får se till att du kan det utantill ...” Och jag kan det utantill.

Så fort översten fått reda på numret skyndade han till telefonstationen. När telefonisten hade letat i registret och fått fram motsvarande adress bleknade chefen för hemliga polisen. Han hade just upptäckt att den omtalade ”franske juden”, hjärnan bakom attentatet, hade befunnit sig inom räckhåll för honom och att han inte hade häktat honom!

Samma dag som han på president Cárdenas order hade följt de båda frigivna sekreterarna ut till Trotskij, hade han talat med en landsflyktig ryska som var god vän med den gamle revolutionären och bodde i grannskapet. Hon berättade att i ett hus i närheten hade hon i en månads tid lagt märke till egendomliga nattliga besök: bilar som stod parkerade utanför dörren, en mängd besökare,

ständigt nya ansikten ... Översten hade beslutat sig för att själv ta reda på vad som hände i huset. Han började med att fråga Trotskij om den gamla ryskan.

– Hon ja! utropade Trotskij och ryckte på axlarna. Jag känner den där kvinnan. Hon är inte klok. Bry er inte om vad hon säger.

Men översten ville inte släppa tanken. Han lät ett dussin polismän under ledning av Galindo bevaka huset som hörde till en liten grupp villor som kallades Las Acacias. De måste vara mycket diskreta, och uppgiften försvårades av ett tätt lövverk omkring husen.

Mittemot Las Acacias bodde en spanjorska och hennes son. Han hade tidigare varit idrottsman men blivit invalidiserad och slog nu ihjäl tiden genom att se ut genom fönstret och iaktta vad som hände i omgivningarna. Överste Sánchez Salazar och major Galindo beslöt att fråga ut mannen en kväll. Han kände säkert till allt ståhej omkring villan mittemot. När de skulle ringa på dörren parkerade en mörk lyxbil vid trottoaren på andra sidan och ur den klev en ganska lång elegant man. Han vevade upp fönstren och låste bildörren och öppnade sedan grinden till Villa Las Acacias, gick utan brådska genom den lilla trädgården och in i huset. I ljuset av en ficklampa granskade Galindo nummerskylten: bilen var registrerad i Förenta staterna. Galindo och två män stod på vakt inte långt därifrån.

Översten gick över gatan och ringde på dörren till den spanska familjen. Eftersom det var nästan midnatt dröjde det innan någon kom och öppnade. Äntligen dök en liten gumma upp, insvept i en sjal.

– Får jag tala några ögonblick med er son, señora?

– Med min son? Han är där uppe. Han sover nog, men ni får gärna gå upp, señor.

I ett litet rum på första våningen satt den ungefär fyrtiofemåriga korpulente mannen på sin säng, klädd i nättröja och kalsonger. Det amputerade benet stack ut ur ena byxbenet.

– Jag ber om ursäkt att jag stör er så här dags, sa översten och hälsade på honom. Jag skulle vilja att ni berättade för mig vad ni har sett av grannarna mittemot.

Den gamle idrottsmannen verkade förtjust över att bli utfrågad om detta och svaret kom genast:

– Jag har iakttagit dem noga, för de satte myror i huvudet på mig från början. De har gjort natten till dag ... Alla möjliga människor kommer och går ... Mexikaner och utlänningar ... Det är nog kubaner där också.

– Tror ni inte att de där människorna har något att göra med attentatet mot Trotskij?

– Jag tror inte det. Jag tror snarare att de lever rullan, festar på natten och sover på dagen. Jag har ett intryck av att det är fråga än om turister, än om rena luffare. Men allt det här som jag säger är ju bara intryck.

Överste Sánchez Salazar beslöt sig för att utan dröjsmål avlägga ett litet besök hos mannen som ägde villan och fick då reda på att den hade varit uthyrd i en månad och att hyran betalades regelbundet.

– Jag tror inte att hyresgästerna har något att göra med attentatet mot Trotskij, tillade hyresvärden. De uppgav för mig att de hade affärer i Mexiko ...

När översten kom tillbaka till Las Acacias berättade Galindo för honom:

– Mannen i den amerikanska bilen stannade bara några minuter i huset och gav sig av igen i bilen. Ni ser ju att det inte försiggår något misstänkt.

Allt detta hade sedan glömts bort ... Och nu visade det sig att det telefonnummer som han hade fått av Nestor Sánchez gick just till Villa Las Acacias!³⁰ Den ”franske juden” som dolde sin verkliga identitet under förnamnet Philippe kunde mycket väl vara mannen i den amerikanska bilen, det vill säga GPU-chefen och den som hade organiserat attentatet. Överste Sánchez Salazar skyndade till Las Acacias. Villan stod tom och han måste slå in dörren för att komma in. De som hade bott där tidigare hade efterlämnat en del föremål: underkläder, inköpta på boulevard Saint-Michel i Paris. Detta visade att Philippe hade gjort uppehåll i Paris sedan han hade lämnat Moskva med uppdraget att förbereda mordet på Trotskij. När han hade lagt märke till polismännen som uppehöll sig omkring villan i närheten av Trotskij's hus hade han antagligen ansett det vara klokast att ge sig av. Vem var denne man? Var fanns han nu? Alla ansträngningar från hemliga polisens sida att ta reda på detta visade sig fruktlösa.

4. GPU:s statister

Alla personer som misstänktes för att ha deltagit i attentatet mot Trotskij hade förts till Pocito. Överste Sánchez Salazar hälsade på dem varje dag, pratade vänligt med dem och vann på det sättet någras förtroende.

En morgon kom han oförberett in i cellen till Luis Mateo Martínez, den man som hade bett domaren i Tacubaya låna honom uniformer och som redan när han häktades hade avslöjat vilken roll den kände kommunisten David Serrano Andonegui hade spelat. Från och med det ögonblicket hade utredningen gått mycket snabbt, och översten hade varit så upptagen att han inte längre hade någon tid att offra på den misstänkte Martínez. Denne visste säkert mycket mer än han hade erkänt, men han hade bestämt sig för att inte säga något mer ty han ville inte kompromettera sig själv och sina kamrater ytterligare. Men han kunde inte låta bli att fråga fångvaktarna och sina vänner som besökte honom hur det stod till med hans hustru, som han var passionerat förälskad i.

– Hör på, Mateo, sa översten lugnt, jag är säker på att du vet mycket mer om attentatet mot Trotskij. Varför envisas du då med att tåga?

Mannen kastade en sorgsen blick på polischefen men öppnade inte munnen. Han var bitter och nedslagen och i grund och botten ångrade han den roll han hade spelat i den här historien.

– Om du inte talar om mer för mig blir jag tvungen att arrestera din hustru.

Reaktionen var ögonblicklig.

– Min hustru? skrek Mateo, träffad på sin ömma punkt. Hon vet ingenting och har ingenting att göra med den här affären.

– Hon känner säkert till en hel del och vi kan nog få henne att berätta det som du envisas med att förtåga.

– Jag ber er, överste. Blanda inte in min hustru. Hon är absolut oskyldig.

– Nå, varför berättar du då inte allt du vet?

– Jag kan inte, överste. Nej, jag kan faktiskt inte.

– Du får två timmar på dig att tänka efter ... Om du sedan inte berättar allt du vet blir du ensam ansvarig för vad som kommer att hända din hustru.

Översten låtsades vara upprörd och gick sin väg för att besöka andra häktade. Just när han skulle kliva in i sin bil för att återvända till sitt arbetsrum kom en polisman rusande mot honom och skrek:

– Överste Salazar! Kom genast! Mateo har skurit upp pulsåderna! Han är döende!

³⁰ ”Kapten” Néstor Sánchez (som spelade en viss roll vid attentatet mot Trotskij och som sedan angav sina kamrater och var mycket nära att uppe namnet på GPU-chefen) dekorerades på polska ambassaden i Mexico City i slutet av september 1946 för, som det hette, ”exemplariskt uppförande under spanska inbördeskriget”. I själva verket var det en belöning för de tjänster han hade gjort GPU. Visste GPU inte om ”hjältens” angivelser när man beslöt att tilldela honom denna utmärkelse?

Översten skyndade tillbaka till fängelset. I den cell som han hade lämnat en timme tidigare mötte honom en fruktansvärd anblick: med tillbakakastat huvud, likblekt ansikte, öppen mun och livlös blick låg Mateo utsträckt på tätsängens, som en ledbruten. Hans ben låg krampaktigt böjda under kroppen och ur de uppskurna handlederna – ena armen hängde utanför sängen – flöt blodet ymnigt. På en stol vid huvudgärdens låg ett begagnat slött rakblad. Fången tycktes nära att uppge andan. Översten lade örat intill bröstet på honom: hjärtat slog fortfarande. Han förde handen under den skadades nacke och lyfte försiktigt upp honom:

– Vad har hänt, Mateo? Varför gjorde du detta?

– Låt mig få dö. Jag har inget mer här att göra. Men släpp min hustru!

– Lugna dig nu, min vän. Jag har inte låtit häkta din hustru, och sanningen att säga tänkte jag aldrig göra det heller!

Översten tog upp en näsduk ur fickan och med hjälp av den förband han den arm som tycktes blöda mest. Med en näsduk som han fick låna av en polisman förband han också den andra handleden. En tillkallad läkare från Gröna Korset kom mycket snabbt dit och föreskrev, efter en hastig undersökning, omedelbar blodtransfusion. Men det gick inte att få tag i någon registrerad blodgivare utan man måste vädja till ett privatsjukhus. En halvliter blod överfördes till den skadade och han fick också en ordentlig dos kalcium.

– Om fyra dar är han fullständigt återställd, försäkrade läkaren.

Lyckligtvis sipprade det inte ut något om denna händelse.

Nu stod polisen inför uppgiften att få tag i de viktigaste organisatörerna bakom attentatet: Tre namn kände man redan till: David Alfaro Siqueiros, Antonio Pujol och Juan Zúñiga Camacho. Men var gömde sig dessa män? När hans namn publicerades i pressen hade målaren Alfaro Siqueiros skrivit ett brev till general Manuel Núñez, där han beklagade sig över att han inte hade blivit anmodad att avge en förklaring till vad som hänt. Han erbjöd sig också ”spontant” att göra det. Brevet, som i själva verket var mycket listigt, slutade med orden:

”Om ni accepterar mitt förslag ber jag er meddela mig detta skriftligen till min vanliga adress här i staden, Tampico 21, våning nummer 15. Detta lagliga förfarande, som jag anser mig ha rätt till, skulle förhindra att jag blev utsatt för polisvåld eller för underordnade tjänstemäns godtycke.” Han ville på detta sätt skingra de misstankar som han kände riktades mot honom. Men han aktade sig noga att infinna sig hos polisen, ja ännu bättre upp: han försvann tillsammans med sina främsta medarbetare.

Hemliga polisen skickade ut signalementet på de tre försvunna till alla civila och militära myndigheter i hela republiken: alla medel måste utnyttjas för att få dem fast.

En kväll gick översten tillsammans med flera polismän till Calle República de Chile för att leta efter Antonio Pujol och Mariano Herrera Vásquez som Nestor Sánchez hade talat om. Tvåvånings-huset som han stannade framför rymde ett stort antal våningar. Pujols far, som var spanjor, hade en liten bar inte långt därifrån. Översten lät hämta honom och under tiden upptäckte han Pujols mor i ett mörkt och smutsigt rum, tillsammans med en dotter i tjugoårsåldern och två småbarn, de sista i kullen. Modern var infödd mexikanska.

– Var är er son Antonio? frågade översten.

– Det har gått flera dar sedan vi hörde ett ljud från honom, svarade hon med skräck i rösten.

Översten fick syn på en väska högst uppe på ett skåp. Han lät ta ner den och öppnade den. Till hans stora förvåning innehöll den eleganta kläder och föremål som hör till en kvinnas garderob: underkläder av silke, hattar, en necessär, som föll helt ur ramen på detta smutsiga och eländiga ställe. Hur kunde det komma sig att dessa saker fanns här? Pujols mor förklarade att de tillhörde en amerikanska, en väninna till hennes son.

– Och var är denna amerikanska nu?

– Ah, det vet vi inte, señor.

Kanske hade denna kvinna återvänt till Förenta staterna tillsammans med Pujol? Hade hon varit inblandad i attentatet mot Trotskij? Det var mycket troligt. Pujol och kvinnan hade säkert gett sig av i största hast och glömt väskan.

Nu dök fadern upp.

– Ni vet säkert var er son håller hus? sa översten och ansträngde sig att se älskvärd ut. Var inte rädd utan säg det bara. Det är bäst för alla.

– Señor, jag vet inte riktigt vad jag ska svara er ... Han sa att han skulle måla en viktig tavla ...

– Men ni vet inte var? Det verkar egendomligt.

Än en gång hade översten en känsla av att han hade förspilt tid och nu dolde han inte längre sitt misshumör. Långsamt gick han nedför den mörka trappan när två polismän dök upp. Mellan sig hade de en ung man i grå ridbyxor och gruvarbetarstövlar.

– Vem är ni? frågade översten.

Den unge mannen som tydligen var mycket illa till mods kastade ut ett namn men det var uppenbart att det inte var hans eget. Han fördes till Pocito och underkastades genast ett strängt förhör. Han bjöd motstånd en stund men till slut förklarade han:

– Jag är Mariano Herrera Vásquez.

Det var verkligen ett kap! Herrera, elektriker till yrket, var född i Mexiko tjugosex år tidigare. Han erkände att han hade tillhört kommunistpartiet mellan 1934 och 1938 och att han levde som gift sedan flera år tillbaka med en kvinna vid namn Ana López. Namnet väckte ett eko i överstens minne.

– Ana López, säger ni ... Du känner inte möjligen också en kvinna som heter Julia?

Herrera fyllde i:

– Julia Barradas Hernández. Jag känner henne mycket väl. Hon och Ana är mycket goda vänner.

Översten tänkte sig tillbaka i tiden. En specerihandlare vars butik låg i närheten av Trotskij's hus hade förhörts i början av utredningen och hade då talat om två grannfruar – Ana och Julia – vilkas egendomliga uppträdande och samtal, som han råkat få höra, hade gjort honom betänksam. De polismän som hade till uppgift att vaka över exilryssens säkerhet var, berättade han, mycket intresserade av dessa unga damer, och en av dem hade till och med haft en kärleksförbindelse med Julia – som visade sig vara bigamisten Serrano Andoneguis första hustru ... Den natt då attentatet ägde rum hade de plötsligt lämnat sitt hus, möjligen skrämde av skottlossningen. Ana hade nätt och jämnt haft tid att kasta en rock, som en av poliserna lånade henne, över axlarna. Sedan dess hade man inga spår av dem.

– Vill ni nu berätta hela sanningen för mig, Herrera, fortsatte översten i skarp ton. För vem arbetade Ana och Julia?

– För David Alfaro Siqueiros och för en utlänning, en fransman tror jag, erkände mannen utan omsvep. Fransmannen lärde jag känna genom Ana. Han erbjöd mig fem pesos om dagen om jag ville arbeta för honom. Men han sa inte vad arbetet skulle bestå i. Jag behövde bara infinna mig precis klockan tio i hörnet av Calle de Tampico och Avenida de Chapultepec. På fjärde dagen stod David Alfaro Siqueiros och väntade på mig och lovade mig tio pesos om dagen – fem mer än fransmannen. Han skjutsade mig i bil till Coyoacán, till Luis Mateo Martínez på Calle de Londres, som jag skulle bo tillsammans med. Jean Zúñiga Camacho skulle ge oss vår lön. En dag tog han med oss till Calle de Viena där jag lärde känna Nestor Sánchez, en som hette Narciso och så en kille som jag aldrig hade sett förr ... Det där livet passade mig utmärkt. Jag fick bra betalt och jag hade

gott om tid att besöka Ana och Julia som då bodde i ett litet hus på Calle de Abasolo nummer 85 ... inte så långt från Trotskijs.

– Säg mig ... Vilket uppdrag hade Alfaro Siqueiros och den där utlänningen tilldelat Julia och Ana?

– De skulle hålla uppsikt över Trotskijs hus och göra sig bekanta med männen i vaktstyrkan. Det gjorde de också.

– Så ni visste alltså allihop vad man väntade sig av er. Det var fråga om att mörda Trotskij, eller hur?

Den unge mannen blev besvärad, tvekade litet men sa till slut:

– De uttryckte det inte precis så, men man hade varit idiot om man inte hade fattat det ... Sinsemellan talade vi bara om detta. Trotskij var Stalins och kommunismens värste fiende, han måste oskadliggöras! Förresten hade vi ingenting att säga till om: det räckte med att vi lydde! Och vi lydde.

Herrera fortsatte sin berättelse. Siqueiros hade stämt möte med honom klockan fem på eftermiddagen den 17 maj på det vanliga stället i hörnet av Calle de Tampico och Avenida de Chapultepec. Målaren kom i tid till sammanträffandet och strax efteråt anlände hans hustru, Angélica Arenal, i bil tillsammans med Antonio Pujol.

Alla klev in i bilen och körde mot stadens centrum där de gjorde några inköp: en tälotsäng och målarutensilier. Sedan körde de till Santa Rosa, en by som ligger mellan Villa Alvaro Obregon och Lejonens öken. Bilen stannade och Angélica klev ur. Hon bad Herrera ta de saker som de hade köpt i Mexico City och följa med henne. De tog en genväg och kom snabbt fram till ett hus som tycktes vara obebott. Kvinnan visade honom dörren och sa åt honom att stanna där tills någon gjorde tecken åt honom. Hon återvände till bilen och den körde tillbaka till huvudstaden. Herrera kände sig lite villrådig ... Men han gick ändå in i det egendomliga huset och stod plötsligt öga mot öga med Luis Arenal, Angélicas bror, Narciso N. och en främling som gick under öknamnet El Enfermo (Sjuklingen). I en hel vecka levde de fyra männen totalt avskurna från yttervärlden och helt sysslolösa. Äntligen, den 22 maj, fick de besök av Siqueiros som kom med pengar till dem. De sju föregående dagarna hade tyckts dem oändliga. Narciso och El Enfermo kunde inte låta bli att be målaren om tillåtelse att åka till staden följande dag: de ville köpa skor. När de kom tillbaka beslöt sig Herrera i sin tur att röra på sig lite. Han åkte in till Mexico City. Men han drack för mycket och blev totalt oförmögen att återvända till Santa Rosa vid den tidpunkt då hans permission gick ut. Morgonen därpå återvände han till byn, ganska illa till mods, och hittade då bara El Enfermo där. Antonio Pujol hade kommit för att hämta dem på natten för att de skulle utföra ”arbetet” som de hade anställts för ... Han hade tagit med sig Luis Arenal och Narciso N.

– Innebär det här att ni inte har tagit aktiv del i attentatet mot Trotskij?

– Ja, överste. Jag blev förhindrad, som ni hörde.

Den 25 maj dök Luis Arenal upp i Santa Rosa. Han kom för att hämta El Enfermo och gav Herrera femtio pesos och bad honom ”dra åt helvete”. Något som pojken inte lät sig sägas två gånger ... Han ville också så snart som möjligt träffa Ana López och Julia Barradas, men de hade lämnat det lilla huset i Coyoacán. Han sökte då upp Anas föräldrar som bodde på Calle de la Libertad 134. Det var där han fick reda på att Trotskijs hus hade blivit utsatt för attack och att de båda väninnorna hade följt de order som Zúñiga Camacho hade gett dem att lämna Coyoacán så fort de hörde skottlossning och dra sig undan till ett lugnare ställe.

– Ni sa att de bodde på Calle de Abasolo 85, bara några steg från Trotskijs hus?

– Ja. De bodde i våningarna nummer 11 och 13.

Översten måste bege sig dit. Som man kunde vänta sig var dörrarna låsta. Polismännen slog först in dörren till Julias våning. Det luktade fruktansvärt illa i våningen: skulle de hitta ett lik? Man tände

... och i matsalen upptäckte man vad som orsakade stanken: en gryta med rester av en ragu i som den sköna hade glömt i brådskan när hon sjappade!

Bland de papper som hon hade lämnat kvar när hon försvann gjorde översten några intressanta fynd. En grov skiss över Trotskij's hus. Cirkulär och kallelser från kommunistpartiet – tydliga bevis för att Julia Barradas var medlem. På en sida i en anteckningsbok stod skrivet med blyerts: ”att man inte skulle döda Trotskij, bara lägga beslag på hans arkiv”. Vem hade skrivit dessa rader? Julia själv? I en låda låg en lapp med orden: ”Jag kom för att hämta dig men du var inte här. Jag kommer tillbaka klockan fyra. Pedro.” Vidare fotografier, framför allt av Mariano Herrera Vásquez och Sovietina, Julias dotter.

Inne hos Ana López hittade man på sängen paket med kläder som tycktes bekräfta att man hade förberett sig för avfärd. Men också här fanns det kvarlämnade papper som utgjorde lika många bevis för att Ana tillhörde kommunistpartiet. Här fanns också fotografier som väckte polisens uppmärksamhet.

Nu var det lätt att avgöra vilken roll de båda kvinnorna hade spelat i Trotskij-affären: att lägga märke till vilka som kom till den landsflyktige ryssens hus och vilka som lämnade det, att anteckna tidpunkten för vaktavlösningen men framför allt att ta kontakt med vaktmännen och eventuellt försöka korrumpdera dem. De hade verkligen gått in för sin uppgift, eftersom Julia inte hade tvekat att bli älskarinna åt en av vakterna. Vid det första förhöret hade polismännen – som inte såg något ont i det – berättat att de båda damerna hade föreslagit att de innan de inom kort lämnade Coyoacán för att flytta till Mexico City skulle ordna en danskväll hemma hos sig, just den natt då attentatet skulle äga rum och givetvis i syfte att locka bort så många polismän som möjligt från offrets bostad. Ingenting hade således lämnats åt slumpen: GPU förblev troget sina ”exemplariska” organisationsmetoder.

Chefen för hemliga polisen ville så fort som möjligt få tag i de båda kvinnorna. Men hur skulle han bära sig åt? Det fanns inga spår efter dem efter attentatsnatten. Utan annan hjälp än fotografierna av Julia och hennes dotter fick polismannen Pedro Castaneda, som hade gett upprepade prov på sin skicklighet, i uppdrag att söka efter de flyende. Flera dagar gick utan resultat. Men en vacker morgon blev överste Sánchez Salazar uppringd av sin medarbetare som med glädje i rösten meddelade:

– Överste, vi har lyckats! Jag har fått tag i Julia! Jag hittade henne vid Churubusco. Hon sitter i min bil, under säker uppsikt.

– Bravo, min vän! svarade chefen för hemliga polisen lättad. Stanna där ni är, jag kommer.

Och utan sin vanliga eskort gav han sig iväg till Castaneda. Julia Barradas var utan tvivel en vacker flicka med antracit grå ögon och ebenholtssvart hår. Hon verkade inte på något sätt bragt ur fattningen.

– Var är er väninna och medbrottsling Ana López? undrade översten när han klev ur bilen.

– Det vet jag inte, svarade hon ogenerat, med en ironisk glimt i ögat, och även om jag visste det skulle jag inte tala om det! Leta reda på henne! Staten betalar er för det!

Översten sträckte ut handen efter hennes väska. Hon försökte undanhålla honom en lott i nationallotteriet vilken han snabbt lade beslag på. På baksidan av lotten hade hon antecknat en adress som Castaneda genast uppsökte: det var Anas nya våning! Hon häktades omgående.

Men de två väninnorna gjorde inga medgivanden. Medan männen bara hade bjudit polismännen svagt motstånd var kvinnorna långt mer hårdnackade. Julia var högdragen och varje svar hon gav var en utmaning. Ana däremot var slappheten personifierad. Översten förhörde dem i sjuttio två timmar innan de överväldigades av hans uthållighet och sin egen trötthet och föll i den fälla som hade gillrats för dem. Det innebar slutet på deras motstånd.

Tack vare dessa sista medgivanden kunde man nu rekonstruera hela historien. Polisen kände till alla detaljer och de flesta agerande, framför allt GPU:s statister. Men en hel del punkter förblev ouppklarade, och de skulle fortsättningsvis bereda polischefen åtskilliga bekymmer. Vad hade det blivit av Robert Sheldon Harte? Var gömde sig David Alfaro Siqueiros, Antonio Pujol och Juan Zúñiga Camacho?

5. Sheldons lik

I sitt vittnesmål hade Mariano Herrera Vásquez talat om sin vistelse på en övergiven lantgård i Santa Rosa på vägen ut mot Lejonens öken, dit han hade skjutsats i bil av David Alfaro Siqueiros hustru Angélica Arenal. Tanken på detta hus lämnade inte översten någon ro och han beslöt att utan ytterligare dröjsmål åka dit.

Klockan var fyra på eftermiddagen när han gav sig av, åtföljd av ett stort antal polismän i flera bilar. Polismännen stannade efter tjugotvå kilometer. För att komma fram till den övergivna gården måste man klättra längs en brant och hal klippväg som skuggades av tallar. Solen höll på att gå ner när de kom fram och det låg regn i luften. Huset låg på sluttningen vid Rancho de Tianinilalpa, femhundra meter från vägen. Det var en eländig byggnad i vitslammad stamplera, skuggad av tätt planterade träd på baksidan. I solskenet var huset kanske leende och pittoreskt där det låg mitt i detta storslagna landskap, men i skymningen såg det dystert ut. Att stanna över natten på detta ställe var inte lockande.

Dörren gick utan svårighet att öppna och man gick in. De tre rummen i fil hade samtliga trägolv. Det första hade två fönster, ett på vardera långväggen. Mitt i rummet stod ett furubord med en kvarglömd konservburk spansk peppar i vinäger och några tidningar. Runt bordet stod tre stolar, också i furu. Översten kastade en blick på de utspridda tidningarna. De var daterade från dagarna omedelbart efter attentatet mot Trotskij. Några av angripna hade gömt sig i detta hus och som alla brottslingar hade de haft lust att läsa de senaste uppgifterna i pressen om sitt dåd.

Sedan kom de in i ett rum som fick ljus från tre fönster. Där stod en sadeljordssäng vars madrass hade rivits sönder på ett egendomligt sätt – framför allt vid huvudgärden där den skurits sönder av ett rakblad eller en kniv. Golvet var täckt av utspridd kalk, kanske för att dölja komprometterande spår, och i ett hörn låg det säckväv. Det tredje rummet, slutligen, hade också tre fönster, och vette mot byn Santa Rosa. Där stod ett staffli med en orörd duk och bredvid låg penslar och färgtuber med avskruvade lock. En liten madrass, uppskuren på samma sätt som den i det andra rummet, låg i rummets ena hörn. Golvet var täckt av patronhylsor, kaliber 22, och fimpar efter amerikanska cigaretter. Mitt i röran låg ett tomt paket Lucky Strike som väckte överstens uppmärksamhet. Fattigt folk – och de flesta mexikaner är fattiga – röker inte sådana ”lyxcigaretter”. Bara en amerikan från Förenta staterna eller en mexikan med förfinad smak kunde ha rökt dessa Lucky Strike. Och vilken amerikan eller mexikan som tyckte om lyxliv kunde ha bott i det här huset? Det var ett problem som förtjänade att bli uppklarat och översten beslöt sig för att inte röra vid någonting.

De tre rummen som de just hade gått igenom låg i nivå med vägen och utgjorde andra våningen i detta hus som var byggt mot en kulle och som hade en undervåning med en annan ingångsfasad. Via en brant stege gick översten och hans män ner i undervåningen som var byggd direkt mot kullen. Först hamnade de i ett smutsigt rum, närmast ett redskapsskjul med stampat jordgolv, och sedan i köket som inte heller hade någon golvbeläggning. Fyra stenar, lagda i kvadrat, tycktes ha tjänat som spis för dem som tidigare hade bott i huset. Byggnadsmaterial som låg utspritt gav intryck av att man hade tänkt göra vissa förbättringar i husets inredning. Något mer tycktes inte finnas ... Hade polismännen besvärat sig i onödan?

De gjorde sig i ordning för avfärd när polismannen Emilio Sánchez Mondragón påpekade för översten att det såg ut som om man ganska nyligen hade grävt i jorden i ett hörn av köket. Det fanns anledning förmoda att ett hål hade grävts där och sedan åter täckts över för inte länge sedan. Man började leta efter redskap för att gräva upp hålet på nytt men hittade inga i huset. Översten gick ut

på trappan och lät blicken glida över landskapet, i riktning mot byn. En bit därifrån fick han syn på en bonde som plöjde med sina oxar. Han ropade till honom och bad honom komma in med en hacka. Mannen var inte svårbedd utan började gräva i jorden på den anvisade platsen i köket. Inom ett område med fyrtio centimeters sida lyfte redskapet utan svårighet upp jorden, vilket bevisade att den nyligen hade grävts upp och ännu inte haft tid att torka. När de hade kommit ner på ungefär trettio centimeters djup ändrade jorden färg. Den var blandad med ett vitaktigt stoft: kalk. Natten föll och mörkret trängde in i rummet. Man tände lyktor. Alla följde oroligt bondens arbete. Med ansiktet täckt av svett fortsatte denne envist sitt mödosamma jobb, utan att någon för övrigt kom på idén att ge honom en minuts vila. Slagen från hackan ekade i hela huset och förlorade sig ute i berget. Trettio centimeter till ... Från hålet började snart en vidrig stank stiga upp, allt mer outhärdlig ju djupare man kom. Alla flämtade, med sträckta halsar lutade över gropen.

– Ett lik! ropade plötsligt översten.

Man skyndade på bonden; alla som bevittnade scenen var utom sig av otålighet. Äntligen avtecknade sig något nere i gropen: det kunde vara en människomage. Bonden upphörde att hacka. Vad han höll på med hade gjort ett starkt intryck på honom och han kastade en blick på polismännen som girigt följde varje rörelse han gjorde: de var bleka och kunde inte släppa gropen med ögonen.

– Det råder inget tvivel: det är ett lik, sa översten. Han vände sig till bonden: ”Nu räcker det, min vän. Nu måste vi få hit de juridiska myndigheterna innan vi fortsätter uppgrävningen.”

Översten lät bonden och några av männen stanna kvar på platsen och åkte med de övriga till San Angel där han tog kontakt med rannsaktionsdomaren och notarien. Medan denne sammankallade sina medarbetare åkte polismännen till Tacubaya för att få hjälp av en grupp brandmän med att snabbt avsluta framgrävandet av liket. I Tacubaya ringde översten till polisprefektoren och bad dem skicka identifieringsexperter tillsammans med major Galindo och hans män. Det var midnatt när översten och hans eskort återvände till platsen för dramat.

Det störtregnade. Långt borta glittrade det vänliga ljuset från huvudstaden och borrarde hål i mörkret. Men när de trängde in i snårskogen blev natten ännu mörkare. De lämnade bilarna nedanför kullen och började klättra uppför den i gåsmarsch. Vägen hade blivit slipprig av gytta och de ramlade ideligen, halkade ner i dyn eller snavade på stenar.

Regnet piskade dem i ansiktet och strömmade längs regnrockarna. Äntligen nådde de fram till huset, våta av svett och regn och täckta av smuts och dy.

De satte masker för ansiktet och gick in i köket. Bonden och männen från hemliga polisen var fortfarande kvar. Brandmännen anlände i sin tur och började genast frilägga kroppen med sina spett. Känslan av oro och ängslan växte ytterligare. Vilken hemlighet skulle nu uppdragas? Likets konturer blev allt tydligare och nu arbetade brandmännen inte längre så snabbt. De var angelägna om att inte göra någon åverkan med sina redskap. Knäna avtäcktes men först trodde de att det var fråga om fötterna, så lång var kroppen. Den vita kalken som mannen var täckt med kom honom att se ännu större ut. Han föreföll vara ungefär två meter lång.

– Försiktigt! ropade översten då och då. Vanställ framför allt inte ansiktet!

Äntligen syntes hela kroppen. Det viktigaste identifieringsobjektet var håret. En hårlock klipptes av, rengjordes från kalk och tvättades i en vattenpuss utanför huset. I lyktljuset visade sig färgen vara ljusröd.

– Att döma av det signalement vi har fått av honom, sa översten med tankfull min, skulle det mycket väl kunna vara Robert Sheldon Harte...

Han kom att tänka på att håret kunde ha missfärgats genom påverkan från den osläckta kalken. Huden hade fått en märkvärdig bronsfärg och det rödaktiga håret fick nyanser som smältande metall i lyktornas dansande blåaktiga sken. Ansiktet var vänt på höger sida och ena armen vilade över mellangärdet medan ena benet var till hälften vikt under kroppen. Liket hade tydligen brutalt kastats

ner i gropen och sedan hade man täckt det med kalk först, och därefter med jord, utan att ändra mannens ställning. Ansiktet och händerna som man knappast kunde utskilja när kroppen först kom till synes, avtecknade sig nu som två vita fläckar mot den stora mörka massan. En trasig väst av marinblått ylle, knäppt över bröstet, skylde en undertröja av jersey och de nakna benen stack ut ur kalsonger av samma tyg. Översten beordrade en av männen att klippa en bit ur underkläderna. Hade mannen plundrats på sina tillhörigheter för att försvåra identifieringen eller hade han blivit mördad medan han sov? Det var svårt att bilda sig en uppfattning innan liket hade rengjorts och skadorna studerats. Chefen för hemliga polisen lät tillverka en provisorisk bår på vilken kroppen sträcktes ut. Mannen såg överklig ut i sin egendomliga svepning av vit kalk.

Översten gjorde nu en förnyad undersökning av huset, noggrannare än den föregående. Han kom fram till slutsatsen att mordet hade begåtts i sovrummet på andra våningen, ty man hade upptäckt koagulerat blod i golvspringorna, vilket förklarade varför kalken hade strötts ut. I skjulet inunder hade bloddroppar fallit ner från sovrummet genom springorna i det grovt tillyxade taket.

Några polismän fick i uppdrag att inspektera omgivningarna. Trots mörkret upptäckte de spår av eldhärder inte långt från huset. När de rotade i askan hittade de bitar av en marinblå väst, ett par byxor, en skjorta samt knappar. På andra håll var askan uppblandad med bitar av madrasser och lakan. Genom att bränna alltihop hade mördaren velat utplåna blodspåren. Av dessa fynd kunde man med lätthet sluta sig till att mannen hade blivit dödad under sömnen.

Översten gick ner för slutningen och steg in i bilen, åtföljd av sina män. De startade mot Coyoacán. Det var den 25 juni. Klockan fyra på morgonen. En månad och en dag hade förflutit sedan attentatet mot Trotskij ägde rum.

Det regnade fortfarande. När bilen rullade mot Calle de Viena stänkte det upp kaskader av smutsvatten, liksom på natten till den 24 maj. Överste Sánchez Salazar parkerade bilen framför Trotskijs hus. Han tutade och ljus tändes i tornet: där stod en man på vakt med sitt kulsprutegevär i handen, liksom mannen i vaktstyrkan. Översten och hans följeslagare bländades av det skarpa ljuset från en strålkastare. Otto Schüssler öppnade dörren på glänt, beredd att skjuta vid minsta tecken på något misstänkt. Men när han kände igen besökarna gav han genom en signal order åt mannen i tornet att låta dem komma in. Det elektriska maskineriet fungerade och den bepansrade porten svängde på sina gångjärn.

– Goddag, Otto, sa översten och gick in i vaktkuren. Jag måste absolut få tala med don León. Vi har hittat Sheldons lik!

– Sheldons lik! utropade Otto bestört. Hur gick det till? Var? Kom in och berätta allt för oss!

Och han skrek:

– Harold! Harold! Harold! Kom genast hit!

Harold skyndade till. Liksom Otto blev han ytterst bestört.

– Ett ögonblick sa översten, jag skulle först och främst vilja övertyga mig om att det verkligen är fråga om Sheldon. Har ni några underkläder som har tillhört honom? Jag skulle behöva se en undertröja och ett par kalsonger.

– Visst har jag det. Jag ska genast hämta det åt er.

Otto försvann in i huset och kom tillbaka några ögonblick senare med några underkläder som hade tillhört den avlidne.

– Titta här. Allt det här var Bobs grejer.

Översten jämförde dem med den jerseybit som han hade klippt från likets undertröja: det var samma stickning. Sedan visade han hårtesten för Otto och Harold.

– Det är Bobs hår, utropade båda samtidigt.

Harold gick in i Trotskijs rum. Han kom tillbaka och berättade att den gamle revolutionären sov djupt och att han inte ville väcka honom. Översten erinrade sig att Trotskij tog sömnmedel för att bekämpa sin ofta förekommande sömnlöshet. Kanske hade han tagit några den natten också och då var det bäst att låta honom sova i lugn och ro.

– En av er kan följa med mig för att identifiera liket, bad han de båda männen.

Otto beslöt sig för att följa med. De återvände till bilen och körde mot Santa Rosa. Det dagades när de kom till foten av kullen. Den genomsura marken gjorde bestigningen ytterst besvärlig. När de kommit upp fick de syn på kroppen som låg på båren. Man hade lyft ut den ur huset och polis-männen stod runt omkring. Några av dem som höll på att kvävas av stanken från liket höll sina näsdukar för näsan. Regnet hade upphört. Otto betraktade uppmärksamt kroppen. Han var påtagligt gripen.

Med åtsnörd strupe mumlade han:

– Ja, det är Bob.

Begravningsståget började formera sig, med den döde i täten. Bakom honom marscherade domaren och några nitiska journalister som just hade kommit dit. Därefter följde chefen för hemliga polisen och hans män ... När de kom fram till San Angel var det ljusst. Bobs kropp lades i en patio och general Núñez som under tiden hade anlänt från Mexico City, gav order om att den skulle tvättas. Nyheten om det hemska fyndet hade spritt sig i byn och nyfikna samlades redan omkring myndighetspersonerna. När alla formaliteter var avklarade drog sig domaren tillbaka.

Plötsligt blev det stor uppståndelse bland de närvarande och fotograferna laddade sina kameror.

– Där kommer Trotskij! Där kommer Trotskij!

Det var verkligen Trotskij som kom. Klockan var tio. Den gamle exilryssen gick fram till den livlösa kroppen. Sorgsen, trött och nedslagen betraktade han länge sin före detta sekreterare. Hans ögon fylldes av tårar. Denne man som hade lett en stor revolution, som i spetsen för Röda armén – hans egen skapelse – hade varit med om blodiga bataljer, som hade sett sina släktingar och vänner försvinna en efter en och som till slut hade nått fram till ett lugn, gränsande till likgiltighet, när han blev utsatt för ett attentat som kunde ha kostat honom själv, hans hustru och hans sonson livet – denne man grät tyst i denna stund. Tyst, ty det hördes inte ett ljud från hans mun. Han var överväldigad av rörelse. De närvarande greps av denna tysta sorg. De politiska meningsskiljaktigheterna glömdes bort: i detta ögonblick stod alla enade inför döden.

Sheldons kropp såg ut som en staty som fallit ner från sin sockel. Trots att han hade tvättats av var han fortfarande fläckad av kalk och rödaktigt fuktglänsande stoft. Man erfor en sällsam känsla inför denne döde. Han hade samma fridfulla uttryck som en sovande. Hans ansikte, som här och där var blekt av kalk, hade inte dragits samman av fruktan, smärta eller ångest. En skön död, kunde man nästan ha sagt. Två skothål genomborrade huvudet, båda från höger sida – det ena vid tinningen, det andra vid pannan. Han hade blivit skjuten på nära håll medan han sov. En av de två kulorna hade inte kommit ut igen.

När Trotskij åter kunde behärska sin rörelse, tog han med en lång blick ett sista avsked av sin före detta medarbetare och sedan bad han att bli skjutsad hem. General Núñez erbjöd sig att följa med honom.

När man obducerade Sheldons kropp togs den kula som inte hade trängt igenom ut från kraniet. Av båda tummarna, och vänstra handens pekfinger och ringfinger tog man avtryck (för att säkra identifieringen skulle dessa fingeravtryck jämföras med dem som återfanns i den unge amerikanens immigrationspapper), likaså togs ett litet snitt från kinden (genom att studera skäggväxten kunde polisens rättslaboratorium bestämma ungefärligt datum för brottet). Överste Sánchez Salazar skickade ett telegram till offrets far som redan hade varskotts och själv i telegram hade frågat om liket verkligen var hans son.

Chefen för hemliga polisen ville så skyndsamt som möjligt få klarhet i de fakta som omgav detta egendomliga brott. Hade Sheldon varit i förbund med angriparna i Coyoacán eller var han deras offer? Om han hade varit deras medbrottsling, det vill säga mer eller mindre agent för GPU – varför hade han då blivit mördad? Vem hade dödat honom? Vem hade begravt honom?

En ny utredning startade.

Översten skaffade först in upplysningar om brottsplatsen. Han fick reda på att huset tillhörde ingenjören Daniel R. Benítez som bodde i Mexico City och som hade anförtrött gården i Juan Liras vård. Denne bodde i Santa Rosa, och hade kostnadsfritt lånat ut gården till en annan bybo, Cruz Hernández, som bodde där tillsammans med sin hustru och sin lilla dotter strax innan de händelser inträffade som just har återgetts. På sin födelsedag – den 3 maj – firade Cruz sitt skyddshelgon i en pulqueria när en för honom okänd man, en brunbränd, kraftig och välklädd karl, kom fram till honom och frågade om det var han som bodde på Rancho de Tlaninilalpa. När Cruz hade bekräftat detta sa främlingen till honom i en ton som inte krävde något svar:

– Nå, då ska ni omedelbart lämna gården. Jag har just hyrt den. Det kan ingenjör Benitez och señor Lira bekräfta.

Tillsammans med främlingen gick Cruz till huset. Medan de promenerade bönföll han främlingen att låta honom bo åtminstone i köket på nedre botten ... Men mannen vägrade absolut. Då samlade Cruz ihop sina saker och återvände tillsammans med sin lilla familj för att bo i byn. Han lade märke till att huset fortfarande stod absolut obebott de närmaste dagarna, men en gång när han gick förbi såg han flera människor där, bland annat en man, tydligen en gringo³¹, och den herre som så brutalt hade berett sig tillträde till huset. Denne fick syn på honom och ropade till honom:

– Hallå, ni där! Jag sa ju att huset var uthyrt. Ni har ingenting här att göra. Ge er av! Jag vill inte se er mer!

Och Cruz hade inte återvänt.

Dagen efter det att Robert Sheldons kropp hade hittats infann sig ingenjör Ruíz Benítez och Juan Lira självmant hos polisen. Den förre förklarade att i början av maj när han återvände hem ganska sent en natt, hoppade en välklädd man ur en Packard med New York-nummer som stod parkerad framför porten.

– Jag väntade på er, sa den okände. Är det inte ni som äger ett litet hus i Santa Rosa? Skulle ni kunna hyra ut det åt mig?

Ruíz Benítez svarade att huset faktiskt tillhörde honom men att det inte var beboeligt. Den okände mannen förklarade att han var målare och att undervisningsministeriets kansli som var mycket intresserat av hans måleri och forskningar hade gett honom i uppdrag att lära ut sin teknik åt en grupp studenter. Han ville förbättra och fullkomna en metod att göra muralmålningar på cellulosa-bas, vilket skulle innebära att verket bevarades i perfekt skick. När Ruíz Benítez visade en viss förvåning vid ordet ”cellulosa” – som används vid tillverkningen av explosiva varor – tillade mannen:

– Var inte orolig, denna blandning på cellulosabas är helt ofarlig. Jag kan försäkra er att det är ingen risk för huset. För övrigt åtar jag mig att ersätta rutor och reparera taket om något skulle hända. Låt mig hyra det för bara tre månader.

De träffade en överenskommelse: huset hyrdes ut för fyrtiofem pesos. Den okände mannen lovade att komma med ett papper någon av de följande dagarna, men han återkom inte.

Huset hade således hyrts ut ungefär tjugofyra dagar innan attentatet mot Trotskij förövades och av allt att döma hade det tjänat som tillflyktsort för flera av förövarna – före eller efter attentatet. Att det var en målare som hade hyrt det bekräftades av de målarattiraljer som hade hittats i huset. Och

³¹ *Gringo* på mexikansk slang betyder nordamerikan. Spanjorerna kallas gachupines och fransmän gabachos.

det var tre målare inblandade i Trotskij-affären: Alfaro Siqueiros, Antonio Pujol och Luis Arenal. Åtminstone en av de tre hade något slags anknytning till huset i Santa Rosa ...

På begäran av kommunisterna Serrano Andoneguis och Mateo Martínez försvarsadvokat ägde en konfrontation rum den 2 juni mellan de två parterna inför tingsrätten i Coyoacán, en byggnad i förnäm kolonialstil som hade varit ett av Hernán Cortez många residens. Vid detta sammanträffande som varade i inte mindre än tre timmar, var domaren, åklagaren, advokaten Carranca Trujillo och Moreno Tapia, Leo Trotskij, Natalja Sedova och deras försvarsadvokat, flera av exilryssens sekreterare och givetvis också journalister närvarande.

Trotskijs svar på kommunistadvokatens frågor var mycket intressanta: de gjorde det möjligt att närmare utreda vissa detaljer som polisen redan kände till samt klargjorde den gamle revolutionärens uppfattning av de olika problem som hade aktualiserats genom den här affären. Han förklarade först att han hade köpt huset i Coyoacán i början av maj för niotusenåttahundra pesos, och när den andra partens advokat gjorde några illvilliga antydningar i detta sammanhang tillade han humoristiskt:

– Varken min bakgrund eller min läggning är husägarens. Men under min tid i Norge blev jag utsatt för ett attentat och de som låg bakom detta ville vid tre fyra olika tillfällen köpa det hus som jag bodde i. Om det hade tillhört dem skulle det ha varit mycket lättare för dem att förbereda ett anfall. Nåväl, något liknande inträffade i Mexico City beträffande det hus som jag bor i där. Mina vänner i New York bad mig tala om för dem hur högt priset var för min säkerhet. Och eftersom förvärvandet av huset var en viktig fråga, då GPU ville blanda sig i leken, skrev jag det till dem. Då skickade de en check på tvåtusen dollar så att jag kunde bli ägare till huset.

– Hur länge har ni fruktat ett attentat? undrade kommunistadvokaten.

– Jag kan inte säga att jag fruktade det från och med januari eller någon annan exakt tidpunkt. I gott och väl två år har jag varit förberedd på det. Men åtminstone från och med januari – eller december – kände jag att det var överhängande. Under de senaste månaderna har jag ofta sammanträffat med mina vaktmän och vi beslöt att fördubbla vår vaksamhet eftersom presskampanjen mot mig också blev dubbelt så våldsam. Jag förutsa den ryska invasionen av Polen och Finland och likaså den tysk-ryska pakten. Mina avslöjanden återgavs av tidningar över hela världen flera månader innan och de väckte en hel del uppmärksamhet. Mexikanska kommunistpartiets senaste kongress genomfördes i tecknet av kampen mot Leo Trotskij och trotskismen. Ordern löd: ”Död åt Trotskij!”

Det mest intressanta partiet av Trotskijs anförande handlade om Robert Sheldon Harte. När kommunistadvokaten frågade honom om han trodde att Sheldon hade förblivit honom trogen till sista ögonblicket, svarade han:

– Sheldon Harte? Jag är absolut övertygad om att han alltid förblev trogen sina idéer och följaktligen också mot mig och att det var på grund av denna trohet som han dödades. Om det vore möjligt att gå in lite utförligare på det här ämnet, skulle man framför allt korrigera vissa fel som har begåtts av dem som har lett förhören. Trots sin intelligens och energi har de utgått från en felaktig hypotes. Jag har en känsla av att general Manuel Núñez och överste Salazar har begått ett misstag ... Ett mycket mänskligt misstag men ett misstag likafullt ...

Dessa Trotskijs ord, som återgavs av hela den mexikanska pressen, sårade djupt de båda polis- cheferna. Visserligen gav Trotskij offentligt erkännande åt deras intelligens och energi, men han anklagade dem för att ha begått ett fel och för att ha gjort Sheldon orätt.³²

Två dagar efter förhöret med den ryske ledaren lovade överste Sánchez Salazar sig själv att han skulle pressa ur Mariano Herrera Vásquez vad han fortfarande kunde tänkas sitta inne med. Det var

³² I själva verket hade mexikanska polisen rätt och Trotskij fel. Efter öppnandet av de sovjetiska arkiven vet man nu att Harte var en stalinistisk agent. Han dödades för att han var emot mordförsöket på Trotskij och man därför var rädd att han skulle avslöja konspirationen mot Trotskij. Se t ex Christopher Andrew and Vasili Mitrokhin: *The KGB in Europe and the West – The Mitrokhin Archive*, Penguin 1999, s.114-115. – Red

tack vare hans avslöjanden som man hade upptäckt huset i Santa Rosa och det lik som hade gömts där. Herrera erkände vidare att omkring klockan åtta på kvällen den 24 maj hade Luis Arenal - Alfaro Siqueiros svåger – kommit till det lilla huset i Santa Rosa tillsammans med en lång amerikan med lockigt rött hår vilken talade mycket usel spanska. I stället för att presentera honom sa Luis Arenal till Herrera:

– Jag kommer hit med en ny kompis åt dig.

Men han talade inte om vad främlingen hette och själv frågade inte Herrera efter det. Luis Arenal tillade:

– Varje dag kommer det en flicka från Santa Rosa hit och städar. Men säg åt amerikanen att han ska ta sig en promenad under tiden.

Dagen därpå kom också mycket riktigt en flicka för att städa i huset. Klockan kunde vara ungefär tio. Herrera berättade för amerikanen vad Arenal hade sagt angående honom. Och amerikanen gick lugnt ut och tog sig en promenad.

– Ensam?

– Alldeles ensam.

Denna detalj hade en avgörande betydelse. Om Herreras berättelse var sann, bevisade det att amerikanen kunde komma och gå som han ville, röra sig fritt ute och inne i huset. Om han hade förts bort mot sin vilja – vem skulle då ha kunnat hindra honom från att fly och från att ange dem som hade rövat bort honom och som var identiska med de personer som hade attackerat Trotskijs hus?

Medan flickan städade och amerikanen tog sin promenad gick Herrera till Ricardo – han visste inte hans efternamn – som bodde i Santa Rosa och tillbragte en stund i hans sällskap. Det inträffade ganska ofta att de åt en bit mat tillsammans hemma hos Ricardo. Men vid halvtolvtiden den här förmiddagen tog Herrera med sig Ricardo upp till det ödsliga huset. Amerikanen hade också kommit tillbaka från sin promenad. De satte sig tillsammans alla tre och började dricka tequila. Plötsligt tittade amerikanen på Ricardos sandaler, tog upp fem pesos ur fickan och bad honom köpa ett par likadana åt honom, eftersom han fick ont i fötterna av sina skor när han promenerade på fälten. Ricardo tog pengarna och lovade att köpa sandalerna.

Efter en stund kom Luis Arenal och hans bror Leopoldo. De hade lämnat bilen nedanför slutningen, samma bil som hade transporterat dit amerikanen. De tycktes inte gilla Ricardos närvaro. De tog Herrera åt sidan och Leopoldo Arenal förhörde sig:

– Vad gör den där killen här?

– Det är en vän till mig, förklarade Herrera, och jag äter ofta en bit mat hos honom. Vi hade tagit en promenad tillsammans och sedan gick vi hit för att dricka ett glas tequila.

– Se till att han ger sig iväg ögonblickligen. Ingen får komma hit som inte har fått tillstånd av oss.

Ricardo som märkte hur fientligt sinnade de nykomna var skyndade sig iväg. Bröderna Arenal och amerikanen började då tala engelska med varandra.

– Talade de vänskapligt med varandra?

– Ja, señor. Jag förstod inte vad de sa, men det var lätt att märka att de var goda vänner eller åtminstone kände varandra väl.

Till slut gav Luis Arenal Herrera femtio pesos, i "lön" för de fem dagarna, som de var skyldiga honom och uppmanade honom sedan att ge sig iväg och inte komma tillbaka förrän han fick tillsägelse om det. Herrera lydde och lämnade amerikanen i sällskap med bröderna Arenal.

– Tror ni att det var de som dödade honom?

– Det kan nog tänkas att det var de, eftersom ingen annan var kvar tillsammans med honom.

Den 25 juni fördes Herrera till den kropp som hade hittats i Santa Rosa. Han kände genast igen den: det var amerikanens lik.

– Och ni fick aldrig reda på hans namn?

– Nej, señor. Men eftersom jag ändå måste kalla honom för något, frågade jag en dag vad han hette. Man sa åt mig att kalla honom Timo, Timoteo. När jag ville veta varför han hade valt just det namnet, svarade han att han tyckte om det. Jag minns att jag skrattade när han sa: ”Äh! Mycket vackert namn, Timoteo, mycket vackert mexikanskt namn!” Sedan, när liket upptäcktes, fick jag veta att Timo i själva verket var Robert Sheldon Harte.

Hade Herrera berättat hela sanningen? Hade han inte deltagit i mordet på Sheldon? Angelägen om att få klarhet i detta beslöt sig överste Sánchez Salazar för att skrämma honom. Genom att studera mannens psyke hade han blivit övertygad om att den metod han tänkte använda var så gott som ofelbar ...

En natt lät han föra ut honom från Pocito till huset i Santa Rosa. Det var efter midnatt och ute var det beckmörkt. Under hela färden intog översten en sträng attityd och talade knappast till honom. Herrera blev nervös och påverkades påtagligt. De kom fram till huset för dramat. Där stod en pålitlig polisman som skulle ge sig ut för att vara en av dem som var inblandade i affären Trotskij och dessutom fyra andra poliser som eskort åt en officer.

– Se nu här, Herrera, sa översten. Jag har fört hit dig för att du ska erkänna att du deltog i mordet på Sheldon. Endera säger du mig sanningen eller också låter jag skjuta dig på fläcken!

– Men jag har ju berättat hela sanningen, överste! Tack vare mig fick ni upp det spår som ledde till liket! Jag kan inte berätta mer!

Chefen för hemliga polisen beslöt sig för att driva skämtet ännu längre och att låtsas skjuta den falske fången. I irriterad ton dundrade han fram:

– Mannen som du ser där har deltagit i attacken mot Trotskijs hus och han vägrar också att berätta sanningen. Då låter jag väl skjuta er båda två!

Så vände han sig till den falske fången:

– Jag ger dig en sista chans! Berätta allt du vet, ge mig namnen på dem som var inblandade i attentatet! Men gör det snabbt! Den falske fången svarade med trotsig min:

– Jag tänker inte säga något mer än vad jag redan har sagt! Jag känner inte de män som ni talar om och även om jag kände dem skulle jag inte säga något!

– Inte? Då ger vi fyr, pojkar!

Polismannen bands fast vid väggen. Hans fyra kolleger höjde gevären och på officerens kommandoord sköt de blankt. Den förment skyldige sjönk ihop och gled ner på marken. Översten gick fram och låtsades ge honom nådastöten.

– Nu är det din tur, Herrera! Jag ger dig fem minuter att berätta hela sanningen för mig. Du är medskyldig till mordet på Sheldon!

– Nej, nej, överste! Jag är inte medskyldig!

– Vilka fler var med om det?

– Överste, överste, jag svär att jag har berättat allt jag vet! Allt! Jag svär ...

– Jag ger dig fem minuter, Herrera

– Överste, tänk på min mor! Och min stackars mormor! Jag vet ingenting mer än vad jag redan har sagt! Jag svär ...

Det var tydligt att han talade sanning. Herrera hade spelat en biroll och inte tagit del i ”mordet”. Ändå hade man nått ett resultat: utredningen ledde fram till den slutsatsen att Sheldon hade varit angriparnas medbrottsling. Men varför hade de då mördat honom? Antagligen därför att han var ett besvärligt vittne. Han visste för mycket och om han föll i polisens händer kunde det innebära att allt uppdagades. För att förhindra detta fanns två utvägar: antingen att skicka honom till Sovjet vilket inte skulle ha varit lätt med tanke på de instruktioner som hade sänts ut till alla gränsposteringar, hamnar och flygplatser – eller att döda honom. Den senare lösningen var den bekvämaste och samtidigt den bästa: lik talar inte. Och det är för övrigt den utväg som GPU oftast väljer: organisationen eliminerar de redskap den har använt sig av för viktiga och komprometterande specialuppdrag. Hade detta blivit Sheldons öde? Allt tycktes peka på det, men något bevis skulle polisen aldrig få.

6. Alfaro Siqueiros häktas

Att spåra upp målaren David Alfaro Siqueiros och häkta honom visade sig vara en ganska besvärlig historia. Sedan hans namn hade nämnts i samband med attacken mot Coyoacán – och trots hans erbjudande att ställa sig till polisens förfogande – hade mannen försvunnit som uppslukad av jorden. Fanns han fortfarande i Mexiko? Hade han lyckats lämna landet?

Den 15 juni skrev Trotskij till överste Sánchez Salazar:

”Tidningarna försäkrar att bröderna Arenal samt Siqueiros befinner sig i Manzanillo. Om detta är sant kan det vara av avgörande betydelse, enligt min mening. Från säker källa har jag fått höra att ett ryskt fartyg skall anlöpa Manzanillo en av de närmaste dagarna – om det inte redan ligger där – för att lasta metall för vidare befordran till Japan. Det är troligt, ja, nästan säkert att detta fartyg i själva verket har kommit för att hämta Siqueiros, bröderna Arenal och andra GPU-agenter. Jag anser att denna upplysning i högsta grad bör intressera de ansvariga myndigheterna.

Känner ni för övrigt till att Luis Arenal har besökt författarinnan Anita Brenner i New York efter attentatet men innan tidningarna hade avslöjat hans delaktighet. Detta är ett ovedersägligt faktum. Å andra sidan tror jag att uppgiften om att Siqueiros skulle ha varit synlig i New York är felaktig och att den sprids av GPU för att leda undersökningen på villospår.”

Så fort överste Sánchez Salazar hade fått detta brev skickade han tre av sina spårhundar till Manzanillo. De utländska fartygen som låg i hamnen – japanska och norska fartyg samt en enda tysk båt som skulle stanna där obestämd tid – undersöktes minutiöst utan att man fick upp något spår efter flyktingarna, och det fick man inte heller i staden eller omgivningarna.

Efter flera andra fruktlösa försök att spåra de flyende på olika orter i Mexiko började chefen för hemliga polisen till slut misstänka att Siqueiros kanske gömde sig i Guadalajara. Han hade fått höra att denne hade tagit sin tillflykt till en före detta tjänstemans hus. Denne tjänsteman var god vän till målaren; han hade lärt känna honom under revolutionen då konstnären tjänstgjorde som officer. Till dessa uppgifter, som hade kommit till polisens kännedom, kom att Angélica Arenal blivit sedd under mystiska omständigheter, på resa till huvudstaden i staten Jalisco. Hon beskrevs som en kvinna på tjugooåta år, med ovalt ansikte, hög panna, rak, lång och kraftig näsa, stor mun med smala läppar, ljus hy. Hennes släta hår var mittbenat och en rebellisk lock föll ner över pannan. Denna beskrivning stämde med det fotografi som fanns i polisens ägo. Under järnvägsresan till Guadalajara hade hon varit enkelt klädd, en enkelhet som säkert var avsiktlig. I sällskap hade hon en liten flicka – kanske för att avvända misstankar – och två alldagliga väskor utgjorde hela hennes bagage.

Två polismän reste till Guadalajara. De fick veta att torsdagen den 3 juni – det vill säga tio dagar efter attentatet mot Trotskij – hade Siqueiros och hans medbrottslingar lämnat staden för att bege sig till Hostotipaquillo, en gruvstad som också är belägen i staten Jalisco, där målaren hade hän- givna vänner och fanatiska anhängare. Dessutom hade Siqueiros och två spanska kommunister varit synliga i trakten flera dagar före attentatet. Antagligen förberedde de en säker tillflyktsort där. Men ingen visste var de fanns nu.

Emellertid skickade Siqueiros från sin okända tillflyktsort hela tiden artiklar med våldsamma utfall mot regeringen till olika tidningar i huvudstaden. Dessa artiklar var daterade i Mexico City och uppenbarligen tillkomna i avsikt att förvilla förföljarna och få dem att tro att Siqueiros inte hade lämnat sin bostad. Han lyckades få artiklarnas datum att sammanfalla med den tidpunkt då de avsändes från olika postkontor i Mexico City, vilket framgick av poststämplarna. En tidning publicerade till och med en intervju som en medarbetare hade gjort med målaren. Artikelns rikt illustrerad med fotografier som skulle bevisa att denne levde ett fullständigt normalt liv.

Tiden gick ... I slutet av september begav sig överste Sánchez Salazar och sex av hans pålitligaste män till Guadalajara, där polisen upprättade en operationsbas. Chefen för hemliga polisen var fast besluten att inte återvända till Mexico City förrän han hade löst mysteriet med målarens hemliga gömställe. Hans främsta mål var Hostotipaquillo som var överfyllt av anhängare till Siqueiros. Utklädda till fattiga leksakshandlare strövade polismännen Figueroa och Ramirez genom trakten, men utan resultat. Översten lät dem klä ut sig på olika sätt och besöka alla bondgårdar i närheten av Hosto (den lokala förkortningen för Hostotipaquillo).

Sidonio Ramirez var en av de skickligaste och djärvaste specialisterna på denna typ av efterforskningar. Så fort han kom till Hosto begav han sig raka vägen till kyrkan och bad att få bikta sig för prästen. I sin bikt beskrev han sitt liv för prästen och sade att han ville bege sig upp i bergen, men tillade att han hade hört att kommunisterna – svurna fiender till religionen, som alla vet – härjade i trakten under ledning av en viss Siqueiros och att han var rädd för att stöta på dem och råka i svårigheter. Han bad prästen säga honom om det fanns någon grund för dessa rykten och framför allt ge honom ett gott råd. Den fromhet som mannen gav prov på fick ett utomordentligt resultat: prästen blev djupt rörd av hans ängslan och försäkrade honom suckande att det var sant att denne ”onde man” sedan några dagar tillbaka befann sig i trakten, skyddad av de lokala myndigheterna och flera andra personer. När han kom ner till byn gömde han sig än hos *alcalden*³³, än hos borgmästarens sekreterare. I Cinco Minas fanns det ytterligare kommunister, arbetare i gruvan, som stod i kontakt med honom. Till sist rådde prästen Ramirez att ge upp tanken på en tur i bergen eller att genomföra den först efter att ha vidtagit ordentliga försiktighetsåtgärder, ty för honom var den kommunistiske målaren inkarnationen av det onda.

Så fort översten hade fått dessa uppgifter begav han sig till Hosto. Men Siqueiros kumpaner var så talrika att han måste hemlighålla sin identitet och sina avsikter för att inte väcka deras misstankar. På grund av den pågående valkampanjen befann sig staten Jalisco i ett tillstånd av stor upphetsning. Översten utnyttjade den rådande förvirringen som kunde vara gynnsam för hans planer. Han utgav sig för att vara en valagent i spetsen för en grupp PR-män. En polisman från trakten, som sedan länge var förtrogen med landet och människorna, gav honom goda råd. Han presenterade honom för en person som var ganska känd i trakten. Denne förmögne och inflytelserike man uppgav sig vara deputationens kandidat – en roll som den pittoreske *charron*³⁴ från Tequila entusiastisk och dynamisk som han var, verkligen tog på allvar: han tyckte inte alls illa om att spela politiker. Affischer och flygblad trycktes i största hast och packades i den lastbil som skulle föra parlamentskandidaten och hans supportrar till Hostotipaquillo.

Hosto som förr var en trivsamt och blomstrande ort är numera bara en dammig och trist liten köping. I gryningen parkerade de falska politikerna lastbilen på torget och inkvarterade sig i en stor barack som ägaren pretentiöst kallade hotell. Det första besök som deputationens kandidat gjorde gällde *alcalden* för vilken han berättade om sina planer inför valet. Mottagandet var till att börja med ganska kyligt. Hostos främste medborgare bemötte besökaren med en viss misstro. Men så småningom blev stämningen mer avspänd och man talade om ditt och datt ...

³³ *Alcalde* = borgmästare.

³⁴ *Charro* = förmögen jordägare och djuruppfödare: Charron är klädd i den typiska mexikanska dräkten: smala byxor, rikt broderad väst, hatt med toppig kulle och mycket vida brätten.

Polismännen som under tiden hade spritt sig i byn och försökt lura folk att prata, fick snart bekräftat vad prästen hade sagt till Ramirez: att *alcalden*, hans sekreterare, polischefen och andra notabiliteter i *Ayuntamiento*³⁵ stod i spetsen för den falang som skyddade Siqueiros.

Fram mot klockan tre på eftermiddagen dök *alcalden* – som i sin tur inte hade förlorat någon tid – upp på hotellet och när chefen för hemliga polisen infann sig hälsade han honom med orden:

– Goddag, överste Salazar!

Översten hoppade till:

– Ni misstar er. Jag har aldrig någonsin varit i armén!

– Vad är det ni påstår, överste? Visst är ni chef för Mexikos hemliga polis?

Och han vecklade upp en tidning med överstens fotografi. *Alcalden* fortsatte:

– Ni kan lita på mig och, framför allt, genera er inte för att besvära mig. Som förste medborgare i den här kommunen är det min plikt att ställa mig till ert förfogande. Tala bara om för mig hur jag kan stå till tjänst ...

Från och med nu var allt hemlighetsmakeri överflödigt.

– Om jag inte har avslöjat mitt namn och min ställning, sa översten till slut, mycket illa berörd av den vändning sakerna tagit, beror det på att jag är alltför medveten om vilka risker jag tar. Jag har kommit hit för att försäkra mig om David Alfaro Siqueiros person. Sedan någon tid tillbaka undviker han nogsamt varje kontakt med rättvisan ... Jag tänker ställa en fråga till er och därefter kan jag omedelbart bedöma om ni är uppriktig eller ej. Säg mig, känner ni denne man?

Alcalden tvekade ett ögonblick men insåg sedan att han inte kunde tåla längre och tillstod:

– Ja, señor. Alla här känner David. Han kommer ofta till Hosto. Han är en bra kamrat inom den syndikalistiska rörelsen, men inte mer. Jag kan försäkra er att vi inte hade en aning om att han var efterspanad av rättvisan!

– Har han nyligen varit här?

– Ja, señor. Och hans hustru också. Han sa att han var sjuk. Och eftersom vi inte visste att han var efterlyst, fick han logera hos oss i tur och ordning. Han har bott hemma hos mig också.

– När var han här senast?

– För två dagar sedan.

– För bara två dagar sedan? utropade översten förvånad.

– Han reste upp till bergen: av hälsoskäl lär han behöva sol och frisk luft. Han är nog fortfarande kvar där men exakt var kan jag inte säga er. När man frågar honom vart han ska svarar han alltid: ”Överallt och ingenstans, men vi ses igen.”

Alcalden kunde inte säga mer utan att avslöja sig själv.

Översten organiserade genast en expedition. Han skaffade ridhästar och för att undvika att den flyende Siqueiros blev underrättad om den klappjakt som förbereddes, bad han *alcalden*, dennes sekreterare och polismästaren på orten att följa med honom som vägvisare. Truppen red ut mot sierran. I timmar red de omkring i bergen, undersökte rancher och hyddor och frågade ut folk som de mötte. Skymningen föll, utan att de hade lyckats få reda på något. Översten beslöt att återvända till byn. När de hade hunnit halvvägs och det hade blivit natt passade borgmästarens sekreterare på att hoppa av hästen och försvinna från truppen, just som de red förbi en bäck. De sökte honom en bra stund, men han skyddades av mörkret och allt letande var förgäves. Antagligen hade han för avsikt att söka upp Siqueiros och varna honom för faran.

³⁵ *Ayuntamiento* = stadshus.

I gryningen följande dag fortsatte de. Översten hade delat upp följet i flera grupper som var och en skulle täcka sin sektor. Men resultatet blev inte bättre än dagen före. Chefen för hemliga polisen var nedslagen över dessa oupphörliga misslyckanden: tretton dagars efterforskningar och ansträngningar sedan de lämnade Mexico City hade bara fört dem fram till detta ... Skulle han bli tvungen att återvända till huvudstaden med tomma händer och offentligt erkänna den mexikanska polisens fiasko? Under återfärden till Hosto tänkte han på Sotomayor, den polisman som han hade skickat till Cinco Minas och som han hade fäst stora förhoppningar vid. Sotomayor väntade på honom och med sig hade han en fånge som skulle visa sig sitta inne med nyckeln till gåtan Siqueiros. Mannen hette Cristobal Rodriguez Castillo och bodde i Cinco Minas. Han var gammal god vän till målaren. Den gamle gruvarbetaren var angripen av silikos och hade en stor familj att försörja. Han var född i Hostotipaquillo men hade flyttat till Cinco Minas tjugofem år tidigare. 1926 hade han lärt känna Siqueiros när de båda tillsammans organiserade fackföreningarna i denna del av landet. Tillsammans hade de lett en sextio dagar lång strejk – en verklig triumf. Detta var anledningen till att målaren – som för övrigt hade bott där i tre års tid – var så populär bland arbetarna i trakten – trots att hans idéer bara omfattades av ett fåtal.

– Ni är sjuk och ni behöver vila och vård, sa översten till Rodriguez Castillo sedan denna hade berättat om sin vänskap med Siqueiros. Men om ni döljer sanningen för mig betyder det fängelse, det vill säga en snabb död för er och misär för er familj. Er vän Siqueiros är skyldig inför lagen och eftersom ni har hjälpt till att hålla honom dold är ni hans medbrottsling. Om ni vägrar att tala om för mig var Siqueiros finns blir jag tvungen att föra er till Mexico City.

Med hopsnörd strupe och nära att börja gråta svarade den gamle gruvarbetaren till slut:

– Ni har rätt, överste. Om jag berättar öppenhjärtigt för er förråder jag kanske en vän, men jag räddar min familj. Jag är förlorad. Om ni har barn kommer ni att skona mig för att mina barn ska få behålla sin far.

Och han började sin berättelse:

– David kom hit i slutet av april. Han stannade bara en dag. Vi kunde inte träffas men han efterlämnade några skrivna rader till mig där han sa att jag omedelbart skulle bege mig till Mexico City: med i brevet låg femti pesos till omkostnaderna för resan. Så jag reste alltså dit och samma dag jag kom sökte jag upp honom.

– Var?

– På det ställe som han hade angett i sitt brev: på Hotell Majestic.

– Fortsätt.

– Under vårt samtal bad han mig återvända till Hosto och leta reda på två modiga män som var beredda till allt. Dem skulle jag skicka till Mexico City där de tillsammans med honom skulle utföra ett mycket viktigt uppdrag. Han talade inte om för mig vad det rörde sig om och jag frågade inte, men jag antog att det var fråga om någonting politiskt. Pojkarna skulle få fem pesos om dagen av honom och han gav mig redan då hundra pesos för deras reseomkostnader. Tre dar senare var jag tillbaka här och efter att ha rådgjort med alcalden och hans sekreterare valde jag Genaro Casillas och Narciso Padilla, två duktiga killar som skulle passa utmärkt för Davids uppdrag. Vi gav dem instruktioner inför resan till Mexico City och hur de skulle komma i kontakt med David.

– Frågade de inte vad man väntade sig av dem?

– Nej, señor. De litade på oss och på Siqueiros. De var utom sig av förtjusning över att få fara till huvudstaden ... Luna, borgmästarens sekreterare, följde med dem.

– När inträffade detta?

– I mitten på maj.

– Och ni fick inte reda på senare att dessa båda män deltog i attacken mot Trotskijs hus?

– Jo, det fick jag reda på när Casillas och Padilla återvände hem. De var inte särskilt belåtna med att ha blivit inblandade i den. Slutligen beslöt vi allihop att hålla tyst om det.

– När träffade ni Siqueiros igen?

– Vi visste att han gömde sig här. På eftermiddagen den 11 september kom Luna och sa till mig att målaren ville tala med mig. Vi träffades hos Luna där Siqueiros och Angélica Arenal bodde då. Han pratade en lång stund om spanska inbördeskriget och situationen i Europa. Sedan beslöt han sig för att börja tala om affären Trotskij. Han anklagade honom för att leda den internationella kontra-revolutionen. Vi drack ett glas öl ihop och sedan skildes vi åt. I Cinco Minas fick jag bekräftat att David och Angélica gömde sig hos Luna från slutet av juni till mitten av juli, och sedan bodde de hos Luis Ramos som hade befälet över en reservskvadron.

Vid två tillfällen kom hans bror Jesús och hälsade på. Jesús tjänstgjorde som förbindelseofficer med huvudstaden, och Angélica likaså. En gång kom Jesús tillsammans med en journalist och två fotografer, men David blev ond över broderns oförsiktighet och han ville visst inte ta emot hans följeslagare.

– Det är bra, don Cristobal. Och tala nu om för mig: när lämnade Siqueiros den här trakten?

– Exakt när vet jag inte. Som ni känner till, bor jag inte här. Men det var säkert inte länge sedan. I varje fall åtföljdes han av en pistolero som heter Marcos Orozco.

– Och ni kan inte tala om var ungefär han befinner sig nu? Gruvarbetarens blick mötte överstens och han såg honom stint i ögonen. Skulle han göra detta avslöjande som kunde kosta flykten friheten? Till slut bestämde han sig:

– Sök honom på ranchen San Blasito, vid foten av sierran. Det är en och en halv mil härifrån, till vänster om platsen där ni letade igår ... alldeles i närheten av floden där Luna försvann. Han får mat från San Blasito och ibland ligger han över i stuterierna där.

Förhöret avslutades omkring midnatt, och den stackars mannens krafter var tydligen på upphällningen. Hans medgivanden föreföll trovärdiga. I rummen intill hölls alcalden och polismästaren under uppsikt. När de fick veta att de var avslöjade erbjöd de sig att visa översten vägen till Siqueiros gömställe.

Det bästa var att utnyttja mörkret och överraskande slå ner på ranchen San Blasito i gryningen. Man beslöt sig för följande taktik: man omringade egendomen inom en cirkel av en kilometer och sedan skulle cirkeln successivt dras samman så att alla flyktförsök omintetgjordes. Polismännen delades upp i tre grupper som gick i var sin riktning.

Himlen ljusnade när de planenligt nådde fram till ranchen och började undersöka de få hus som tillhörde egendomen. I ett av dem hittade de ett gammalt par som skakade av skräck. När bonden hade hämtat sig erkände han att en viss Macario uppehöll sig i närheten och att de försåg honom med mat. Det signalement som han gav överensstämde med Siqueiros. Mannen hade tillbringat natten före på ranchen. När bonden pressades med frågor medgav han att Siqueiros antagligen befann sig vid den närbelägna floden Los Otates.

Polismännen spred sig i grannskapet. Något senare grep de en man som verkade mycket desorienterad: det var Marcos Orozco, målarens pistolero. Han hade på sig en halvautomatisk revolver för målskytte och en karbin, kaliber 22, samt sjuttiosex patroner. Det tog litet tid innan han erkände att han var i Siqueiros tjänst och ofta begav sig till Hostotipaquillo. Dagen före hade han provianterat där och nu letade han efter sin chef.

Efterforskningarna fortsatte, nu ännu noggrannare, i glödande solsken och under ständiga myggangrepp. Polismannen Figueroa och hans grupp avlägsnade sig en bit från vägen och höll på att snava över en man som låg och sov i gräset, med vidöppen mun, på en madrass. Det var David Alfaro Siqueiros. Han var omöjlig att känna igen med sitt flera dagar gamla skägg och ovårdade klädsel: hans jacka och byxor av kaki var smutsiga och sönderrivna, han hade gruvarbetarstövlar

och halmhatt med vida brätten. Han väcktes ur sin sömn och såg bestört ut när han upptäckte att han var omgiven av polismän. Men han gjorde inte någon ansats att fly eller försvara sig och han bar inget vapen.

Översten kom dit. Han och Siqueiros hälsade på varandra med låtsad hjärtlighet. Allvarligt frågade översten:

– Hur är det med er?

Nervös och orolig, med flackande ögon, försökte målaren förklara att han inte flydde för någon, att han inte ansåg sig skyldig, att han inte hade haft med Trotskijaffären att göra ... översten avbröt honom och försökte lugna honom:

– Jag är framför allt soldat och som sådan lovar jag att föra er välbehållen till Mexico City. Där tillkommer det de ansvariga myndigheterna att döma ert handlande.

– Tack, överste, sa Siqueiros, nu något lugnare.

Under tiden gjorde polisen en förteckning över de föremål som tillhörde målaren: en väska med läderrem som innehöll 1 600 pesos i sedlar och över hundra dollar, en jaktkniv, en reservoarpenna, en tandkrämstub, en flaska briljantin och tortillas (majspannkakor) i en servett.

När David Alfaro Siqueiros, mannen som hade organiserat attentatet mot Trotskij, hade häktats föreföll denna affär vara avslutad. Men långt mer dramatiska händelser skulle nu inträffa.

Andra delen: Trotskijs död

1. Trotskij såras till döds

Liksom alla andra trodde Trotskij att det var en sällsam slump som hade räddat honom undan attentatet den 24 maj. Men allra mest förvånade över misslyckandet var antagligen förövarna själva. Denna länge förberedda och tekniskt perfekt genomförda kupp, finansierad med hjälpa av ansefliga penningssummor, hade endast lett till att världsoptionen hade väckts och att det utsedda offret och hans vänner nu var ännu mer på sin vakt än tidigare.

Trotskij upprepade:

– Ödet har beviljat mig ett uppskov. Det kommer inte att bli långvarigt för Stalin kommer aldrig att ge upp tanken på att döda mig.

Han sa detta lugnt och allvarligt men med en trotsig glimt i de blå genomträngande ögonen. Det verkade som om han fällde ett alldagligt yttrande men i själva verket stod hans liv på spel. Den oförsonlige Stalin hade beordrat sina GPU-agenter – speciellt utvalda för detta uppdrag – att slutföra det. För övrigt var det en fråga om liv och död för dem. Att döda eller att dödas: sådan var den situation de befann sig i. Men vilka var då dessa män? Var fanns de? I Mexiko? Stod de i förbindelse med de angripare från den 24 maj som polisen inte hade fått tag i?

– Det är bara bipersonerna som har häktats, sa Trotskij. De GPU-män i ledande ställning som har skickats till Mexiko och som är de verkligt skyldiga till attentatet har ännu inte avslöjats. Kanske blir de aldrig upptäckta.

För undersökningens skull och för att vaka över Trotskijs säkerhet höll överste Sánchez Salazar ständig kontakt med honom under de tre månader som följde efter attentatet. Trotskijs energi, mod och kallblodighet tycktes räcka till för alla prövningar. Ett långt liv som revolutionär, de historiska händelser där han alltid spelat en förstaplansroll och den skoningslösa förföljelse som han hade varit utsatt för i årtal hade gett honom en motståndskraft utöver det vanliga. Han visste att han var hotad till livet varje sekund, men han visste inte från vilket håll döden skulle drabba honom. Vetskapen om en nära förestående död, som man anar oundvikligen kommer att bli dramatisk, och den ständiga press som detta obestämda hot utövar kräver ett osedvanligt mod av den som är utsatt för detta. Den före detta folkkommissarien i ryska inbördeskriget ägde detta mod. Han kämpade för sitt liv i det osynliga spindelnät som för varje dag vävdes allt tätare omkring honom. Han var fortfarande beredd att strida, att försvara sitt liv och sina politiska idéer, vilket för honom var ett och detsamma. I själva verket levde han bara för sina idéer. Bakom de betongmurar som på en gång var hans skydd och hans fängelse trotsade han Stalins omätliga samlade makt och skoningslösa polisorganisation. När försiktighetsåtgärderna fördubblades efter den ödesdigra morgonen den 24 maj var alla ense: ”Han är ändå dömd!” Men när de lade märke till hans goda hälsa, den energi som lyste ur hans blick, de fasta anletsdragen, hans starka personlighet och det självförtroende han utstrålade kunde de inte låta bli att tillägga: ”Det blir ändå inte lätt att tillintetgöra den mannen.”

Klockan kvart över sex på eftermiddagen den 20 augusti 1940 nåddes översten av det fruktansvärda meddelandet:

– Trotskij har sårats till döds! Den här gången har de inte misslyckats!

Nyheten grep honom djupt. Men han var inte förvånad: GPU hade alltid varit starkare än den gamle mannen, trots all hans energi och alla de säkerhetsåtgärder som hade vidtagits. Starkare också än den mexikanska polisen som hade åtagit sig att vaka över Trotskijs säkerhet. Var skadan allvarlig? Vem hade begått attentat nummer två?

Meddelandet nådde polisledningen vid en tidpunkt då översten inte var närvarande. Galindo som förde befälet över hemliga polisens män skyndade ut till Coyoacán. På några ögonblick var hela styrkan uppåddad: patrulltjänstens motorcyklister, lastbilar, fyllda av gendarmer, män från hemliga polisen, Gröna Korsets ambulans. Det olycksbådande tjutandet från sirenerna fyllde gatorna. De

närmade sig snabbt den historiska förorten³⁶ i vanliga fall så fridfull. Polischefen, general Núñez, hade mycket snabbt underrättats om det inträffade. När Galindo kom fram till Trotskijs hus hade attentatsmannen redan gripits. Han hade misshandlats svårt av Trotskijs sekreterare som därefter överlämnat honom till polismännen i vaktjänst utanför huset.

Vaktmännen hade sett honom gå in knappt en halvtimme tidigare. Eftersom han utgav sig för att vara en god vän till den landsflyktige ryssen hade de inte haft en tanke på att hindra honom. Likaså hade Trotskijs sekreterare låtit honom passera utan några som helst misstankar. Strax därefter började larmklockorna ljuda. Utan att riktigt veta vad det var fråga om men rädda för att det rörde sig om ett nytt angrepp hade de gjort i ordning sina vapen och vidtagit försiktighetsåtgärder. Det dröjde inte länge förrän de fick veta att Trotskij var allvarligt sårad och att förövaren var den ”vän” för vilken dörren hade öppnats på vid gavel strax innan. Inte långt därefter fördes också mannen dit, rådbråkad och täckt av sår: nu inte längre en vän utan en mördare.

Allt hade gått förvånansvärt snabbt. Ramón Cruz, sjukvårdare vid Gröna Korsets hjälpstation berättade samma kväll om de händelser han hade bevittnat:

– Vi larmades direkt från polisstationen i Coyoacán. Klockan var precis sex på eftermiddagen. Utan minsta svårighet tog vi oss in på Trotskijs egendom men när vi skulle ta oss därifrån var det betydligt besvärligare: flera stycken ”ljusa män” som talade engelska, opponerade sig mot att vi ville föra ut den sårade. De fruktade ett nytt angrepp, sa de. En av dem sa: ”Trotskij kommer inte ut härifrån förrän polischefen har anlänt.”

Jag såg hur den sårades hustru täckte kroppen med en vit filt. Den stackars kvinnan snyftade. Med båda händerna stödde hon sin mans blödande huvud. Trotskij sa ingenting, inte ett ljud av klagan kom över hans läppar. Vi trodde att han redan var död, men märkte snart att han fortfarande andades.

De ”ljusa männen” kom in med ännu en sårad som vi förde in i den andra ambulansen medan vår startade. Vi eskorterades av ett stort antal polismän under ledning av sin chef – general Núñez, tror jag. Alltihop hade inte tagit mer än en halvtimme.

Sedan Trotskij hade fått första förband på platsen transporterades han till sjätte distriktets centrala hjälpstation. Dit fördes också inom kort förövaren av brottet.

Tillsammans med fem andra medicinska experter fick den skicklige kirurgen doktor Gustavo Baz i uppdrag att trepanera den gamle ryske revolutionären. Ur det nästan sju centimeter djupa såret rann blodet ymnigt och lite hjärnsubstans sipprade ut. Trotskij uthärdade operationen med osedvanlig ståndaktighet. Så här löd den första bulletinen om hans tillstånd omedelbart efter det kirurgiska ingreppet:

”Rapport från kirurgerna vid Gröna Korset angående Leo Trotskijs hälsotillstånd: Klockan 21.00: efter en röntgenundersökning gjordes en kraneotomi på cirka tjugofem kvadratcentimeter i hjärnskålens högra sida vilken uppvisade följande skador: brott på hjärnskålen i höjd med högra hjässbenet, utgjutningar och bensplitter i kraniehålans inre, skador på hjärnhinnan och krosskador på hjärnsubstansen. Den skadades tillstånd är mycket allvarligt, trots att resultatet av ingreppet är tillfredsställande.”

Snabbt som vinden spreds ryktet om händelsen över hela staden. Det var verkligen överraskande hur fort den dramatiska nyheten fortplantade sig i detta samhälle med närmare två miljoner³⁷ invånare. På några minuter, några timmar hade den trängt in i allas medvetande, alla kommenterade den högt, vänner och fullständigt obekanta människor talade om den för varandra och alla förenades

³⁶ Coyoacán var huvudstad i markisatet Oaxacadalen, en värdighet som Karl V hade förlänat Hernán Cortés. Det var conquistadorens högkvarter, varifrån han ledde erövringen av Tenochtitlán. I sitt testamente uttryckte Cortés sin önskan att förflyttas till España Nueva och begravas i fransiskanerklostret i Coyoacán. Han lät uppföra ett sommarpalats i staden, vilket numera används som rådhus och tingshus.

³⁷ Sedan dess har Mexico City vuxit betydligt. Denna stad med drygt sex miljoner invånare är numera, vid sidan av Buenos Aires, den största i Latinamerika.

som i ett enda stort medvetande. När nyheten om en händelse på det här sättet bemäktigar sig en stad sprider den sig snabbt till hela landet och därifrån till hela världen.

Från alla håll hörde man bara de här orden:

– Trotskij är sårad! Den här gången har de inte misslyckats!

Alla såg bestörta ut. Nyheten var så sensationell som den kunde vara både med tanke på det internationella anseende som offret åtnjöt och den dramatiska atmosfär som så länge hade omgett honom.

Innan ambulansen med Trotskij ens hade hunnit fram till Gröna Korsets sjukhus mitt i staden hade en folksamling börjat bildas runt kliniken, och den skulle sedan bara växa under de följande timmarna.

Överallt fanns det mexikanska och utländska journalister och fotografer, ursinniga över att de inte fick tillträde till operationssalen och att de inte erhöll minsta information under de första timmarna. Största försiktighet var av nöden. Vem kunde avgöra om inte en man i hopen kanske hade för avsikt att utdela nådastöten mot Trotskij? Eller anfälla angriparen? Båda hade bittra fiender.

Medan man avvaktade utgången av operationen på centrala kliniken började den mexikanska polisen sätta sig i rörelse. Man började med att inspektera Trotskijs hus.

Han hade blivit anfallen i sitt arbetsrum medan han satt och rättade en artikel som angriparen hade haft med sig. De var ensamma i rummet. Mannen hade måttat ett fruktansvärt slag mot hans huvud med en ishacka av den typ som alpinister använder. Skaftet var avkortat för att den skulle vara lättare att dölja och smidigare att begagna. Vid hackan var ett rep fäst: mördaren hade bundit fast vapnet vid den regnrock som han bar över armen. Slaget hade utdelats med den tjocka änden av hackan. Det var märkligt att den unge och kraftige angriparen som använt all sin kraft inte hade dödat Trotskij på fläcken.

I arbetsrummet fanns spår av den häftiga striden efter dådet mellan Trotskijs sekreterare och förövaren. Den gamle bolsjevikens stol hade välts omkull och under arbetsbordet låg papperskorgen kullslagen. Det lilla bord på vilket diktafonen brukade stå hade kastats bort mot en bokhylla till vänster om det stängda fönstret. På en liten sockel på bokhyllan stod alarmklockan, men Trotskij hade inte behövt använda den eftersom hans hustru och sekreterarna hade störtat till vid hans höga rop då han träffades av slaget från ishackan. Tidningar på olika språk låg utspridda på golvet. Mellan tidningarna och den omkullslagna stolen fanns en levråd blodfläck. Den härrörde från angriparen som sårats av de slag med revolverkolvarna som utdelats av Trotskijs sekreterare. Den oordning som rådde i detta vanligtvis så välstädade rum gjorde ett starkt intryck. Men var, om inte i sitt arbetsrum, med huvudet lutat över ett bord, fyllt av anteckningar, böcker och arkivmaterial skulle en man som Trotskij ha kunnat bli mördad?

I matsalen intill arbetsrummet stod bordet dukat till middag. På jutemattan till höger, nära dörren till köket, fanns en blodfläck: det var Trotskijs blod. Där hade han sjunkit samman sedan han hade träffats av hugget från hackan och med ett ursinnigt vrål störtat mot angriparen och där hade han legat tills läkaren kom ... I matsalen hittade man den kakiregnrock som mördaren hade burit över armen. Det var under detta plagg som han hade dolt mordvapnet innan han tog fram det. I högra fickan som var sydd med dubbelt foder upptäckte man en trettiofem centimeter lång och tre centimeter bred dolk med metallhandtag och fodral med inläggningar av silvertråd. Gärningsmannens hatt – grå med svart band – låg kvar bredvid en manuskripthög med fransk text. Bladen var blodstänkta: det var den artikel som angriparen hade bett Trotskij läsa igenom.

Hos brottslingen fann man också en ”Star”-revolver, kaliber 45, med numret P. 195-264, laddad med åtta patroner och med en i bakstycket, det vill säga skjutfärdig. Av alla dessa vapen kunde man dra slutsatsen att angriparen var fast besluten att till varje pris ta Trotskijs liv. Varför använde han sig av ishackan och inte av revolvern? Säkert för att inte avslöjas av skottet. Så fort han hade slagit ner Trotskij hade han tänkt smita ut lika lätt som han vanligtvis tog sig ut och in i huset. En annan

detalj som stärkte denna hypotes var att när han anlände till Trotskijs hus hade han, tvärtemot sin vana, parkerat sin Buick så att den stod vänd i riktning mot Coyoacán. Baktanken var uppenbar. Om han inte kunde döda sitt offer med ishacken, hade han fortfarande dolken för att ge honom nådastöten och, i sista hand, den revolver som han hade dolt mellan byxan och skjortan. Det rådde inga tvivel längre: allt var väl genomtänkt, förberett och till och med utprövat. Hade mördaren organiserat allt själv eller hade han lytt order från osynliga uppdragsgivare? Hypotes nummer två föreföll troligast.

Vad hette mördaren? Om man fick tro honom hade han tagit sig in i Mexiko tack vare ett falskt kanadensiskt pass, utställt i namnet Frank Jacson. Detta hade han ”fått i Paris av en medlem i Fjärde Internationalen, vars namn han hade glömt”. Men i själva verket, åtminstone försäkrade han det, hette han Jacques Mornard Vandendreschd och var född i Teheran av belgiska föräldrar och påstod sig vara av belgisk nationalitet. Det föreföll troligt att alla dessa uppgifter var falska. På immigrationsbyrån fick man reda på att Frank Jacson, som nu sade sig heta Jacques Mornard, hade kommit till Mexiko i oktober 1939 som turist med ett uppehållstillstånd på sex månader. När denna tidsrymd hade gått ut hade han bett att få tillståndet förlängt, vilket hade beviljats, sedan man försäkrat sig om att han hade existensmöjligheter. Han gav sig ut för att vara exportör av olja och andra råvaror, vilket förklarade hans täta förflyttningar inom landet.

Omkring tre timmar efter attentatet infann sig Sylvia Agelov, känd som aktiv trotskist, i Trotskijs hus. Hon var mycket upprörd. Sedan någon tid tillbaka var Sylvia, som var född i Förenta staterna av ryska föräldrar, mördarens älskarinna. Hon var i trettioårsåldern, av medellängd, med blont hår och mycket ljus hy. Hennes små, mycket närsynta ögon skyddades av guldbågade glasögon med tjocka glas. Den här dagen bar hon en sportdräkt i vit piké och ljus kappa med sjaskig skinn-garnering. Polisen förde även henne till Gröna Korset. Hon var nervös och talade mycket känsloladdat. Snyftande upprepade hon att Jacson hade utnyttjat henne för att nästla sig in hos Trotskij och krävde att han skulle avrättas. Var hon uppriktigt? Var det inte snarare så att hon var Jacson-Mornards medbrottsling?

Mördaren och hans väninna hade bott på rum nummer 113 på Hotell Montejo. Major Galindo begav sig dit och hittade en ansenlig brevväxling på franska, engelska och ryska som emellertid när den översattes inte visade sig innehålla något avslöjande. Före brottet hade mördaren tydligen förstört allt som kunde tänkas kompromettera hans uppdragsgivare, medbrottslingar och honom själv, vilket än en gång bekräftade att allt var väl förberett.

Samtidigt som överste Sánchez Salazar organiserade de första efterforskningarna vakade han vid Trotskijs huvudgård och bevittnade hans långsamma och smärtfyllda dödskamp. Den gamle revolutionären dog klockan 19.25 den 21 augusti. Översten meddelade den tragiska nyheten för journalisterna, för folksamlingen utanför Gröna Korset och för en ångestfyllt väntande värld:

Mina herrar, Trotskij är död.

Och han såg på sin klocka och angav tiden. De mexikanska och utländska journalisterna – sammanlagt ett hundratal – störtade mot sjukhusutgången och slogs om det halvdussin telefonhytter som fanns. Tumultet var så våldsamt att två apparater slogs sönder. Och sedan försökte de tillsammans med en hord av fotografer slå sig in till den dödes rum. Huvudrollsinnehavaren i ett stort historiskt drama, ett av vår tids världsomspännande, som hade inletts elva år tidigare när Trotskij förvisades från Sovjetunionen, hade just avlidit på en enkel sjukhusbädd, omgiven av sin trogna följeslagerska som var nedbruten av sorg, och av läkarna som hade gjort sitt yttersta för att rädda honom ... I rummet intill – vilken ödets ironi! – var hans mördare på bättringsvägen efter sina skador.

Tidigt nästa eftermiddag började obduktionen. Trotskijs bröstorg mätte nittiosex centimeter i omkrets, midjemåttet var nittiotvå. Hjärnans vikt och volym var ovanligt stora. Den togs ut ur kraniet, som befriats från hår och sågats itu, och lades på ett bord av vit emalj. Undersökningen gav vid handen att en blodutgjutning hade ägt rum längs skadans insida och att såret, som vid ytan var två centimeter brett och hade ett djup på sju centimeter, hade skurit igenom hjärnmassan och

föranlett en utgjutning av hjärnsubstans. Slaget hade träffat den andra hjässbensvindlingen, nedanför Rollands böjda kurva), fyra centimeter innanför den konkava inre hjärnväggen och tio centimeter från högra tinningen. När tinningen öppnades med hjälp av en operationskniv visade det sig att en stor utgjutning hade ägt rum och att vapnet hade förts uppifrån och ner, framifrån och bakåt och från höger till vänster. Angriparen hade alltså inte, som man först trodde, anfallit offret bakifrån utan framifrån. Detta kunde förklara Trotskijs häftiga reaktion vilken hindrade mördaren från att tilldela honom ännu ett hugg vilket skulle ha ändat hans liv. Blodet hade koagulerat inne i såret. Vapnet hade träffat hjärnan och trängt in ända till tredje högra ventrikeln och förorsakat en blodutgjutning, som senare hade koagulerat.

Den vänstra hjärnhalvan vägde sjuhundraåttio gram och den högra, som träffats av vapnet, sjuhundraåttio – sammanlagda vikten var alltså ettusenfemhundrafemtio gram. Skillnaden på tio gram mellan de båda hjärnhalvorna kunde förklaras med ett en del hjärnsubstans hade gått förlorad när Trotskij skadades. Den exakta hjärnvikten kan alltså uppskattas till ettusenfemhundrasextio gram. Lillhjärnan och ryggradskotorna var blodfattiga, utan tvivel som en följd av blodutgjutningarna. Den gamle revolutionärens hjärna och hjärta har bevarats. Hans hjärta stod i proportion till hans hjärna.

Kroppen ställdes ut i begravningsentreprenören Alcazars³⁸ stora sal, mitt i Mexico City, och hela staden kom för att bringa den döde en sista hyllning. Bestörtningen var allmän. Till och med efter hans död tycktes den dramatik som hade präglat Trotskijs hela liv fortsätta. De amerikanska trotskisternas advokat, Albert Goldman, kom flygande från New York och förklarade att han erbjöd sig att transportera kroppen till Förenta staterna. En ställföreträdande jordfästning ägde rum i Mexico City och bevistades av en ansenlig folkmassa. På kyrkogården hölls flera tal i vilka man utkrävde hämnd. Kroppen förblev i Alcazar under fyra dagar: Washington vägrade att ge tillstånd till att den gamle revolutionärens jordiska kvarlevor infördes i Förenta staterna. Inte utan skäl fruktade man att begravningen skulle ge upphov till politiska manifestationer. Till slut begrovs kroppen.

Och i alla byar sjöng man ”*el gran corrido de León Trotsky*”. Corrido (anonyma klagosånger) är typiskt mexikanska folksånger som kan påminna om vissa ryska folkvisor. Det var nästan oundvikligt att den ryske ledarens tragiska död skulle inspirera till en mexikansk corrido. Så här lät den, så som vi har fått den upptecknad, naiv och fylld av folklig entusiasm:

Murió Trotsky asesinado
de la noche a la mañana
porque habían premeditado
venganza tarde o temprana.
Pensó en Méjico, este suelo
hospitalario y grandioso
para vivir muy dichoso
bajo el techo de este cielo.
Por fin lo venció el destino
en su propia residencia
donde el cobarde asesino
le arrancó ahí su existencia.
Un zapapico alpinista
este asesino llevó
y al estar solo con Trotsky
a mansalva lo atacó.
Fué un día martes por la tarde
esta tragedia fatal,
que ha conmovido al país

³⁸ I Mexiko, liksom i flera amerikanska länder för de förmögna familjerna sina bortgångna till begravningsentreprenörer, där släktingar och vänner håller likvaka. Det är också där som begravningsföljet samlas.

y a toda la capital.

(Trotskij är död – mördad
från natt till morgon
därför att en hämnd
förbereddes mot honom
som skulle drabba förr eller senare.
Han hade hoppats leva lycklig
i Mexiko, det gästfria storsinta landet
under denna himmels tak.
Men han besegrades av ödet
i sitt eget hem
där den fege mördaren
kom för att kräva hans liv.
Mördaren hade en alpinisthacka
och ensam med Trotskij
överföll han honom lömskt.
Det var en tisdagseftermiddag
som denna ödesdigra tragedi utspelade sig
som skakade landet
och hela huvudstaden.)

Leo Trotskij kunde inte begrätas av sitt eget folk, det ryska folket. Ödet ville att det mexikanska folket skulle sörja hans död. Vilket tragiskt öde utgör inte denne vår tids vandrande judes liv och död!³⁹

2. Så gick det till ...

Natalja Sedova, Trotskijs trogna följeslayerska, skrev ner en enkel och gripande skildring av attacken och den gamle revolutionärens död. Hon har tillåtit oss att återge den här:

”Klockan var sju på morgonen tisdagen den 20 augusti 1940 när Leo Davidovitj vaknade och förklarade:

– Idag känner jag mig verkligen i form, vet du! Inte på länge har jag mått så bra. Igår kväll tog jag en dubbel dos sömnmedel. Det verkar som om det gör mig gott.

– Ja. Jag minns att vi lade märke till det redan i Norge då var du mycket svagare än du är nu. Men det är inte sömnmedlet som har gjort dig gott utan att du har fått vila dig ordentligt.

– Ja, det är sant.

Ibland när Leo Davidovitj öppnade de förstärkta fönsterluckorna (vänner till oss hade satt upp dem efter anfallet den 24 maj) till vårt rum eller när han stängde dem om kvällen, brukade han säga:

– Nu kan inte Siqueiros män skada oss längre!

Och varje morgon när han vaknade upprepade han lika mycket för sin egen skull som för min:

– Vi blev inte dödade inatt och ändå är du inte nöjd!

Jag försvarade mig så gott jag kunde. En dag gjorde han sin vanliga anmärkning men sedan tillade han tankfullt:

– Ja, Natasja, de har gett oss uppskov.

1928 när vi deporterades till Alma-Ata där ett ovisst öde väntade oss pratade vi hela natten i vår vagn. Vi kunde inte sova. Under de sista veckorna och framför allt de sista dagarna i Moskva hade vårt liv varit så

³⁹ Sovjetpressen som var underkastad Stalins diktatoriska censur, måste begränsa sig till en kommuniké på sju rader om mordet på Trotskij. Det hade begåtts, sade man, av ”en besviken trotskist” (GPU och dess redskap skulle stöda samma teori). Men kan sju rader uttradera en av den ryska historiens mest markanta profiler och utplåna ett av stalinismens skändligaste brott? Därtill skulle det ha krävts att världsoptionen och mänsklighetens historia rättade sig efter den kommuniké som skrivits för att passa en diktators vilja! I morgondagens Ryssland kommer hundratals böcker att ägnas denne store man som blev ett offer för Stalin.

fullt av händelser och vi var så trötta att vi inte kunde sova av nervös upphetsning. Jag minns att Leo Davidovitj sa till mig:

– Jag tror inte det är bättre att dö i en säng i Kreml än att bli deporterad!

Hur fjärran var inte alla sådana tankar denna morgon den 20 augusti! Att han befann sig i så god fysisk form fick Trotskij att hoppas att han skulle kunna arbeta hela dagen 'så som han borde'.

Som alla andra dagar frotterade han sig kraftigt, klädde sig snabbt och gick sedan ut på gården för att mata kaninerna. När han inte mätte bra tyckte han inte om att hålla på med dem, men han ville ändå inte anförtro skötseln åt någon annan: han var fäst vid de små djuren och var säker på att de inte skulle sakna något, om han skötte dem själv. Att göra det som han ville och brukade – det vill säga göra det väl – var svårt. Han måste också spara sina krafter för sitt intellektuella arbete. Att sköta om djuren och göra rent i kaningården var både en avspänning och en förströelse för honom men han blev också fysiskt trött av det: det märktes på hans arbetskapacitet. Han gjorde aldrig någonting långsamt eller till hälften, leda eller modlöshet var okända begrepp för honom. Därför stod han inte ut med det passiva fördrivande av tiden som artighetsvisiter och banala samtal innebar för honom ... Men med vilken entusiasm vandrade han inte i bergen för att leta efter kaktéer som han sedan planterade om i vår trädgård!⁴⁰ Det var en uppgift som han gick in för med liv och lust. Fylld av entusiasm var han den förste att börja och den siste att sluta. Ingen av de ungdomar som följde med honom på de här exkursionerna var lika snabb som han: han gick förbi dem en efter en och till slut gav de upp ... Han var outtröttlig. Ofta förundrade jag mig över detta mirakel när jag betraktade honom. Varifrån fick han sin energi, sin fysiska styrka? Han gick och bar dessa kaktéer, tunga som bly, och varken den outhärdligt heta solen eller bergen, som var lika besvärliga att klättra upp för som att stiga ner för, fick honom att sakta stegen. Han tycktes hypnotiserad av det mål han ville nå. Att byta sysselsättning var för honom en verklig avkoppling ... I det här arbetet fick han kompensation för de grymma slag som drabbade honom. Och ju hårdare provningarna var, desto fullständigare glömde han dem när han utförde detta arbete.

Men viktigare saker hade kommit i vägen och kaktusexpeditionerna hade blivit allt sällsyntare. Då och då när han tröttnade på vårt monotona liv frågade han mig:

– Tror du inte att vi skulle kunna gå ut en hel dag den här veckan?

– Ut på straffarbete, menar du? retades jag. Varför inte?

– Det bästa vore om vi kunde komma iväg tidigt. Vad säger du om klockan sex på morgonen?

– Tror du inte att du blir trött?

– Nej, tvärtom skulle det pigga upp mig. Och jag lovar att jag ska vara förståndig.

Leo Davidovitj brukade mata sina kaniner och hönor, som han alltid observerade med stort intresse, mellan kvart över sju eller halvåtta och klockan nio på morgonen. Ibland avbröt han sig för att diktera en anmärkning eller en idé som föll honom in medan han ägnade sig åt djurskötseln.

Den här dagen hade han arbetat hela dagen, utan uppehåll, i pation. Före frukosten hade han än en gång upprepat att han mätte bra och att han ville börja diktera en artikel om militärutbildningen i Förenta staterna. Och han började också diktera den.

Klockan ett kom Rigalt, vår advokat i 24 maj-affären, för att träffa oss. Efter det besöket sa Leo Davidovitj att han fick skjuta upp sin artikel till senare och återuppta arbetet på den process som hade följt efter attentatet, och detta irriterade honom lite. Han kom överens med sin advokat om att man måste svara tidningen El Popular med anledning av att han hade blivit anklagad för att sprida ut ärekränkande rykten om vissa personer under en bankett.

– Jag tänker ta till offensiven och säga att de är cyniska baktalare, utropade han och hans röst lät trotsig.

– Det är synd att du inte kan skriva den där artikeln om mobiliseringen, anmärkte jag.

– Men vad ska jag göra? Jag får låta den vara ett par tre dar. Jag har bett dem lägga fram allt material på mitt bord ... Efter lunchen ska jag kasta ett öga på det.

⁴⁰ I nära ett års tid bodde jag i samma hus som makarna Trotskij bodde i under sin första tid i Mexico City. Det tillhörde på den tiden Frida Kahlo, en konstnärinna som var gift med målaren Diego Rivera. Huset var omgivet av en park där det växte massor med kaktéer. Det var Trotskij som hade planterat dem. Han skötte dem kärleksfullt, liksom också blommorna. När jag bodde i huset vårdade jag dem i min tur. Tvärtom vad stalinisterna påstår, är detta det enda arv som jag har mottagit av den landsflyktige ryssen, som vid denna tid redan var död.

Och än en gång upprepade han belåtet:

– Jag känner mig verkligen bra.

Efter en kort siesta slog han sig ner vid skrivbordet, som var täckt med material för artikeln i El Popular. Jag märkte att han fortfarande mådde lika bra och det gjorde mig mycket glad. På senare tid hade Leo Davidovitj klagat över en allmän trötthet. Det var säkert bara övergående, men vid sådana tillfällen tänkte han mer 'på dem' än vad som var nyttigt. Just den här morgonen tycktes förebåda en förbättring i hans hälsotillstånd. Han såg kry ut. Då och då öppnade jag försiktigt dörren för att inte störa honom och betraktade honom där han satt och arbetade vid skrivbordet i sin vanliga ställning, med nedböjt huvud och penna i handen. 'Ännu en episod, och den här årsboken är avslutad', tänkte jag. Så uttrycker sig den gamle krönikören Pimen när han berättar om tsar Boris brott i Pusjkins krönikespel *Boris Godunov*. Leo Davidovitj levde som en fånge eller en eremit, med den skillnaden att han, mitt i ensamheten, inte bara uppmärksammat följde världshändelserna utan också energiskt fortsatte att bekämpa sina ideologiska fiender.

Han höll på till klockan fem på eftermiddagen och talade in en del av sin artikel om mobiliseringen i Förenta Staterna på diktafon, och dessutom ungefär femtio små sidor som svar till El Popular, det vill säga på Stalins perfida anklagelser. Hela denna dag var han fullkomligt harmonisk.

Klockan fem drack vi te, som vanligt. Tjugofem minuter över fem eller klockan halvsex satte jag mig på balkongen. Jag kunde se Leo Davidovitj i pation i närheten av den öppna grinden till kaningården: han matade kaninerna. Bredvid honom stod en man som jag kände igen när han tog av sig hatten och gick upp mot huset. Det var Jacson. Är han nu här igen, tänkte jag. Och jag undrade: Varför kommer han så ofta just nu?

– Jag är fruktansvärt törstig och skulle gärna vilja ha ett glas vatten, sa han sedan han hälsat på mig.

– Vill ni ha en kopp te?

– Nej, nej. Jag har ätit och lunchen står mig upp i halsen (han pekade på sin strupe). Jag storknar nästan.

Och han var faktiskt grönbek i ansiktet och föreföll mycket nervös.

– Varför har ni tagit med er hatt och regnrock? (Han bar regnrocken på vänstra armen, tätt tryckt intill kroppen.) Solen skiner ju idag.

– Men ni vet ju att det aldrig varar länge och att det kan börja regna.

Jag hade lust att svara: "Idag kommer det säkert inte att regna." I vanliga fall brukade han skryta med att han aldrig bar hatt och regnrock, inte ens när det var dåligt väder, och jag hade ofta känt mig litet besvärad av hans envishet i det fallet.

– Hur är det med Sylvia? fortsatte jag.

Han hörde inte vad jag sa. Mina frågor om regnrocken och hatten måste ha oroat honom. Han var helt upptagen av sina tankar. Som om han plötsligt väcktes ur en djup sömn svarade han till slut, fruktansvärt nervös:

– Sylvia? Sylvia?

Men så samlade han sig och tillade nonchalant:

– Hon mår bra.

Så vände han sig åter mot kaningården där Leo Davidovitj stod kvar. Jag följde med och frågade honom:

– Är er artikel klar nu?

– Ja. Jag är färdig med den.

– Är den maskinskriven?

Med handen som höll regnrocken – i den, fick jag veta senare, hade han fäst ishackan och dolken – gjorde han en klumpig gest och med armen fortfarande tätt intill kroppen visade han mig några maskinskrivna papper.

– Det var bra att ni har skrivit den på maskin. Leo Davidovitj tycker inte om slarviga manuskript.

Jacson hade kommit till oss redan två dagar tidigare, också då med hatten och regnrocken. Jag såg honom inte då, för jag var tyvärr inte hemma. Men Leo Davidovitj berättade om hans besök och sa att han hade burit sig lite konstigt åt. Han berättade det utan att lägga någon större vikt vid det. Men han hade ändå lagt märke till en del nya detaljer och han kunde inte låta bli att återge sina intryck för mig:

– Han kom hit med sin artikel, eller snarare sin kladd... Den var ganska rörig. Jag gav honom några råd. Man får se vad det blir av den.

Och han tillade:

– Igår bar han sig inte alls åt som en fransman. Han satte sig omedelbart på mitt skrivbord och tog inte av sig hatten.

– Det var lustigt, sa jag. Han brukar aldrig ha hatt.

– Ja, men den här gången hade han det! utropade Leo Davidovitj utan att stanna upp.

Jag tyckte mig förstå att Leo Davidovitj hade lagt märke till något egendomligt i Jacsons uppförande men utan att därför dra någon speciell slutsats. Det här samtalet ägde rum dagen före dådet.

... Hatten på huvudet ... Överrocken över armen ... Suttit på skrivbordet? ... Var det inte en repetition? Han hade gjort detta för att känna sig säkrare på hur han skulle handla längre fram?

Men vem kunde gissa detta då? Vem kunde ana att denna 20 augusti, en dag som alla andra, skulle bli den ödesdigra? Det fanns inget som förebådade vad som skulle hända.

Solen sken som den alltid skiner här. De utslagna blommorna doftade i trädgården och gräsmattan var lysande grön. Alla här försökte var och en på sitt sätt göra det lättare för Leo Davidovitj. Flera gånger under dagens lopp gick jag uppför trappan till terrassen, in i det här arbetsrummet, satte mig på den här stolen framför hans arbetsbord.

Allt detta var så alldagligt! Men just därför så ohyggligt, så tragiskt nu! Ingen av oss – inte ens han – kunde förutse att katastrofen var så överhängande. Och denna bristande intuition dolde en avgrund ...

Den här dagen var en av de mest harmoniska som vi har upplevt. När Leo Davidovitj gick ut i trädgården vid tolvtiden och jag såg honom promenera där i det stekande solskenet skyndade jag ut för att ge honom hans vita mössa för att skydda honom mot den brännande solen. Skydda honom mot solen när han hotades av en så fruktansvärd död! Vi kände inte att han redan var dömd, förtvivlan sönderslet ännu inte våra hjärtan.

Jag minns att när våra vänner hade installerat larmanordningarna inne i huset, fäste jag Leo Davidovitjs uppmärksamhet på att det var nödvändigt att placera en vaktpost vid fönstret. Jag tyckte det var ett nödvändigt försiktighetsmått. Men han påpekade att i så fall skulle man bygga ut hela försvarssystemet och utöka antalet vaktmän till tio, vilket skulle ha varit en ytterligare belastning på de ekonomiska medel och den personal som vår organisation förfogade över. En vaktpost under fönstret kunde inte rädda honom i ett visst ögonblick: ändå bekymrade det mig mycket att det inte fanns något skydd på detta ställe ... En annan dag blev Leo Davidovitj mycket imponerad av en present som en av våra vänner hade skickat: en skyddsväst, ett slags brynja. Då sa jag till honom att det skulle vara bra om han hade något liknande för att skydda huvudet ... Leo Davidovitj insisterade på att den av kamraterna som hade den mest utsatta posten för tillfället skulle bära den där skyddsvästen. Efter våra fienders misslyckade attentat den 24 maj anade vi att Stalin inte skulle låta sig nöja med det och vi vidtog följaktligen vissa åtgärder. Vi trodde att nästa attack från GPU:s sida skulle ske efter en annan taktik och vi visste att det inte var otänkbart att angreppet kunde komma från någon vi kände som lydde order från GPU. Men varken brynja eller hjälm skulle ha skyddat honom. Man kunde inte vara på sin vakt varje sekund och inte heller utnyttja alla skyddsåtgärder hela tiden. Vi kunde inte ägna hela vårt liv åt självförsvar. Då skulle livet ha förlorat all mening.

När Jacson och jag närmade oss Leo Davidovitj sa denne till mig på ryska.

– Han väntar på Sylvia, förstår du. De ska resa i morgon. På så sätt ville han ge mig en vink om att det skulle vara lämpligt att bjuda honom, om inte på middag så åtminstone på te.

– Jag visste inte att ni väntade på Sylvia och att ni reser imorgon.

– Å, ja så! Det har jag glömt att berätta.

– Synd att vi inte visste det! Då hade jag kunnat be er uträtta ett ärende åt mig i New York.

– Åh, jag kan komma igen imorgon ...

– Nej, nej tack. Det skulle vara besvärligt för oss båda två.

Jag vände mig mot Leo Davidovitj och berättade för honom på ryska att jag hade velat bjuda Jacson på te men att denne hade avböjt och klagat över att han inte mätte bra och var förskräckligt törstig och att han bara ville ha ett glas vatten.

– Ni mår fortfarande illa och ni ser dålig ut. Det är inte bra.

Det uppstod en tystnad. Leo Davidovitj ville inte lämna kaninerna och verkade inte hågad att få artikeln uppläst för sig. Men han betvingade sig och frågade?

– Nå, vill ni läsa er artikel för mig?

Utan att göra sig någon brådska stängde han dörrarna till kaningården och drog av sig de handskar som han alltid satte på sig när han sysslade med djuren. Han vårdade sina händer med omsorg, eftersom dessa lätt fick sprickor, vilket hindrade honom från att skriva och irriterade honom. Både hans penna och hans händer var alltid oklanderligt rena. Han skakade den blå blusen som skyddade hans kläder och vi gick alla tre långsamt och under tystnad upp mot huset. Jag följde med dem ända fram till arbetsrummet. Dörren stängdes efter dem och jag gick in i rummet bredvid. Det hade knappt gått mer än tre fyra minuter förrän jag plötsligt hörde ett vrål. Jag visste inte genast vem som hade utstött det. Men jag rusade in till honom ... Mellan matsalen och terrassen stod Leo Davidovitj, stödd mot dörrposten och med hängande armar. Mot hans blodiga ansikte avtecknade sig den ljusblå färgen från hans ögon utan glasögon.

– Vad är det? Vad är det?

Jag tog honom i mina armar men han svarade inte omedelbart. Jag trodde att något kanske hade fallit ner från taket som höll på att repareras. Men varför stod han då där? Tydligt och utan att rösten røjde någon sinnesrörelse, bitterhet eller förtvivlan yttrade han:

– Jacson.

I hans mun betydde ordet: 'Allt är fullbordat'. Vi tog några steg och med min hjälp sträckte han ut sig på mattan.

– Natasja, jag älskar dig.

Det var så oväntat, fyllt av innebörd, så allvarligt och högtidligt att jag böjde mig ner över honom, kraftlös och darrande i hela min varelse.

– Åh! Vi måste undersöka alla som kommer hit i framtiden!

Och sakta, oändligt försiktigt sköt jag in ett örngott under hans sårade huvud, lade is på såret och torkade av blodet som rann nedför hans ansikte med en bomullstuss.

Med stor svårighet och en röst som knappast kunde uppfattas formulerade han orden:

– Sieva måste avlägsnas.

Det föreföll mig som om han inte insåg hur ansträngande det var för honom att tala.

– Du förstår, därborta – med blicken visade han mot dörren till arbetsrummet – kände jag ... förstod jag vad han tänkte göra ... Han tänkte slå till mig ännu en gång ... men jag hindrade honom...

Tonen var lugn men rösten låg och orden kom hackigt.

'Men jag hindrade honom'. Meningen røjde en viss stolthet. Sedan talade Leo Davidovitj med Joe på engelska. Joe och jag knäböjde på var sin sida om honom. Jag försökte förstå vad han sa, men jag lyckades inte. Så såg jag genom fönstret hur Joe kom in i Leo Davidovitjs arbetsrum. Han var mycket blek och hade revolver i handen.

– Vad ska vi göra? frågade jag Leo Davidovitj. De kommer säkert att döda honom.

– Det får de absolut inte göra! Han måste tvingas att tala, svarade han, fortfarande lika långsamt och med samma svårighet.

Plötsligt genljöd luften av ett skri av smärta. Jag kastade en frågande blick på Leo Davidovitj. Med en knappt märkbar blinkning visade han mot dörren till arbetsrummet och sa likgiltigt:

– Det är han ... Har läkaren inte kommit?

– Han kommer strax. Charlie har åkt och hämtat honom i bilen.

Läkaren kom, undersökte skadan och förklarade med återhållen rörelse att det inte var något allvarligt. Leo Davidovitj lät honom lugnt tala, som om han inte hade kunnat vänta sig något annat av en läkare under dessa omständigheter. Men han såg på Joe och sa till honom på engelska, med handen på hjärtat:

– Jag känner det här ... att det är slutet. Den här gången lyckades de.

Han ville inte att jag skulle förstå vad han sa.

... Ambulansen körde med högsta hastighet tack vare sirenernas oavbrutna tjutande och visslingarna från de motorcykelburna poliserna som eskorterade oss genom den livliga trafiken, de täta och bråkiga folksamlingarna och kvällsljus. Och vi lämnade inte den sårade. Vårt hjärta förtärdes av smärta och outhärdlig oro. Han var fortfarande fullständigt klar. Hans vänstra hand låg orörlig, förlamad längs kroppen. När doktor Dutrem undersökte honom i matsalen hade han förberett oss på att detta kunde inträffa. Den högra handen rörde sig hela tiden, som om den inte kunde finna någon plats att vila på, beskrev cirklar och snuddade då och då vid min. Han talade med större svårighet nu. Jag lutade mig så långt ner över honom att jag nästan snuddade vid honom och frågade hur han kände sig.

– Bättre nu, svarade han.

‘Bättre nu ...’ Ett dovt hopp började stiga inom mig. Det bedövande oväsendet, motorcyklisternas signaler, ambulanssirenerna hade inte upphört men mitt hjärta bultade av hopp. ‘Bättre nu’.

Vi körde genom porten in till sjukhuset. Ambulansen stannade. En mängd människor omringade oss. ‘Det finns kanske fiender bland dem’, tänkte jag. ‘Så är det ju alltid. Men var är vännerna? Någon måste skydda båren.’

Man sträckte ut honom på sängen. Tysta böjde sig läkarna över såret. Sjuksköterskan klippte hans hår efter deras anvisningar. Jag stod vid hans huvudgärd. Med ett lätt småleende sa han till mig:

– Frisören kom i alla fall, som du ser.

Han försökte lindra min smärta.

Vi hade faktiskt tänkt tillkalla frisören den dagen för att han skulle klippa hans hår, men till slut hade vi ändå inte gjort det. Detta mindes han nu.

Leo Davidovitj bad Joe, som stod bredvid mig, att skriva ner hans sista tankar. Men det fick jag inte veta förrän senare.

– Jag är övertygad om att Fjärde Internationalen kommer att segra. Framåt!

Men när jag frågade Joe vad han hade sagt till honom svarade han:

– Han bad mig anteckna lite statistik över Frankrike. Jag tyckte det var överraskande att han skulle tala om statistik i ett sådant ögonblick ... Kanske mårde han bättre?

Jag stod kvar vid sängens huvudända, lade is på såret och försökte förstå vad läkarna sa. De började klä av honom och för att inte göra honom illa genom att flytta på honom klippte de upp hans arbetsblus med en sax. Läkaren och sjuksköterskan utbytte en rörd blick över denna arbetarblus, och sedan klippte de upp västen och skjortan. På vanligt sätt tog man av honom armbandsuret och underkläderna. Då sa han till mig:

– Jag vill inte att de klär av mig, jag vill att du ska göra det. Han sa detta mycket tydligt men hans röst var sorgsen.

Dessa ord var de sista han sa till mig.

När jag hade slutat böjde jag mig fram och snuddade med mina läppar mot hans. Han svarade mig med en lång kyss. Detta var vårt avsked. Men det visste vi inte. Han förlorade medvetandet och återfick det inte efter operationen. Utan att lämna honom med blicken satt jag hela natten hos honom och väntade på att han skulle vakna. Hans ögon var slutna men andhämtningen som ibland var pressad, ibland lugn, tycktes inge förhoppning. Så gick hela följande dag. Vid tolvtiden inträffade en förbättring, precis som läkarna hade förutsagt. Men sent på eftermiddagen ändrades plötsligt andningen: den blev häftigare. Jag greps av en ohygglig ångest. Läkarna och sjukhuspersonalen samlades omkring hans säng. Alla var tydligt gripna. Jag förlorade besinningen och kunde inte låta bli att fråga vad det innebar. En läkare försäkrade mig skonsamt att det snart skulle vara över, de andra stod tysta. Plötsligt insåg jag innebörden i dessa falskt tröstande ord: situationen var hopplös. De reste honom upp. Huvudet föll åt sidan och armarna hängde längs kroppen, som i Tizians ‘Nedtagningen från korset’ – ett bandage ersatte törnekronan.

Hans anletsdrag var lika rena och stolta som någonsin: det verkade som om han plötsligt skulle resa sig upp och själv bestämma över sitt öde. Men såret var för djupt. Det uppvaknande som vi så ivrigt hade väntat på kom inte. Aldrig mer skulle vi höra hans röst. Han tillhör inte längre denna värld.

En dag kommer han att bli hämnad. Under hela sin långa och heroiska levnad trodde Leo Davidovitj på mänsklighetens framtida befrielse. Inte en sekund under sina sista år vacklade han i sin tro utan i stället befästes den och blev allt starkare: framtidens människa, befriad ur misären, kommer inte att känna till våldet. Det är han som har lärt mig att tro på detta.”

3. Mördarens berättelse

Att svara för Frank Jacsons eller Jacques Mornard-Vandendreschds⁴¹ säkerhet visade sig innebära vissa problem för polisen, inte bara när han häktades utan framför allt efter Trotskij's död. Chefen för Gröna Korset ville inte ha honom kvar: mördaren kunde råka ut för något och han frånsa sig allt ansvar i detta avseende. Fångens mat fördes in utifrån och det fanns risk för att den skulle vara förgiftad. Drivna av en lättförklarlig önskan att hämnas kunde trotskisterna försöka komma honom till livs och likaså stalinisterna, om de bedömde det som nödvändigt att eliminera en person som skulle kunna tänkas avslöja sanningen från ena dagen till nästa.

Å andra sidan ansåg domaren vid tingsrätten i Coyoacán att fängelset i hans domsaga inte kunde erbjuda tillräckligt skydd – vilket för övrigt var riktigt. Det var åtminstone oklokt att föra honom direkt dit, eftersom alltför många intagna kunde tänkas bli mutade av endera av de båda motsatta sidorna som ville se honom död. Dessutom kunde man inte utesluta möjligheten av ett självmord. När han häktades hade mannen nämligen förklarat att han hade haft för avsikt att ta livet av sig efter attentatet. Det var därför, påstod han, som han hade en revolver på sig (men när man lärde känna honom närmare förstod man att detta var lögn. Hela hans berättelse var för övrigt en enda väv av lögner). Hans liv var under alla omständigheter dyrbart. Mot sin vilja kunde han hjälpa till att sprida ljus över vissa detaljer i detta attentat som hade upprört hela världen. Trotskij hade själv framhållit detta för sina sekreterare: man måste skona hans liv för att han skulle kunna tala.

Till slut beslöt överste Sánchez Salazar att föra över mördaren i ambulans från Gröna Korset till en bepansrad cell i själva polishuset, där han stod under ständig uppsikt av en vaktpost. Det var där han skulle förhöras av rannsakningsdomaren och undersökas av speciellt utvalda läkare.

Innan han lät honom lämna Gröna Korset ville överste Sánchez Salazar konfrontera honom med två män som hade varit inblandade i attentatet den 24 maj: Nestor Sánchez och spanjoren José Alvarez López (den senare, en aktivt kämpande kommunist, hade spelat en viss roll i spanska inbördeskriget). Trotskisterna hade framkastat att Jacson-Mornard kunde vara den ”vän” eller ”pålitliga person” för vilken Robert Sheldon Harte hade öppnat dörren under attentatsnatten. Var han den ”franske juden”? Översten sa till om att man skulle ta av fången det bandage som han bar om huvudet och befalld honom att säga några fraser på franska. De två deltagarna i 24 maj-attentatet försäkrade att de inte kände igen den mystiske personen i denne man. De försäkrade vidare att de aldrig hade sett Jacson-Mornard som således inte tycktes ha deltagit, i varje fall inte direkt, i angreppet den 24 maj.

Den ”franske juden” var, sade de, äldre och kraftigare, och han bar inte glasögon som Jacson-Mornard. Man kunde tänka sig att Alvarez López, om han hade känt igen honom, skulle ha aktat sig för att avslöja honom. Men å andra sidan skulle Nestor Sánchez utan tvekan ha angett honom (det var överstens fasta övertygelse: var det inte Sánchez som han hade att tacka för en god del av upplysningarna om det första attentatet?) Dessutom kunde man mycket väl föreställa sig att om Jacson-Mornard var en GPU-agent, som hade introducerats hos Trotskij i händelse det första attentatet misslyckades, så ville man inte kompromettera honom förrän tillfället var inne.

Mördaren gav intryck av att vara så gammal som han var: trettiosex år. Han var lång, smal utan att vara mager och mycket blek. Han hade en blekhet som säkert inte var hans vanliga ansiktsfärg utan snarare en följd av den psykiska påfrestningen och den nervpress som han hade varit utsatt för sedan flera dagar tillbaka. Uppdraget att mörda Trotskij – genom att under en längre tid lura både Trotskij och hans omgivning – kunde bara ha anförtratts en mycket solid person. Men hur stark han än var, måste mördaren ändå ha lidit svåra inre kval.

Var det på grund av sina personliga egenskaper som Jacson Mornard hade utvalts att fullfölja denna uppgift? Och i så fall, vem hade valt honom? Hade han undergått en lång utbildning innan han genomförde sin brottsliga gärning? Var han en fanatisk stalinist? En korrumberad person vars

⁴¹ Så länge mördarens identitet inte är säkert fastställd kallas han här Jacson-Mornard.

tjänster kunde köpas? En man, utsatt för terror, tvungen att välja mellan sitt eget liv eller en annan människas? Kanske var han allt detta på en gång.

Han hade en kraftig skäggväxt men satte en stolthet i att alltid vara välrakad. Han gav intryck av att vara en skådespelare, en fullfjädrad skådespelare som troget spelade sin roll och fast han var nervös bevarade han en förvånansvärd självbehärskning i kritiska ögonblick. Snabbtänkt, med en viss kulturfermissa och ivrig bokläsare kunde han tas för en intellektuell. Han tyckte om god mat och man kunde ana sig till att han var ganska sensuell. Cynisk och listig, ofta sarkastisk, växlade han från våldsamt till undergivenhet så fort man behandlade honom med fasthet. Han ändrade lätt attityd alltefter de äkta eller låtsade känslor som han gav uttryck för, vilket visade att han hade en stark självkontroll.

Under förhören var han ofta reserverad men när han påmindes om vissa exakta detaljer i brottet blev han orolig och detta tycktes vara orsaken till hans långa perioder av stark utmattning. Var han uppriktig vid dessa tillfällen? Svek honom hans skådespelartalang? En annan egendomlighet: han rökte oerhört mycket, tände bokstavligen talat den ena cigaretten efter den andra. Allt som allt gav han intryck av att vara en äventyrare, en man som inte längre har något att förlora.

Jacson alias Ramón Mercader (sittande med omlindat huvud) på förhör efter mordet

Jag vill påminna om att när brottet begicks, eller rättare sagt strax efteråt, fann man ett brev hos honom. Detta brev hade skrivits – av honom eller någon annan – för den händelse han inte skulle undkomma levande efter attentatet, det vill säga om han hade blivit dödad av Trotskij's sekreterare (vilket mycket väl kunde ha hänt). Det var ett försök att moraliskt och politiskt rättfärdiga brottet. Här är några långa utdrag ur det:

”Mina herrar,

Jag har bara en avsikt med detta brev: att förklara för allmänna opinionen – om något skulle hända mig – de motiv som har drivit mig att utföra denna akt av rättvisa som jag just nu förbereder mig för.

Jag tillhör en gammal belgisk familj. Jag studerade journalistik i Paris och där kom jag i kontakt med andra ungdomar i min egen ålder vilka var aktiva inom olika vänsterorganisationer och med tiden fick mig att omfatta sina idéer. Jag var glad att jag hade valt att utbilda mig till journalist, ett yrke som i högre grad än något annat skulle ge mig tillfälle att effektivt bekämpa det nuvarande orättvisa sociala systemet. Det var där jag lärde känna trotskister och övertygades om det riktiga i deras ideologi. Helhjärtat gick jag in i deras organisation. Redan då ägnade jag hela min energi och all min tro åt revolutionens sak. Jag var en hängiven anhängare till Leo Trotskij och jag skulle ha kunnat gjuta min sista blodsdroppe för att tjäna honom. Jag studerade arbeten om de revolutionära rörelserna för att lära mig och för att utvecklas och på så sätt kunna tjäna vår sak bättre.

Vid denna tid gjorde jag bekantskap med en medlem av Fjärde Internationals kommitté. Efter flera samtal föreslog han att jag skulle resa till Mexiko för att lära känna Leo Trotskij. Naturligtvis blev jag hänförd över denna resa skulle innebära förverkligandet av en dröm och jag accepterade av hela mitt hjärta. Min kamrat underlättade avfärden för mig: reseomkostnader, identitetspapper etc. Man får inte glömma bort att jag aldrig kunde ha rest med mina egna identitetspapper på grund av mobiliseringen.

Innan jag reste förde min kamrat långa samtal med mig där han lät mig förstå att man väntade sig mer av mig än av en vanlig aktiv partimedlem, men han lämnade inga närmare upplysningar. Jag for först till Förenta staterna och sedan till Mexiko.

Redan när jag kom hit blev jag tillsagd att hålla mig litet på avstånd från huset i Coyoacán för att inte dra till mig uppmärksamhet. Det var först några månader senare som jag började förekomma i Trotskijs hus och då på Trotskijs egen inbjudan. Han gav mig så småningom allt fler detaljer om vad som väntades av mig.

Det var en stor besvikelse. I stället för att möta en stor politisk ledare i spetsen för kampen för arbetarklassens befrielse stod jag inför en man som framför allt var angelägen att tillfredsställa sina personliga önskningar, sin hämndtörst och sitt hat och för vilken arbetarklassen bara var en förevändning för att kamouflera hans tarvlighet och småaktiga beräkningar.

Efter många samtal med honom förstod jag äntligen vad som väntades av mig. Då växte min besvikelse och mitt förakt för denne man för vilken jag hade hyst en sådan aktning tidigare.

Man föreslog att jag skulle åka till Ryssland för att där organisera en serie attentat mot olika personer och i första hand Stalin. Detta stod i strid med alla idéer om den kamp som jag dittills hade trott vara ärlig och uppriktig, och alla mina principer kastades över ända. Men jag lät ingenting märka för jag ville se hur långt denne mans tarvlighet och hat kunde sträcka sig.

Bland annat frågade jag hur jag skulle bära mig åt för att komma in i Ryssland. Han svarade att jag inte behövde oroa mig eftersom alla medel är tillåtna för att nå ett mål. Han väntade på och räknade med stöd från ett stort land och även från en viss utländsk parlamentskommitté

För mig var detta droppen som kom bägaren att rinna över. Nu hyste jag inte längre några tvivel: Trotskijs enda mål var att utnyttja sina anhängare för sina egna personliga och futtiga mål. Vad som framför allt plågade mig var de nära förbindelser han upprätthöll med vissa ledare i kapitalistländerna, och jag drog den slutsatsen att stalinisterna kanske inte var så långt från sanningen när de anklagade Trotskij för att strunta komplett i arbetarklassen. Under våra fortsatta samtal förvånades jag över det förakt med vilket han talade om den mexikanska revolutionen och allt mexikanskt. För Almazán hyser han givetvis all sympati men fränsett denne och några av hans anhängare drar han alla över en kam, kritiserar Cárdenas politik och den mexikanska politiken i allmänhet som han påstår vara fullständigt korruperad. Och jag tänker inte avslöja vad han sade om Lombardo Toledano och Avila Camacho, som han skulle vilja se dödade omedelbart, vilket skulle lämna fältet öppet för Almazán (och sådan som jag har lärt känna honom är jag säker på att han vet om någon sammansvärjning. Annars skulle han inte prata på det här sättet, för han tycker rätt bra om att göra förutsägelser. Det är nog klokt att ta sig en titt på detta.)

Detta är inte alls förvånansvärt om man betänker att han är lika hatisk mot de medlemmar i hans eget parti som inte hyser precis samma åsikter som han. Sålunda antyder han gärna när han talar om minoriteten inom partiet att det är möjligt att en strid av annat politiskt slag kommer att bryta ut, och när han säger att minoriteten har för avsikt att gå till attack endera dagen betyder det att han förbereder en oförsonlig strid mot dem.

En gång när han talade om sitt hus som förvandlats till en fästning förklarade han: Det är inte bara för att försvara mig mot stalinisterna utan också mot minoriteten. Vilket innebär att han vill att flera medlemmar ska stötas ut ur Partiet.

Apropå detta hus, vilket – som han mycket riktigt uttrycker det – har förvandlats till ett fort, undrar jag ofta var han har fått tag i de pengar som behövs för att utföra dessa arbeten. Partiet är fattigt och i vissa länder har man inte ens råd att ge ut en tidning, vilket ändå är en nödvändig faktor i kampen. Varifrån kommer då dessa pengar? Konsuln för en stor utländsk makt som ofta besöker Trotskij skulle kanske kunna svara på den frågan.

För att än en gång bevisa hur litet han intresserar sig för allt som inte rör honom personligen skulle jag till slut vilja tillägga, att när jag sa till honom att jag inte kunde åka till Ryssland förrän jag hade gift mig – med en flicka som jag älskar av hela min själ därför att hon är god och lojal – och att jag inte tänkte åka dit annat än i sällskap med min hustru, blev han nervös och sa att jag borde bryta med henne, att jag inte borde gifta mig med en person som tillhör en minoritetsklick. Det är möjligt att hon inte längre vill höra talas om mig efter den handling som jag nu bereder mig att utföra. Må hon då veta att det också är för hennes skull som jag har fattat detta beslut att offra mig själv helt och hållet för att utplåna den ledare för arbetarrörelsen som skadar denna rörelse allra mest. Jag är säker på att längre fram kommer inte bara

partiet utan också historien själv att finna att jag gjorde rätt när jag eliminerade denne ursinnige motståndare till arbetarklassen.

Skulle något hända mig, anhåller jag om att detta brev offentliggörs.

Jac. 20. 8. 1940”

Jacson-Mornards ”bekännelse”, som skrevs ner i undersökningsrummet på Gröna Korset några timmar efter brottet, bekräftar och kompletterar detta brev. Den har ett visst intresse och fogar nya fakta till hans biografi som kunde vara till nytta för undersökningen. Mördarens berättelse upptar sexton långa sidor: jag ska begränsa mig till att resumera de viktigaste avsnitten. Jag ber läsaren att inte hoppa över de följande raderna. Det kommer att refereras till dem i kapitlen längre fram och likaså till det brev som citerats ovan och som utan tvekan bär det stalinistiska GPU:s prägel.

Jacson-Mornard föddes den 17 februari 1904 i Teheran där hans far, Robert Mornard, var belgisk minister. Vid två års ålder lämnade han Teheran för Bryssel. När Belgien invaderades av de tyska trupperna 1914 – han var då tio år – flydde han till Paris med sin mor, Henriette Vandendreschd. Där fortsatte han sin skolgång som han hade påbörjat i Bryssel. När han återvände till den belgiska huvudstaden 1918 gick han i skola hos jesuiterna i gymnasiet Saint-Ignace-de-Loyola där han tog studenten. Sedan tvingade hans far honom att gå in i armén. I två års tid var han elev vid Ecole Royale i Diksmuide. 1924 fick han tjänstledigt på egen begäran för att studera i tre år vid Ecole Polytechnique i Paris. Lite senare skrev han in sig vid en journalisthögskola. Från och med 1930 medarbetade han utan ersättning i Ce Soir. Hans journalistiska studier avslutades inte förrän 1939. Under sin tid i Paris fick han underhåll av sin mor. Hans far hade dött 1926 och lämnat efter sig en förmögenhet på tre eller fyra miljoner francs. Jacson-Mornard påstod att han hade en äldre bror som innehade någon diplomatisk post. Modern och brodern visste inte var han befann sig när brottet begicks. Han uppgav att han hade gift sig med Henriette van Prouschdt i Bryssel 1934 men att han separerade från henne efter tre månaders äktenskap, han fick inte skilsmässa förrän 1939.

I juni eller juli 1937 träffade han Sylvia Agelov i Paris. Han upptäckte att hon var politiskt kunnig och de talade om marxismen, leninismen, trotskismen. Sylvia var övertygad trotskist och tog ofta emot personer med samma inriktning hemma hos sig. Tack vare henne fick Jacson-Mornard kontakt med dem och ”insöp deras idéer”. Sylvia blev hans älskarinna och lämnade Paris. Han lovade henne att de skulle gifta sig ”vid lämpligt tillfälle”. Jacson-Mornard fortsatte att stå i förbindelse med de militanta franska trotskisterna. Genom dem lärde han känna en mycket framstående medlem av Fjärde Internationalens kommitté, men denne persons namn hade han aldrig fått veta eftersom han inte frågat efter det. En dag föreslog denne att han skulle resa till Mexiko där han skulle träffa Leo Trotskij ”som behövde folk som han”. Han accepterade förtjust. Detta samtal hade ägt rum utan att några vittnen var närvarande. Som reservofficer kunde han inte lämna Europa på grund av mobiliseringen. Den namnlöse personen föreslog att han skulle byta identitet och skaffade honom ett kanadensiskt pass, utställt för Frank Jacson, med hans eget fotografi som han hade lämnat denne tidigare. Dessutom fick han tvåhundra dollar för resan. Innan han lämnade Europa sökte han upp sin mor som gav honom femtusen dollar.

Med rekommendationer från denne högt uppsatte och gåtfulle medlem av den Fjärde Internationalen stannade han i en månads tid i New York och ansökte sedan om turistvisum för Mexiko. Samme person hade berättat för honom att Trotskij kände till att han skulle komma men att han borde invänta ett lämpligt tillfälle att närma sig partichefen och inte själv ta initiativet. Under tiden förenade sig Sylvia, vars hälsa var ganska bräcklig, med honom i Mexico City. Han hade gjort Trotskijs bekantskap först tre månader före attentatet, tack vare en aktiv och pålitlig fransk partimedlem: Alfred Rosmer. Jag tror det är nödvändigt att återge resten av hans bekännelse i dess helhet:

”Det är följande motiv som har drivit mig till detta brott: Jag är djupt besviken på Leo Trotskij, ty som politisk ledare har han förbrukat det förtroende som jag hyste för honom och för den viktiga roll han personligen spelade – och dessförinnan hade han förbrukat hela arbetarklassens förtroende. Han förstörde min personliga moral, och följaktligen mitt liv. Jag levde stilla och lugnt i Frankrike, ägnade mig åt mitt

arbete. Min militära karriär var så gott som säkerställd eftersom jag var reservlöjtnant. En månad före min avfärd avböjde jag att stiga i graderna. Jag borde ha dött för mitt fädernesland men Trotskij försatte mig i detta dilemma: skulle jag leva illegalt – en situation som han hade dömt mig till – eller återvända till mitt land och, i stället för att slåss för honom, dö som en feg desertör inför exekutionspatrullen. För Trotskij skull hade jag accepterat att komma till Mexiko i falskt namn, på ett falskt pass. Jag kände mig helt och hållet utlämnad till honom. Jag har fört långa samtal med honom, där han har anförtrott mig sina planer och hur han tänkte förverkliga dem. Hans mål var att desorganisera förhållandena i Ryssland genom att demoralisera soldaterna, sabotera krigsfabrikerna och, om så behövdes, gå till direkt attack mot ledarskiktet i Sovjetunionen (detta var det väsentligaste i det han berättade för mig). Vad beträffar de mänskliga redskap som erfordrades för att utföra arbetet, anförtrodde han mig att han hade skickat i väg folk till Shanghai, några med flyg – med China Clipper – och andra med båt. De skulle samlas där, indoktrineras och tränas av andra personer som kände till alla detaljer och hemligheter. Därefter skulle de fara igenom Manchuriet och ta sig in i Sovjetunionen där de skulle kontakta trotskistiska partisaner.”

Efter en del utläggningar om de strider som skiljer de olika trotskistiska fraktionerna i Förenta staterna och om sina känslor för Sylvia Agelov, berättade Jacson-Mornard om brottet:

”En sju åtta dagar före attentatet fick jag idén att döda honom. Jag hade inte gjort upp någon plan. Men jag ville genomföra detta och sedan ta mitt liv. För att utföra min plan tänkte jag begagna mig av ishackan som jag hade tagit med mig från Frankrike och som jag är mycket skicklig i att hantera (jag hade märkt det under mina bergsbestigningar då jag kunde hugga loss stora isblock med detta redskap). Revolvern och dolken skulle jag ha för att döda mig, i Tres Marias, Nationalparken eller någon annanstans, om jag lyckades slippa ut från Trotskij hus. Därför sydde jag in dolken i regnrocken. Det var för att genomföra denna plan som jag ville ta mig ut så snabbt som möjligt från huset sedan jag hade slagit ner Trotskij. Efter de där samtalen som jag har nämnt ovan hyste jag ett djupt hat mot Trotskij; jag insåg att jag bara var ytterligare en person som han hade lurat – ty för att nå någon personlig fördel uppbådade han hela sin skicklighet och lurade också sina egna anhängare. Jag ville således hellre döda honom än ta mitt eget liv och låta honom överleva. Den dag då brottet skulle begås kom jag till honom vid halvsjutiden. Harold öppnade dörren för mig. I vaken satt några andra av Trotskij sekreterare när jag gick in. De sa något till mig som jag inte uppfattade. Jag frågade Harold om Sylvia hade kommit, ty sedan en tid tillbaka hade hon planer på att besöka ‘Den gamle’. Han svarade nej. Jag sa: ‘Hon kommer kanske litet senare.’ Jag hittade Trotskij ifärd med att mata kaninerna. Han förklarade för mig att det våta gräset – eller det torra gräset, jag minns inte vilket det var – fick magarna att svälla på dem. Han talade också om varför men det har jag glömt. Jag vet ingenting om kaniner. Han undrade om jag hade med mig artikeln som jag hade erbjudit mig att skriva om de teoretiska frågor som låg till grund för meningsskiljaktigheterna mellan de amerikanska trotskisterna. Han tog min artikel, gick in i sitt arbetsrum och slog sig ner vid skrivbordet. Jag satte mig till vänster om honom och han vände ryggen mot mig. Han misstänkte ingenting. Jag lade min regnrock (under den hade jag gömt dolken och ishackan) på en möbel som jag inte nu skulle kunna känna igen längre, jag har glömt den. Jag vet bara att den stod längs rummets östra sida, mot vilken Trotskij vände ryggen. När han var fördjupad i artikeln tog jag fram ishackan under regnrocken, slöt ögonen och måttade ett slag mot hans hjässa. Jag gav honom bara ett enda slag och han skrek till av smärta, samtidigt som han kastade sig över mig och bet mig i vänstra handen, som syns av det här märket efter tre tänder som jag fortfarande har kvar. Sedan gick han sakta ur rummet. När de hörde Trotskij skrik kom Harold och sedan Hansen och Charles in i rummet. Jag visste inte vad som hände, jag var inte vid medvetande, ur stånd att fly. Harold hade börjat slå mig med revolverkolven. Om det kom fler såg jag dem inte. Senare kom polisen till platsen och förde mig hit.”

När han hade förklarat de motiv som hade drivit honom till brottet och beskrivit handlingen ville överste Sánchez Salazar att han skulle precisera några detaljer.

– När skrev ni det där brevet som man hittade hos er då ni transporterades från Trotskij hem till Gröna Korset?

– Dagen före attentatet, i Chapultepec-skogen

– I Chapultepec-skogen? Men det är ju maskinskrivet!

– Jag köpte en skrivmaskin på ett pantlånekontor för hundra-fyrti eller femti pesos. Jag lämnade in den till förvaring hos en viss Bartolo Pérez eller Paris, jag minns inte riktigt vilket, lördagen före mordet. Tisdagen veckan därpå, när jag hade skrivit brevet, gav jag maskinen till Bartolo som jag

var säker på att jag aldrig mer skulle se. Jag hade ingen lust att ha den kvar. Jag tog aldrig med maskinen till hotellet. Hur skulle jag ha förklarat detta inköp för Sylvia?

– Vem är denne Bartolo Pérez eller Paris? Var och hur lärde ni känna honom?

– Jag träffade honom på Kit-Kat, en bar som ligger i hörnet av Avenida Independencia och Calle Dolores. Det är en sån där kille som man träffar i alla storstäder, alltid beredd att göra vilka tjänster som helst, bara man betalar. Jag bjöd honom på ett glas och vi pratade. Jag frågade om han kunde skaffa en revolver av vilken modell eller kaliber som helst, och det sa han att han kunde. På tisdagen åt jag lunch med Sylvia och sen gick jag till baren. I hörnet träffade jag Bartolo, som hade med sig vapnet och skrivmaskinen, i tanke att jag knappast skulle överleva mordet. Jag ville ha en revolver och en dolk för att kunna ta mitt liv sedan jag hade dödat Trotskij med ishacken.

– Och var fick ni tag i dolken?

– I Lagunilla, på en stor gata där de säljer allt möjligt. Jag köpte den vid en tidpunkt då jag inte hade en tanke på att döda någon ... För att pryda mitt rum.

– Känner ni Robert Sheldon Harte, eller Bob som han brukade kallas?

– Jag träffade honom på franska sjukhuset under en period då jag gick dit nästan dagligen för att hälsa på Alfred Rosmer som låg inlagd där. Vi kom och hälsade på honom, fru Rosmer, Natalja Sedova och jag. En av Trotskij's bilar väntade utanför sjukhusporten. En ung man klev ur den och fru Rosmer presenterade oss. Han sa att han kom från New York och så skildes vi åt. Det var det enda tillfälle då jag talade med Sheldon, vars riktiga namn jag fick reda på först senare.

– Ännu en fråga, Mornard: Varför åkte ni till New York så kort efter 24 maj-attacken mot Trotskij?

– Det enda skälet för min resa till New York var att träffa Sylvia. Jag kan inte leva utan henne.

4. Anklagande vittnesbörd

I fem dagar och fem nätter upptogs chefen för hemliga polisen helt av de första förhören och utredningens inledande fas. Hela världen väntade på resultatet av hans undersökningar. Ett ständigt växande antal journalister från världens alla länder ansatte honom med frågor, och diplomatiska representanter för olika stater följde steg för steg undersökningens framskridande. Hur skulle översten under sådana omständigheter kunna unna sig någon vila?

Efter fem dagars febril verksamhet kunde han skicka över en diger rapport till åklagaren. Den innehöll inte mindre än hundrafyrtiofyra maskinskrivna sidor, till större delen förhörprotokoll. Trotskij's mördare var i polisens händer, men nu gällde det att finna dem som hade hjälpt eller inspirerat honom. Var det brev som han hade skrivit före attentatet och det första vittnesmålet sanningsenliga? Det var föga troligt. Kanske skulle man aldrig få veta hela sanningen. Men man kunde åtminstone försöka närma sig den.

Ett av de första – och viktigaste – vittnesmålen var Jake Coopers, Trotskij's sekreterare. Den 12 juni hade han följt Jacson-Mornard till den civila flygplatsen. Vilken ödets ironi: en av det blivande offrets närmaste medarbetare önskade mördaren lycklig resa när denne begav sig till New York för att, med största sannolikhet, få de sista instruktionerna från GPU inför brottet! Före avfärden hade de ätit lunch tillsammans. Under måltiden liksom under färden ut hade Cooper vänligt frågat Jacson-Mornard om hans karriär som journalist och hans politiska aktivitet. Denne hade anförtrott honom att han aldrig hade tagit kontakt med de mexikanska trotskisterna men att han hade varit aktiv i den franska sektionen av Fjärde Internationalen och att han kände de ledande männen där. Han hade också varit nära vän till Rudolf Klement, Trotskij's sekreterare som mördades av GPU i Paris (hans kropp utan huvud, vilket försvårade identifieringen, hittades flytande i Seine) och även till Leo Sedov, Trotskij's son som avlidit under mystiska omständigheter på ett sjukhus i Paris.⁴²

⁴² Se not 8 och not 9 angående dessa mord.

Kunde man inte av dessa detaljer dra den slutsatsen att han hade deltagit i dessa brott innan han krönte sin ohyggliga karriär i Mexico City?

Sedan beklagade Jacson-Mornard Robert Sheldon Hartes död och uttryckte sin förundran över att Trotskij hade sluppit undan med livet. Ordagrant hade han sagt:

– Jag hoppas att polisen snart kan häkta angriparna och att alla världens arbetare låter Stalin dyrt betala dessa brott!

När han kom tillbaka från New York visade Jacson-Mornard stort intresse för den strid som hade ställt majoriteten av trotskister i Förenta staterna i motsatsställning till en minoritetsgrupp. Han sade att han hade lärt känna flera kamrater från båda sidorna och att han för sin del tyckte att majoritetsgruppen hade rätt trots att Sylvia Agelov tillhörde minoriteten. Detta var en fint för att väcka Trotskijs och hans medarbetares sympati, ty de stödde majoriteten.

Jacson-Mornard gav alltid intryck av att vara ytterst nervös och tycktes alltid ha bråttom. När han hälsade på Trotskij stannade han knappast längre än att han hann hälsa. Lördagen före mordet kom han i bil till den landsflyktige ryssen. När han skulle parkera bilen råkade han stöta till en Dodge som stod framför porten. För att förklara sin nervositet sa han till Cooper: ”Du förstår, jag känner mig inte alls bra. Förresten har jag varit sjuk ända sedan jag var liten.”

– Ansåg ni som bodde i huset att Jacson var en pålitlig person? frågade överste Sánchez Salazar.

– Vi betraktade honom som en vän. Han gav presenter till Natalja Sedova.

– Var Trotskij beväpnad när han blev anfallen? Eller var han åtminstone i stånd att försvara sig?

– Jag var inte där. Men jag vet att i allmänhet bar Trotskij en revolver på sig, endera en Colt 38 eller ett litet automatvapen.

– Var Sylvia Agelov en person som man kunde lita på?

– Hon var god vän, men inte förtrolig vän till Trotskij.

– Tror ni att Jacson hade planerat mordet i förväg?

– Absolut. Brottet har förberetts i femton år. Jag är fast övertygad om att Jacson tillhör GPU. Det bevisas till och med av hans bekännelse.

Harold Robins, Trotskijs andre sekreterares vittnesbörd belyste vissa detaljer minuterna omedelbart efter det dådet hade utförts.

Det var Robins som tillsammans med Cornell och Hansen slog Jacson-Mornard med revolverkolven. Hansen kom in i arbetsrummet och upprepade de ord som den sårade hade sagt när han låg utsträckt på golvet i matsalen:

– Framför allt, döda honom inte. Skona hans liv och tvinga honom att tala.

Robins svarade:

– Jag tänker inte döda honom. Men jag ska knäcka benen på honom och förvandla hans kropp till ett såll om han inte omedelbart talar om för vem han arbetar.

Men Jacson-Mornard sa ingenting. Robins skrek åt honom.

– Erkänn att det är GPU som har sänt dig!

– Nej! Det är inte GPU, svarade mördaren, darrande av nervositet. Det är de! De!

– Vilka de? Säg ut nu!

– En man. Jag känner honom inte men det är han som har tvingat mig till detta.

– Hur har han tvingat dig till det?

– De har mig fast! De håller min mor som gisslan!

De sista orden kom efter en kort paus, som om han tvekade lite. Robins trodde inte på denna historia om gisslan, han ansåg snarare att det var ännu en lögn för att lura motståndarna på villospår. När han upprepade sina frågor i hotfull ton uppgav Jacson-Mornard att den person som hade gett honom order att döda Trotskij hette Paris. Sedan tillade han att Paris förnamn var Bartolo, att han hade träffat honom i Paris och sedan stött på honom tre veckor tidigare i Mexiko, på Kit-Kat i hörnet av Avenida Independencia och Calle Dolores.

Nu började Hansen bearbeta honom med knytnävarna tills hans ena hand sårades. Under slagen bönföll Jacson-Mornard:

– Döda mig! Döda mig en gång för alla! Jag förtjänar inte att leva! Döda mig! Jag har inte fått någon order från GPU! Men döda mig ändå!

I sitt första erkännande har Jacson-Mornard talat om en Bartolo Pérez eller Paris som han påstod sig ha träffat på Kit-Kat och det var av denne man, påstod han vidare, som han hade köpt revolvern som man hade hittat hos honom efter dådet, och till denne han hade gett maskinen som brevet var skrivet på. Vem var denne Bartolo? Hade han verkligen träffat honom i Mexiko, som polisrapporten uppgav? Var det inte GPU:s agent, vars order han måste ha följt, som dolde sig under detta namn? Eller var det inte helt enkelt det första namn som han kom på i farans stund? Och modem ...? Visste han inte vart hon hade tagit vägen, som han påstått i sitt erkännande, eller hade hon verkligen spärrats in, och hade man gripit till utpressning med henne som gisslan för att tvinga honom att begå brottet?

Charles Olney Cornell bekräftade Robins vittnesmål på alla punkter. Han tillade att mördaren också hade sagt, medan slagen haglade över honom, att han samma dag hade stämt möte med den mystiske Bartolo Pérez eller Paris på Kit-Kat. Var det ett nytt påhitt? Väntade mannen verkligen på honom för att gömma honom eller hjälpa honom att fly? Föreföll inte detta troligt eftersom allt tydde på att Jacson-Mornard hade haft för avsikt att fly från brottsplatsen: sättet på vilket han parkerade sin bil, tvärtemot vad han brukade, och det faktum att han använde ishackan i stället för revolvern för att undvika oväsen. Om, vilket var antagligt, Mornard hade begått brottet på GPU:s initiativ och under dess kontroll, hade han troligen stått i kontakt med dess agenter ända till sista ögonblicket; och om han hade kommit oskadd undan från Trotskijs hus skulle det ha legat i deras intresse att underlätta hans flykt. Det var också för att utplåna varje komprometterande spår som han själv hade förstört eller låtit alla sina personliga papper försvinna, inklusive passet.

– Cornell, hyste ni aldrig några misstankar mot Jacson, frågade överste Sánchez Salazar Trotskijs före detta sekreterare.

– Aldrig. En gång hörde jag Trotskij säga att Jacson var en av hans anhängare och att han hade gett mycket pengar till partiet i Paris. Men tyvärr visar fakta att han var stalinist och att det är GPU som har förberett attentatet.

Otto Schüssler hade ledigt den dag då hans chef mördades. I staden hade han träffat Sylvia Agelov och Jacson-Mornard omkring klockan ett på eftermiddagen framför Konstmuseet. Båda två talade om för honom att de tänkte resa till Förenta staterna dagen därpå och att de skulle komma ut vid fyra- eller femtiden för att ta farväl av ”Den gamle”. Han bjöd paret på middag och de kom överens om att träffas på en restaurang i centrum klockan halvåtta. Sylvia var lugn och småleende. Men Jacson var däremot ganska orolig. Han var blek och tyst vilket var förvånande hos en person som i vanliga fall pratade oavbrutet. Han ursäktade sig kort och lämnade dem: han hade stämt möte, sa han. När han hade gått förklarade Sylvia:

– Han är ganska ömtålig. Höjden över havet och maten här i landet tycks inte passa honom riktigt. Det är bäst att vi far härifrån.

Otto hade fått den uppfattningen att Sylvia var uppriktig.

Klockan halvåtta kom Otto och hans fästmö till mötesplatsen. Sylvia i sin tur kom en kvart senare. Hon var nervös. När hon såg att Jacson inte hade anlänt utropade hon:

– Det är konstigt! Jag vet inte vad det är med honom. Han är underlig just nu. I vanliga fall ringer han till hotellet när han vet att han blir försenad. Han sa att han skulle komma och hämta mig klockan halvfem för att vi skulle åka och ta farväl av Trotskij. Men han kom inte och han ringde inte heller ... Jag hoppades han skulle vara här.

Sylvia ringde flera gånger till Hotell Montejo. Hon blev alltmer nervös ju mer tiden led och hennes ängslan ökade. Tio minuter över åtta föreslog Otto att de skulle telefonera till Trotskij. Sylvia anmärkte:

– Det är otänkbart att Jacson skulle vara där. Han åker aldrig dit utan mig.

Otto ringde huset i Coyoacán. En röst svarade honom:

– Kom genast ut! Jacson har försökt mörda ”Den gamle”!

Otto stod lamslagen. De tog en taxi och åkte ut mot Coyoacán. Under färden berättade Otto för Sylvia vad han hade fått veta.

Den unga kvinnan brast ut i tårar och utropade:

– Har det inträffat något är det säkert allvarligt!

När de kom fram till huset hörde de berättas om attentatet. Sylvia bad gråtande att bli förd till polisledningen. Eftersom hon betraktades som misstänkt skickades hon till Gröna Korset. Otto var övertygad om att hon var oskyldig.

Men var hon verkligen det? Natalja Sedova och Trotskijs medarbetare påstod det. Men hur kunde det komma sig att hon hade levt så länge tillsammans med Jacson-Mornard utan att vara hans medbrottsling eller åtminstone ana en del av hans planer? Liten och obetydlig, uppväckte hon ingen sympati. Det inträffade hade försatt henne i ett tillstånd av yttersta upphetsning. Hon brast i gråt varje gång Trotskijs namn nämndes, förbannade Jacson-Mornard och krävde att han skulle dödas. Om hon var oskyldig var det lätt att förstå hennes sorg, vrede och bitterhet.

Detaljerna i hennes vittnesmål om hur hon hade lärt känna sin älskare stämde med hans egen berättelse. I juni 1938 hade hon presenterats för honom i Paris av sin väninna Ruby Weil, en amerikanska som hon hade gjort överfarten tillsammans med. De förlovade sig snabbt. I augusti hade Jacson bett henne följa med honom till Bryssel men trots att han hade talat om att hans mor bodde i denna stad sammanförde han dem inte. När de återvände till Paris i september inledde de ett förhållande.

Hon tillhörde sedan länge den amerikanska trotskiströrelsen. Jacson medgav att han inte hade någon bestämd politisk åskådning men verkade lidelsefullt intresserad när hon förklarade de marxistiska och trotskistiska teorierna för honom. Hon återvände till New York i februari 1939 och de brevväxlade regelbundet fram till september – det vill säga till hans oväntade ankomst till Amerika. Jacson förklarade att han hade ett falskt pass: endast tack vare detta hade han kunnat få visum. De bodde ihop i en månads tid i New York, och därefter sa han till henne att han måste bege sig till Mexiko där hans chef, Peter Lubeck, väntade på honom. Denne skulle ge honom en veckolön på femtio dollar. Denne Peter Lubeck var, påstod han, en engelsk storimportör. Redan när han kom till New York hade han anförtrott Sylvia tretusen dollar som han sa sig ha fått från sin mor. Ingenting gav den unga kvinnan anledning att förmoda att hennes älskare inte arbetade.

Sylvia följde med Jacson till Mexiko i januari 1940. Han gav henne adressen till sitt kontor: Edificio Ermita, rum nummer 820 – likaså meddelade han henne sitt telefonnummer. När hon en tid därefter ville ringa upp honom kunde hon konstatera att numret inte stämde med den uppgivna adressen. Hon bad då sin syster Gilda, som också bodde i Mexico City, att gå och söka upp honom i Edificio Ermita: systemen fick reda på att det inte fanns något rum nummer 820 i det uppgivna huset. Sylvia greps av misstanken att Jacson arbetade för Intelligence Service, och hon anförtrodde sina misstankar till Marguerite Rosmer. Men denna lugnade henne och sa att hon skulle undersöka vad den unge mannen hade för sig.

I slutet av mars, strax innan hon skulle återvända till New York, for Sylvia ut till Trotskij och sa adjö. Jacson följde med henne: det var sista gången han hälsade på hos den gamle revolutionären. Innan hon lämnade Mexiko bad hon honom lova henne att inte återvända till Trotskij utan henne: hon var orolig för att hans falska pass skulle sätta honom i klistret. Jacson lovade. Men lite senare fick hon ett brev där han berättade att han inte hade hållit sitt löfte, eftersom han hade varit tvungen att fara ut till Trotskij och hämta den sjuke Alfred Rosmer och köra honom till en läkare.

– Vart skickade ni era brev till Jacson?

– Till Wells Fargo & Co. När jag var i Mexico City lät jag sända min post dit också. En dag skrev min syster till mig från New York för att tala om att två av Stalins viktigaste agenter, B. Helman och Stachel, nu befann sig i den mexikanska huvudstaden. Jacson som skröt med att han inte läste mina brev och inte intresserade sig för vad som stod i dem, frågade mig vilka dessa agenter var. Jag skyndade mig att tala om bådas namn för Harold Robbins.

– Vad är ert personliga intryck av attentatet?

– Vad ska jag säga? Numera är jag säker på att jag var det redskap som tillät Jacson att nå fram till Trotskij. Jag kan inte bevisa det, men jag är övertygad om det. Det finns inget tvivel om att Jacson är stalinist och att bakom honom står andra stalinister som jag inte känner. Det finns bara en man som så förbittrat förföljer Trotskij för att till varje pris utplåna honom: det är Stalin. Och det är jag som har varit hans redskap!

Av den unga kvinnans vittnesmål kunde chefen för hemliga polisen omedelbart dra en slutsats: Jacson-Mornard hade sagt till Sylvia att hans kontor var inrymt i Edificio Ermita. Tidigare hade det konstaterats att det var där David Alfaro Siqueiros hade hyrt en våning under en viss period. Detta kunde inte vara ett rent sammanträffande. Jacson och Siqueiros kände alltså varandra och hade arbetat tillsammans, kanske under ledning av Helman och Stachel, de två stalinisterna som hade kommit från Förenta staterna till Mexico City och vars närvaro i staden hade rapporterats av Sylvias syster. Någon av dem kunde vara den omtalade ”franske juden” som det hade varit tal om tidigare. Allt detta gav anledning att förmoda att Edificio Ermita hade varit operationsbas för GPU.

Kort därefter fick Sylvia Agelov avge ännu ett vittnesmål inför åklagaren. Detaljer som hon tidigare hade förtigit tilldrog sig nu polisens uppmärksamhet. Hon kände inte till varifrån Jacson-Mornard fick sina pengar, men hon hade lagt märke till att han aldrig saknade medel och att han alltid kunde kosta på sig vad han ville. Hon kunde inte bekräfta att dessa pengar härrörde från GPU men numera var hon övertygad om det. Bara en GPU-agent, försäkrade hon, kunde förbereda och utföra ett brott på det sätt som hennes älskare hade förberett och utfört sitt dåd.

– Var det Jacson som bad er komma till Mexiko?

– Ja, svarade hon. Innan han lämnade Förenta staterna hade han sagt att han var tvungen att fara till Mexiko för sitt arbetes skull, och att jag måste följa med honom eller också komma dit så fort som möjligt. Nu vet jag vad detta arbete bestod i och varför han var så angelägen om att jag skulle vara tillsammans med honom i Mexico City. Han ville komma i kontakt med Trotskij genom mig för att lättare kunna begå brottet.

– Lade ni märke till ishacket när ni bodde tillsammans med honom i New York?

– Han hade den inte i New York. Åtminstone såg jag den aldrig då. Det var i Mexico City som jag lade märke till den för första gången. Han sa att han var en entusiastisk alpinist och att han hade använt sig av den där hackan när han besteg Orizabatoppen och Popocatepelt. Jag har aldrig sett att han hade några vapen, inte ens den dag då attentatet begicks.

– Och Jacson berättade aldrig för er om sina brottsliga planer? Ni misstänkte aldrig något?

– Nej. Han försäkrade att han beundrade Trotskij mycket och att han ansåg sig vara hans vän. Dagen för attentatet rörde han knappast sin frukost. Han var nervös och bekymrad. Innan måltiden var slut beslöt han sig plötsligt för att ge sig av. Han påstod att han hade några viktiga ärenden på

amerikanska konsulatet och i en bank. Han lämnade av mig på Hotell Montejo och lovade att komma och hämta mig vid femtiden för att vi skulle åka och säga farväl till Trotskij. Jag visste alltså ingenting om dådet.

Överste Sánchez Salazar tyckte det var nödvändigt med en konfrontation mellan de båda älskande. Enligt Jacson-Mornard var en av anledningarna till att han hade blivit så besviken på Trotskij att denne ville skilja honom från den unga kvinna, vars kärlek var det enda goda han hade i livet. Enligt Sylvia hade han utnyttjat henne för att komma i kontakt med Trotskij och mörda honom. Man måste också kasta ljus över ishackans historia. Jacson-Mornard påstod att han hade haft den med sig från Europa: Sylvia hade aldrig sett den bland hans tillhörigheter, varken i Paris eller i New York – av detta kunde man dra den slutsatsen att han hade skaffat sig den i Mexico City eller att man hade gett honom den just för attentatet. Det här var detaljer som förtjänade att specialgranskas, och ett möte mellan de båda ungdomarna kanske kunde hjälpa till att kasta ljus över dem – och en rad andra detaljer på samma gång.

Mötet ägde rum vid midnatt. Översten lät skilja den unga kvinnan från hennes bror, som hade kommit från New York för att ta hand om henne, och talade om för henne att hon skulle få besök av en person som hon kände väl – givetvis utan att röja vem det var fråga om. Han ville studera deras reaktioner när de stod ansikte mot ansikte. Han förklarade för Jacson-Mornard att han hade för avsikt att föra honom till sjukhuset för att låta undersöka hans vänstra öga som hade skadats av Trotskij's sekreterare efter attentatet: han hade till och med tagit med sig fetvadd och bandage för att inte väcka några misstankar. Två poliser hjälpte till att få den häktade på fötter: han var mycket svag och man måste stödja honom när han skulle gå.

När de öppnade dörren till det rum på Gröna Korset där Sylvia hade installerats såg de den unga kvinnan ligga utsträckt på sängen, offer för en nervkris. Kanske hade hon haft en förkänsla av den nya prövning som väntade henne. Översten förde in Jacson-Mornard i rummet medan Sylvia gömde huvudet i händerna och snyftade konvulsiviskt. När Jacson fick syn på henne i detta bedrövliga tillstånd försökte han göra sig fri och ropade:

– Varför har ni hämtat hit mig? Vad har ni gjort, överste? Vad har ni gjort? Ta mig härifrån!

Översten svarade:

– Om ni älskar Sylvia så mycket som ni säger ska ni väl gå fram till henne, prata med henne, försöka trösta henne.

Men plötsligt rätade Sylvia på nacken och utan att släppa sin före detta älskare med blicken bröt hon ut i förbannelser mot honom:

– För bort den där mördaren! Döda honom så som han har dödat Trotskij! Döda honom! Döda honom!

Hur pinsam scenen än var, ville översten ändå slutföra den. Han vände sig mot den unga kvinnan:

– Jacson säger att ni är den som ger hans liv innehåll, och att det var för att Trotskij intrigerade mot er som han dödade honom.

– Det är inte sant! skrek Sylvia. Han ljuger! Mördare!

– Ni borde inte säga så, fortsatte översten, för det finns kanske vissa saker som ni inte känner till. Jacson säger att han var en fanatisk anhängare till Trotskij men blev besviken på honom därför att han ville förstöra bådas er lycka bara för att lyckas med sina intriger.

– Vilka dumheter! utropade Sylvia indignerad. Han kände inte ens Trotskij. Det var genom mig han lärde känna honom. Trotskij var i god tro när han inbillade sig att Jacson var en nyomvänd anhängare som respekterade hans doktriner lika mycket som hans person.

Och hon vände sig mot Jacson-Mornard och ropade trotsigt till honom:

– Säg att det inte är sant! Ljug inte, förrädare! Tala om sanningen även om det kostar dig livet!

Mördaren föreföll helt förtvivlad. Hela tiden upprepade han, vänd mot chefen för hemliga polisen:

– Överste, överste, vad har ni gjort?

Sylvia hade satt sig upp i sängen och fortsatte att överösa sin före detta älskare med invektiv:

– Allt vad du säger är lögn! Du är en GPU-agent! Det var de som försörjde dig för att du skulle kunna döda Trotskij på Stalins order. I Paris fick du reda på att min syster hade varit en av Trotskijs medarbetare och att jag var god vän med hans hustru. Då började du uppvakta mig! Och sedan dess har du hela tiden lurat mig. Ditt enda mål var att döda honom och utnyttja mig!

Översten fortsatte:

– Jacson har vidare påstått att Trotskij ville skicka honom till Ryssland via Shanghai och att han hade fått ett hemligt uppdrag. Han ville betala hans resa på China Clipper.

– Det är också lögn!

– Han sa att han hade köpt ishacket i Schweiz.

– Det är inte sant! Jag har varit med honom överallt, i olika länder och i många villor. Jag känner till alla hans tillhörigheter för det är alltid jag som packar. Sluta upp att ljuga! Ishacket köptes här i Mexico City för att döda Trotskij!

Han påstår att han hade den redan i New York.

– Det är lögn!

– Vad har ni att svara på detta?

Mördaren fortsatte att tiga. Han var helt förkrossad. Han vågade inte möta sin älskarinnas blick och hans enda önskan var att lämna rummet så fort som möjligt.

Översten vände sig på nytt till Sylvia:

– Jacson säger sig ha mottagit femtusen dollar från sin mor i Bryssel inför resan till Amerika, och säger sig ha gett er tretusen av dem.

Sylvia erkände att han faktiskt hade anförtrott henne denna summa, men hon kunde inte låta bli att åter skrika till sin före detta älskare:

– Du har lurat mig som du måtte ha lurat alla andra. De där pengarna kom inte från din familj utan från GPU och det var ett förskott för mordet på Trotskij. För du fick betalt, din usling, för att mörda honom!

– Ni hör vad er väninna säger? sa översten till Jacson. Hon är det främste vittnet i den här historien. Vad har ni för kommentarer?

– Inga! Inga alls! Jag ber er, överste, låt mig få komma härifrån!

– Vad anser ni om er före detta älskare? frågade översten ännu en gång.

Men hennes enda svar var nya förbannelser som hon skrek mot mördaren och ett upprepande av de anklagelser som hon redan hade riktat mot honom.

– Men Jacson lär ju ha varit ansluten till Fjärde Internationalen? påpekade översten.

– Lögn! Han kände inte ens några av medlemmarna i Fjärde Internationalen. Han kände ingen! Han låtsades vara en brinnande beundrare av Trotskij därför att det ingick i hans förrådiska planer.

– Säg mig till slut: ni som har levt så länge tillsammans med Jacson-Mornard – vad har ni för uppfattning om honom? Tror ni att den kärlek han säger sig hysa för er är uppriktig?

– Nej! Nej! Han är en förrädare i kärlek, i vänskap, i allt. Nu förstår jag att jag omedvetet har varit ett redskap för denna individ.

Och hon såg ut som om hon skulle spotta sin älskare rakt i ansiktet. Medan han fördes ut ropade hon: ”Du är en skurk! En skurk!”

Översten var nöjd. Denna konfrontation hade gett honom tillfälle att upptäcka att Jacson – som hade påstått att franska var hans modersmål och att han kunde engelska men däremot förstod spanska mycket dåligt (hela tiden sedan han häktades hade han vägrat att tala detta språk) – i själva verket inte bara förstod spanska utan förmådde uppfatta alla nyanser i språket. För en gångs skull räckte hans skådespelartalang inte till!

5. Jacson-Mornards lögner

Natten mellan den 23 och 24 augusti utsatte chefen för hemliga polisen på nytt Jacson-Mornard för ett pressande förhör, utan att en sekund ge honom tillfälle att återhämta sig. Alla hans tidigare ”erkännanden” visade sig vara falska. För att försöka rekonstruera åtminstone en del av sanningen i denna härva av lögner måste man försöka få den skyldige att motsäga sig själv.

Översten antog en sträng uppsyn och hans blick var hotfull. Innan han började fråga ut mördaren uppmanade han honom att vara uppriktig:

– Hör nu på mig, Jacson. Det här är er sista chans att säga mig hela sanningen, för ert eget bästa. Mordet på Trotskij har upprört hela världen. Tidningarna har ägnat sina förstasidor åt händelsen och förvisat krigsnyheterna till andra sidan. Hela världen följer denna undersökning och väntar att de mexikanska myndigheterna ska bringa klarhet i den här historien. För vårt lands anseende och i rättvisans namn är vi beredda att tillgripa alla medel för att få fram sanningen. Hittills har vi behandlat er så hänsynsfullt som möjligt och vi har bara försökt övertala er att erkänna. Det vore tråkigt om vi tvingades att ändra taktik för att få er att säga sanningen.

Jacson-Mornard lyssnade uppmärksamt. Han insåg att ögonblicket närmade sig då han måste ge sig in i närkamp och detta tycktes förmå honom att koncentrera sig och göra en extra viljeanstängning. Inför hans tystnad fortsatte översten:

– Hittills har ni bara sagt en massa absurda saker som varken rättvisan eller allmänna opinionen kan acceptera. Det skulle alltså räcka med att en politisk ledare gör er besviknen för att ni kallblodigt ska mörda honom? Seså, det är ett påstående som ingen kan godta! Förresten stämmer era olika vittnesmål inte överens på den här punkten. Än säger ni att Trotskij har förstört ert liv genom att locka er att lämna Frankrike under falskt namn och att det var det som drev er att döda honom, än påstår ni, som i brevet som hittades hos er efter mordet, att motivet var den besvikelse som Trotskijs hållning ingav er när ni lärde känna honom närmare. Medge att det där inte hänger ihop alls ... Jag upprepar ännu en gång: det här är er sista chans. Var nu uppriktig. Vilken hjärna beväpnade er arm? Vilka var era medbrottslingar? Vem sände er hit? Vem hjälpte er? Vem gav er de existensmöjligheter som gjorde att ni i lugn och ro kunde förbereda brottet?

Denna vädjan till hans uppriktighet tycktes inte på något sätt beröra den skyldige. Han svarade mycket lugnt:

– Jag förstår er fullkomligt. Men ni väntar er en sanning av mig som jag inte är i stånd att ge er för jag känner inte till den själv. Jag vet att jag kommer att hamna i en utsatt position och råka i svårigheter. Jag hade aldrig kunnat tro att min handling skulle få så enorma proportioner. Jag kommer att ta konsekvenserna och även om ni flår mig levande kan jag inte säga mer.

– Tala än en gång om för mig motiven till brottet.

Han upprepade sina påståenden. Motivets var av enbart moralisk natur: Trotskij hade fört honom in i en återvändsgränd. Som avslutning sa han:

– Denne man kallade mig till Mexiko med ett falskt pass för att han ville forma mig till en terrorist som bara skulle stå i hans tjänst. Det låg något misstänkt i hans inbjudan, den var inte ärligt menad och han ställde mig inför det här alternativet: att följa den väg han hade utstakat för mig eller att

återvända till mitt land för att dö framför exekutionspatrullen. Det insåg jag inte förrän det var för sent.

– Tror ni att världsoinionen moraliskt sett kan acceptera er handling.

– Naturligtvis inte. Jag vill bara att man ska förstå hur upprörd jag blev över att behandlas med ett sådant självsvald!

– Men det hindrade er inte att resa hit och dit i landet som turist!

– Det är inte sant. En hel vecka hade jag en känsla av att jag inte existerade längre: jag hade fått en fix idé som upptog mig till den grad att jag inte ens hälsade på Sylvia. Jag var sjuk. Hon sa till mig: ”Jag talar inte till en människa utan till en mur.”

– Ni var rädd för att bli häktad efter det första attentatet och lämnade Mexiko?

– Nej.

– I New York tog ni kontakt med vissa medlemmar av GPU för att de skulle ge er instruktioner inför attentat nummer två.

– Men, överste ... ni vet mycket väl att jag åkte till New York för att jag absolut måste träffa Sylvia. Jag kunde inte leva så långt borta från henne.

– Efter ett par tre veckors rådplågningar återvände ni till Mexico City där ni sammanträffade med GPU:s agenter. Och ni vågade inte längre visa er hos Trotskij, ni påstod senare att ni hade varit sjuk.

– Jag var verkligen sjuk. Jag hade dysenteri.

– Vad hette läkaren som skötte er?

– I allmänhet behöver jag inte någon läkare. Jag har haft olika leveråkommor sedan jag var sex år och jag vet hur jag ska sköta mig.

– Det låter inte särskilt övertygande. Ni har inte handlat på det sätt som ni säger.

Denna mening uttalade översten i ganska irriterad ton. Utan att skämmas vädjade mördaren till hans medkänsla.

– Hur mycket betalade ni för revolvern?

– 160 eller 170 pesos, jag minns inte längre. Och dessutom gav jag min skrivmaskin till Bartolo Pérez eller Paris.

– Vilket märke var det?

– En Remington.

– Hur mycket betalade ni för den?

– 140 eller 150 pesos.

– Hur fick ni reda på att Bartolo Pérez sålde vapen?

– Jag visste inte att han sålde vapen. Det är en sån där kille som man lika gärna kan råka på i Paris som Istanbul, varsomhelst, kort sagt. Jag kan för övrigt inte säga säkert om Bartolo Pérez eller Paris var hans riktiga namn.

– Och var hade ni köpt dolken?

– I La Lagunilla.

– Kan ni föra mig dit där ni köpte den?

– Jag tror det.

– Vilken dag gjorde ni det?

- Det kan jag inte säga exakt.
- När reste ni till New York?
- Första veckan i juni.
- När GPU märkte att Siqueiros attack hade misslyckats kallade de er till New York för att ni skulle förbereda ett nytt attentat.

Jacson-Mornard fann det logiskt att översten skulle dra denna slutsats men han ville ändå inte bekräfta den.

- När bestämde ni vilken dag ni skulle döda Trotskij?
- Jag hade inte bestämt något datum.
- När kom ni på idén att döda honom?
- Sedan han hade anförtrott mig sina planer och det sätt han ville att de skulle genomföras på.
- När var detta?
- Ungefär två veckor före attentatet.

Han upprepade allt som han tidigare hade berättat om den resa som Trotskij ville att han skulle göra till Ryssland via Manchuriet. Han preciserade:

- Jag skulle ta kontakt med de anhängare han hade i Sovjetunionen och organisera en kampanj för att demoralisera armén, en serie sabotage i krigsindustrin och, om tillfälle gavs, en direkt attack mot chefsorganisationen. Han hade skisserat denna plan i stora drag för mig. Detaljerna kände jag inte till. När jag lämnade honom hade jag en känsla av att jag bar ett hus på ryggen.
- Och det var det som gav er uppslaget att mörda honom?
- Jag kom inte på tanken genast. Jag funderade i en vecka och det var inte förrän då som jag började tänka på att mörda honom.
- När exakt?
- Sju eller åtta dagar före attentatet.

Bara några ögonblick tidigare hade han sagt att han hade fått uppslaget till attentatet ungefär två veckor före detta.

- Berätta nu hur ni förberedde brottet?
- Jag hade aldrig någon definitiv plan. Jag tänkte döda honom och sedan ta mitt eget liv.
- Nå, varför gjorde ni inte det då?
- För att jag inte fick tid till det.
- Hur menar ni?
- Jag trodde han skulle dö omedelbart.
- Var tänkte ni slå till honom?
- I huvudet. Jag blundade.
- Varför bestämde ni er för att anfalla honom med ishakan och inte med revolvern?
- För att jag är mera van vid ishakan.
- Hoppades ni kunna lämna huset sedan?
- Jag kunde komma ut därifrån ... eller också kunde jag det inte. Om jag hade lyckats ta mig ut skulle jag ha åkt dit jag sa för att ta mitt liv.

- Ni ville inte använda revolvern för att undvika skottljud och på så sätt få möjlighet att fly?
- Jag ville inte att man skulle höra någon knall. Men jag hade inte för avsikt att fly.
- Var ni inte rädd att dödas av sekreterarna?
- Tvärtom önskade jag det. Fyrti gånger, femti gånger bad jag dem döda mig.

Sedan sa han att Bartolo Pérez eller Paris hade följt med honom till Chapultepecskogen och där hade han skrivit det omtalade brevet på maskin. Bartolos roll hade tydligen inte inskränkt sig till att förvara skrivmaskinen och att ta emot den som present sedan han hade sålt revolvern till honom.

- Sa ni adjö till Bartolo?
- Ja. När jag hade avslutat mitt brev gav jag honom maskinen och han försvann.

Var det särskilt troligt att Jacson skulle ha skrivit ett sådant brev i närvaro av en person som han knappast kände, som bara hade försett honom med en revolver? Tydde det inte tvärtom på att Bartolo kände till hela historien? Denne man var säkert en GPU-agent som tillsammans med Jacson hade finlipat mordets alla detaljer. Vad hette han egentligen? Var fanns han nu? Det gick inte att få någon upplysning av Jacson-Mornard. Han höll tyst om sin hemlighet.

- När köpte ni skrivmaskinen?
- Sedan Sylvia hade rest till New York.
- Så Sylvia har aldrig sett skrivmaskinen?
- Nej.
- Hör på nu, Jacson: det kan hända att vi får tag i Bartolo och då kan vi bevisa att era bekännelser motsäger varandra.
- Vad menar ni att jag ska säga?
- Att brevet inte är skrivet av er utan av någon annan.
- Vem skulle det vara?
- Varför vill ni inte erkänna det? Vem har skrivit detta brev?
- Det har ju ... jag, överste. Det är jag som har författat brevet.

De övergick till att tala om regnrocken, där några detaljer fortfarande var oklara. Jacson försäkrade att han hade köpt den enbart för att skydda sig mot regn. Men det faktum att han hade dolt ishakan i rocken och sytt den ficka där dolken återfanns tycktes snarare peka på att han hade köpt plagget speciellt med tanke på attentatet. Han hade bara haft det med sig två gånger, som vi minns: första gången när han gjorde ett slags generalrepetition, och andra gången den dag då brottet begicks. Man kunde också påvisa motsägelser när det gällde det samtal han hade fört med Natalja Sedova några ögonblick före attentatet. På flera, mycket exakta frågor gav han bara undflyende svar: ”Jag minns inte.” ”Jag vet inte.” ”Jag har ingenting att svara.” Översten påpekade:

- Jag märker att ni har dåligt minne. Det är säkert därför som ni inte talar om GPU:s folk.

Sedan ställde han en direkt fråga:

- När kom ni till Trotskij sista gången före mordet?
- Lördagen innan.
- Och vad skulle ni göra den lördagen om ni redan hade beslutat er för att mörda Trotskij?
- Jag minns inte längre! Nej, jag minns inte ... Jag tror att jag skulle träffa Otto eller någon annan av sekreterarna.

På överstens begäran berättade han ännu en gång om mordet. Han erkände att han hade haft med sig sin artikel om majoritets- och minoritetsgrupperna inom den trotskistiska rörelsen i Förenta staterna för att vända Trotskijs uppmärksamhet från honom själv.

– Tänkte ni inte ett ögonblick på att Trotskij var en försvarslös åldring och att det var fegt av er att anfälla honom?

– Jag tänkte inte på någonting.

– Hur reagerade han när ni hade slagit till honom?

– Han tog ett språng och vrålade till som om han hade blivit galen. Jag kommer aldrig att glömma det där skriket.

Detta är ett sammandrag av förhöret som täcker tjugosex maskinskrivna sidor. Trots överstens hotelser vidhöll den anklagade i stort sett samma version som han hade presenterat i brevet och i sitt första erkännande. Jacson-Mornard var mycket kvicktänkt och han hade förberett sitt försvar länge. Men några motsägelser kunde ändå avslöjas mellan de ofta förekommande ”jag vet inte” och ”jag minns inte”, fraser som varje anklagad tar sin tillflykt till när han hamnar i en återvändsgränd.

Hur hans förbindelse med Trotskij hade uppstått förblev ouppklarat. Först hade han påstått att en inflytelserik medlem av Fjärde Internationalen hade skickat honom till Mexico City för att han skulle ta kontakt med den ryske bolsjevikledaren. Nu anklagade han Trotskij för att ha tvingat dit honom, försedd med ett falskt pass, och för att ha spolierat hans liv genom att vilja skilja honom från Sylvia medan den unga kvinnan i själva verket var just den trotskist genom vars förmedling han hade lärt känna Trotskij! Den andra oegentligheten som redan tidigare har noterats, rörde den mystiske Bartolo Pérez eller Paris och hans inte mindre mystiska roll i den här historien. Det är ett mycket vanligt namn av just den typ som man väljer när man vill dölja sin verkliga identitet. Jacson-Mornard erkände själv att det kunde vara fråga om ett lånat namn. I vilket fall visste han att polisen hade mycket små chanser att avslöja honom. Översten var övertygad om att Bartolo hade spelat en långt viktigare roll än mördaren ville låta påskina.

Den tredje punkten där man måste söka få klarhet gällde skrivmaskinen. Ingen hade sett den. Att mördaren skulle ha köpt den i det enda syftet att skriva det brev som man hade hittat hos honom var verkligen föga troligt. Varför hade han inte haft den med sig till Hotell Montejo? För att han inte visste hur han skulle förklara inköpet av maskinen för Sylvia, sa han. Men denna förklaring höll inte: Sylvia skulle ha funnit det helt naturligt att en journalist som samtidigt var affärsman och som inte hade några ekonomiska svårigheter skaffade sig en skrivmaskin. Å andra sidan var tangentbordet franskt, att döma av brevet. Maskinen hade alltså med säkerhet inte inköpts på ett pantlånekontor, som mannen påstod. Och hur skulle man förklara att han hade anförtrott den åt Bartolo som han just hade lärt känna – enligt vad han uppgav – och att han sedan hade skänkt den till honom i present? Det var inte svårt att komma fram till denna slutsats: maskinen hade aldrig funnits i Mexico City och brevet hade skrivits i New York när Jacson-Mornard uppehöll sig där efter det misslyckade attentatet den 24 maj. Det var antagligen den ”franske juden” – den man som hade organiserat det första mordförsöket och som sedan flydde från Mexiko när polisen undersökte omgivningarna runt ”Las Acacias” i Coyoacán – som hade bett honom göra denna resa. Ty nu hade ögonblicket kommit att utnyttja den sista reserven, Jacson-Mornard. Det var ett logiskt underbyggt antagande, till skillnad från mördarens försäkringar.

Den 30 augusti rekonstruerades brottet. På rannsakningsdomarens order kom en ambulans vid tolvtiden och hämtade Jacson-Mornard och förde honom till offrets bostad. Major Galindo och fyra av hans män eskorterade honom. Ett stort antal polismän väntade likaså vid huset i Coyoacán. Deras uppgift var att skydda mördaren mot det berättigade hat som Trotskijs sekreterare hyste mot honom, trots att dessa – liksom de journalister och fotografer som skulle var med om rekonstruktionen – tidigare på dagen hade blivit avväpnade (den ende bland dem som hade bjudit ett visst motstånd var Robins). Polismännen hade samlat ihop elva automatrevolver, en ”Thompson” och en karbin som en av dem anförtroddes att vakta.

Bredvid vaktkuren i ingången fanns nu en marmorplatta med inskriptionen: *"In memory of Robert Sheldon Harte (1915-1940) – Mördad av Stalin."*

Huset hade nyligen genomgått en del förändringar och det var nu ännu svårare att få tillträde till det. Fönsterluckorna hade förstärkts och dörrarna armerats. På olika ställen reste sig vaktorn. Alla dessa försiktighetsåtgärder måste locka GPU-männen att dra på munnen – trots dessa hade de lyckats med den smartaste kuppen i sina makabra karriärer. När Trotskij's andliga arvtagare lät förstärka säkerhetssystemet var det för att skydda den avlidnes minne och den mängd historiska dokument av oersättligt värde som de fortsättningsvis ansvarade för.

Nu vidtog en minutiös granskning av registret över besökande, som upptog datum och tidpunkter då olika personer hade anlänt till huset och lämnat det, med vaktmannens signatur. Ett enda besök av Sylvia Agelov Maslov fanns antecknat: den 19 mars klockan 20.35. Jacson-Mornard hade sammanlagt avlagt tolv besök, det första den 20 augusti, klockan 16.21. Han hade också varit där den 12 juni då han hade stannat mellan 10.30 och 10.40: det var samma dag som han skulle resa till New York (Cooper hade ju följt med honom till flygplatsen och ätit lunch tillsammans med honom). Nästa besök ägde rum den 29 juli, ungefär tre veckor efter hans återkomst från Förenta staterna. De flesta av hans besök hos Trotskij hade bara varat några minuter: det längsta var det som ägde rum den 29 juli: det hade varat mellan 14.40 och 15.50, eller en timme och tio minuter. Det näst längsta var besöket den 8 augusti, tolv dagar före attentatet. Det varade mellan 17.55 och 18.40 eller tre kvarts timme. Den sammanlagda tiden för alla elva besöken som föregick det som han gjorde på attentatsdagen uppgick inte till mer än fyra timmar och tjugosju minuter.

Hur betydelsefulla dessa iakttagelser är kan ingen undgå att inse. Var det möjligt att Trotskij på denna korta tid skulle ha anförtrott Jacson-Mornard det ömtåliga och komplicerade uppdrag som denne påstod sig ha fått (att resa till Ryssland via Shanghai och Manchuriet och företa ett desorganiseringsarbete, bestående i försök att undergräva Röda arméns stridsmoral, sabotage mot krigsindustrin och terrorverksamhet mot de sovjetryska ledarna)? Det var mänskligt och praktiskt otänkbart att den man som en gång organiserat Röda armén skulle ha anförtrott en så svår uppgift åt en person som varken kunde ryska eller kinesiska, som inte kände till de lokala förhållandena och som uppenbarligen inte hade någon erfarenhet av liknande uppdrag. Man kan slutligen slå fast att Jacson-Mornard inte hade tillfälle att träffa Trotskij mer än under två eller tre besök. Och dessa sammanträffanden berodde enbart på vissa speciella omständigheter: Jacson kom för att hälsa på fransmannen Alfred Rosmer som, i enlighet med den order om största försiktighet som hade utfärdats, inte bad honom komma in på egendomens område utan stod och pratade med honom på trottoaren utanför porten. Det var Natalja Sedova som litet senare uppmanade Rosmer att låta den unge mannen komma in. En dag när Jacson hade kommit för att träffa sin vän presenterade denne honom för Trotskij. Mördaren svävade säkert i okunnighet – liksom GPU – om att varje besök omsorgsfullt registrerades. Resultatet blev i varje fall att detta noggrant à-jour-förda register i hög grad bidrog till att skjuta mördarens version i sank.

Rannsaktionsdomaren bröt de fem sigill som förseglade dörren till arbetsrummet där brottet hade begåtts. Ingenting hade rörts sedan dramat utspelades. På bordet låg fortfarande de glasögon som Trotskij använde för att se på långt håll och på vänstra sidan av bordet de sköldpaddsbågade glasögon som han bar vid det ödesdigra tillfället. Ett av glasen var spräckt. På en stol vid divanen låg en aktuell bok som Trotskij läste, Hitler har sagt mig . . . I arbetsrummet kunde man vidare lägga märke till de två revolverar som hade tillhört offret, var och en av dem var laddad med sex skott.

Rannsaktionsdomaren Raul Carranca Trujillo lät föra in mördaren. Denne såg bedrövlig ut. Han kom in med nedböjt huvud och fötterna släpande efter sig. Han bar en grå kostym, en hårlock stack fram under bandaget runt hans huvud. Han jämrade sig hela tiden och överdrev med flit sin svaghet. Genom att se lidande ut och hela tiden klaga försökte han dölja den känsla som grep honom när han nu stod på tröskeln till mordrummet. När han såg Hansens kallt hatiska blick började han darra och sjönk ner på en stol. Då han märkte att han hade placerat fötterna över en intorkad blodfläck började han skaka av nervösa ryckningar dolde ansiktet i händerna och lutade sig över Trotskij's arbetsbord.

Nu hade stunden kommit att rekonstruera brottet. Major Galindo satte sig på den plats där Trotskij hade suttit, i den stol som han använde när han arbetade. Mördaren stod till vänster om honom, i närheten av fönstret mot trädgården. Han mumlade:

– När jag anföll honom höll han på att läsa min artikel. Han hade ögnat igenom första sidan och skulle börja på den andra när jag tog ett steg baklänges. Jag vände mig om och drog fram ishacket under regnrocken som jag hade lagt på bordet bakom mig när jag kom in i rummet. Och så högg jag honom i huvudet. Så här...

Han hade gripit en tidning och gjorde en gest som om han skulle slå till major Galindo.

Med slocknad röst tillade han:

– Någon kom in i rummet: Robins, tror jag. Jag såg ingenting längre, jag var ur stånd att ta ett enda steg. Man kastade sig över mig med hugg och slag och jag föll nästan medvetlös till golvet. Det var allt.

Ja, det var allt. Allt som mördaren tycktes vilja erkänna.

6. Om allt är lögn – var finns då sanningen?

På eftermiddagen samma dag underkastades Jacson-Mornard ett dubbelt korsförhör, som rannsakningsdomaren gav sitt tillstånd till. Det leddes av allmänne åklagaren Cabeza de Vaca och Albert Goldman, Natalja Sedovas och den trotskistiska organisationens advokat.

Det första förhöret inleddes med frågan:

– Vad hade ni för ärende till amerikanska konsulatet den 20 augusti?

– Inget ärende alls, svarade mördaren kyligt.

– Varför pratade ni då med Sylvia om ett viktigt ärende på konsulatet?

– Jag ville dölja sanningen för henne. Jag hade för avsikt att träffa Bartolo: han skulle överlämna revolvern till mig som jag skulle ha när jag tog mitt liv.

– Känner ni Stachel och Helman?

– Jag har aldrig hört dessa namn.

– Visste ni att de är mycket inflytelserika stalinister?

– Nej, det kände jag inte till.

– Förstod ni spanska när ni var i Paris?

– Det lilla jag kan har jag lärt mig efter ankomsten till Mexiko.

– Strax före dådet, den 17 augusti, sökte ni upp Trotskij för att visa honom utkastet till en artikel, eller hur?

– Ja, det är riktigt. Han gjorde några rättelser. Vi var ensamma i hans arbetsrum.

– Tala nu sanning: varför dödade ni honom inte då? Var inte förutsättningarna precis desamma som den 20?

– Jo, allt var precis likadant och förutsättningarna likartade. Men den dagen hade jag inget vapen på mig.

– Den dag då brottet begicks utspelades allt på samma sätt som under lördagens besök. Samma förevändning: artikeln som Trotskij skulle läsa. Samma scenbild: Trotskij hade slagit sig ner vid skrivbordet för att läsa den där artikeln, ni hade ställt er till vänster om honom och ni var ensamma i rummet. Eller hur? Var det första besöket en repetition?

– Jo, visserligen, men det var snarare det andra besöket som var en upprepning av det första. Vilket inte innebär att jag hade övervägt den handling som jag begick den 20 augusti.

Svaret antydde att mördaren hade börjat förbereda sitt försvar. Men han skulle inte göra sig några illusioner: hela hans hållning, hans tidigare erkännanden, som var lagenligt undertecknade, och framför allt hans brev bevisade att brottet var överlagt.

Det andra förhöret var viktigare både genom sin längd och de fakta som det innehöll – trots att den trotskistiske advokaten, som hade kommit speciellt för detta uppdrag från Förenta staterna, ansåg sig tvungen att enbart hålla sig till förberedelserna för brottet och själva brottet. Mördaren intog en särdeles cynisk attityd: med sin provocerande, ironiska och på alla sätt fränstötande hållning utmanade han hela tiden advokaten till det yttersta.

Här följer ett sammandrag av detta förhör. När advokaten Albert Goldman frågade Jacson-Mornard var han hade gjort av sitt pass och alla sina papper svarade denne:

– Jag har redan förklarat att när jag begav mig till Trotskij på eftermiddagen den 20 augusti brände jag alla mina papper på vägen. Jag sparade bara det brev som polisen hittade hos mig. Ja, detta är sanningen. Och om jag inte hade bränt mina papper skulle ni få se att de på alla punkter bekräftade mitt erkännande.

– Varför förstörde ni dem då?

– För att jag inte tyckte det var någon idé att spara dem.

– Säg mig när ungefär ni träffade den där medlemmen i Fjärde Internationalen som bad er åka till Mexiko för att ta kontakt med Trotskij?

– Det var i slutet av juli eller början av augusti 1939.

– Vem var det som presenterade er för varandra?

– Jag har för mig att det var två grekiska medlemmar av Fjärde Internationalen.

Presenterades den här medlemmen av Fjärde Internationalen för er under sitt eget namn?

– Nej.

– Hur presenterades han då?

– Bara som en medlem i Fjärde Internationalen.

– Var ni medlem av Fjärde Internationalens franska avdelning?

– Nej. Jag var bara sympatisör.

– Har ni någon uppfattning om vad denne medlem av Fjärde Internationalen hade för nationalitet?

– Jag tror att han var rumän ... Han kom säkert från något av Balkanländerna.

– Hur många gånger träffade ni honom?

– Femton tjugo gånger.

– När träffades ni sista gången?

– Det minns jag inte längre.

Det var det svar som han ständigt gav så fort man ställde någon exakt fråga om hans sammanträffanden med denna person.

– Hur mycket pengar fick ni av honom?

– Tvåhundra dollar.

– I franc eller dollar?

– Det minns jag inte längre.

– Frågade ni honom om tvåhundra dollar var tillräckligt för alla omkostnader för resan till Mexico City?

- Nej. Jag frågade honom inte om någonting.
- Visste ni hur mycket resan kostade?
- Nej.
- Ni har förklarat att den här mannen hade gett er order att vänta i Mexico City och inte försöka träffa Trotskij genast efter ankomsten.
- Ja, det stämmer.
- Han uppmanade er också att låtsas ha ett arbete i Mexico City ... att föreställa affärsman under någon tid, eller hur?
- Jo.
- Och ni handlade enligt dessa instruktioner från september 1939 till slutet på maj 1940?
- Ja.
- Ni tyckte aldrig att de där tvåhundra dollarna var ganska otillräckliga?
- Jag bryr mig inte så mycket om pengar.
- Gav denne påstådde medlem av Fjärde Internationalen er ett introduktionsbrev till Trotskij?
- Nej.
- Hur hoppades ni kunna lära känna Trotskij utan något introduktionsbrev och övertyga honom om att ni var en pålitlig person?
- Det var inte min sak utan det fick den ordna som skickade hit mig.
- Vad tänkte ni göra med Trotskij?
- Träda i hans tjänst som översättare eller sekreterare.
- Tyckte ni inte det var konstigt att man skickade iväg er utan något rekommendationsbrev?
- Nej.
- Vad gjorde ni månaderna efter er ankomst till Förenta staterna och innan ni tog kontakt med Trotskij?
- Ingenting.
- Hade ni inte en del affärer för er?
- Nej.
- Men har ni inte sagt det till olika personer?
- Jo.
- Varför?
- I enlighet med de instruktioner jag fick.
- Kände ni några av Trotskijs sekreterare?
- Ja.
- Frågade ni dem om de, i likhet med er, hade fått order att avvakta lite innan de tog kontakt med honom?
- Nej.

Sedan följde en del frågor apropå passet som Jacson-Mornard påstod sig ha fått i Paris och som han hade gjort sig av med. Han försäkrade att det enda han mindes var att passet var utfärdat i Frank Jacsons namn.

- Ni visste att det var falskt, inte sant?
 - Jo.
 - Och det påstår ni också att ni inte brydde er om, inte ens för att göra er förtrogen med ert nya namn och identitet?
 - Jag hade inte det ringaste intresse för detta pass.
 - Var ni inte rädd att bli utfrågad om detta vid gränsen?
 - Inte ett dugg.
 - Vill ni inbilla mig att man försåg er med ett falskt pass i Paris och att ni inte fäste ringaste vikt vid de uppgifter om ert civilstånd som det innehöll?
 - Jag bryr mig inte om vad ni tror.
- När advokaten frågade ut honom om hans sammanträffanden med Trotskij blev mördaren ännu försiktigare. För honom var detta givetvis den ömtåligaste delen av förhöret. De viktigaste frågorna och svaren förtjänar att återges här.
- När träffade ni Trotskij första gången?
 - Det minns jag inte.
 - Var det den dag då ni åkte ut till hans hus för att köra Rosmers till Veracruz?
 - Jag minns inte.
 - Erbjud ni er att skjutsa Rosmers till Veracruz eller bad de er om det?
 - Jag kommer inte ihåg vilket.
 - Minns ni vilken månad det var som ni lärde känna Trotskij?
 - Nej
 - Var det före eller efter attentatet den 24 maj?
 - Efter, i slutet av maj.
 - Vem presenterade er för Trotskij?
 - Alfred Rosmer.
 - Samtalade ni med Trotskij i Rosmers närvaro?
 - Det kommer jag inte ihåg.
 - Vad talade ni om under ert första samtal med Trotskij?
 - Det minns jag inte längre.
 - Kan ni erinra er när ni hade ert andra samtal med Trotskij?
 - Nej.
 - Hur lång tid förflöt mellan det första och det andra sammanträffandet?
 - Det minns jag inte nu.
 - Vad talade ni om under ert samtal nummer två?
 - Det kommer jag inte ihåg.
- På alla frågor som berörde hans samtal med Trotskij och datum för dem, alla tre omständigheter och de personer som var närvarande svarade han oföränderligt ”Det minns jag inte.”
- Under vilket av dessa samtal började ni känna er besviken på Trotskij?

- Det minns jag inte.
 - Berättade ni inte för Sylvia, er intima väninna, om denna besvikelse?
 - Det vet jag inte.
 - Skulle ni kunna berätta om resultatet av dessa samtal?
 - Jag minns att följden av dem var att jag blev besviken på Trotskij.
- Som svar på andra frågor vidhöll han det som han hade skrivit i brevet: att Trotskij ville skicka honom till Ryssland för att utföra sabotage.
- Var det under detta samtal som Trotskij föreslog er att mörda Stalin?
 - Trotskij föreslog mig inte direkt att mörda Stalin.
 - Nå, vad föreslog han er då?
 - Det har jag glömt.
 - Och er besvikelse kom sig av att han ville förmå er att begå sabotagehandlingar?
 - Ja.
 - Berättade Trotskij vilka sabotagehandlingar ni skulle utföra i Ryssland?
 - Jag besvarade den frågan redan i mitt tidigare erkännande.
 - Kan ni inte svara en gång till?
 - Nej.
 - Vill ni svara, ja eller nej, på frågan om Trotskij föreslog er att mörda Stalin?
 - Jag har redan svarat på alla dessa frågor under de föregående förhören.
 - Hur många gånger träffade ni Trotskij innan han föreslog er att resa till Ryssland och ägna er åt sabotage?
 - Det minns jag inte.
 - När skulle ni åka till Ryssland för att fullgöra denna uppgift?
 - Jag vet inte.
 - Vad skulle ni göra omedelbart efter er ankomst till Ryssland?
 - Jag vet inte. Jag har redan gett utförliga besked om de förslag som Trotskij gjorde mig. Det är ingen idé att jag upprepar mig.
 - Tänker ni svara på mina frågor om jag kan bevisa att ni inte har besvarat samma frågor tidigare?
 - Nej, för ni vill att jag motsäger mig.

Domaren ingrep.

- Om ni har sagt sanningen borde ni inte vara rädd att motsäga er.
- Jag kan inte ge er fler detaljer, inte av rädsla att motsäga mig, utan för att jag inte fick reda på mer av Trotskij. Allt jag vet är det resultat som de här samtalen medförde för mig. Trotskij bad mig åka till Ryssland och utföra sabotagehandlingar. Jag fick inte reda på några detaljer för Trotskij berättade aldrig helt öppet om sina planer.

De olika förhören förde fram till en absolut säker visshet: Jacson-Mornard hade ljugit. Det rådde inget tvivel om det. Men vilken var då den sanning som han så omsorgsfullt dölde?

På begäran av chefen för hemliga polisen begav sig W. Loridan, belgisk chargé d'affaires i Mexiko, och hans medarbetare Vasthaliti till Jacson-Mornard på ett improviserat besök eftermiddagen den

31 augusti. Sammanträffandet kom att ge nya bevis för den anklagades dubbelspel. Det finns registrerat i en rapport som lämnades in av Lordin till den mexikanska polisen den 2 september och som här återges:

”Det sammanträffande som jag hade lördagen den 31 augusti med den åtalade Jacson-Mornard har övertygat mig om att denne icke är av belgisk nationalitet, att han inte känner till Belgien och att alla hans uttalanden i denna riktning är falska.

1. Den häktade säger sig vara son till en belgisk minister och född i detta lands legation i Teheran. Men det har aldrig funnits någon belgisk diplomat i Persien med namnet Mornard. Under tiden 1904 till 1908 var mitt lands representant i Persien Marc t’Serstevens som 1908 efterträddes av Havenith.

När jag frågade Jacson vilka diplomatiska poster hans far i tur och ordning hade innehaft svarade han mig att det hade han ingen aning om. En sådan okunnighet från sonens sida visavi sin far måste betecknas som åtminstone förvånansvärd.

2. Den häktade påstod också att han inte känner till de poster som hans bror har beklätt. Han uppger att denne är ’konsulatsekreterare’ (en titel som inte existerar i Belgien) och säger sig tro att han för närvarande befinner sig i Belgien, i Bryssel, inte vid utrikesdepartementet utan i disponibilitet.

3. Mördaren uppger sig ha studerat vid vetenskapliga fakulteten vid universitetet i Bryssel. Jag berättade för honom att jag var inskriven vid samma universitet och frågade om han mindes några av professorerna. Men han kunde inte uppge ett enda namn.

4. Den åtalade påstår att han har uppfostrats i och följt kurserna vid militärskolan i Diksmuide (en liten flandrisk stad som inte är säte för någon militärskola). I Belgien liksom i alla andra länder är disciplinen vid militärskolan mycket sträng. Trots detta påstår Jacson att han skulle ha fått tillåtelse att som åhörare följa kurserna vid universitetet i Bryssel. Jag vill tillägga att avståndet mellan Bryssel och Diksmuide är 13 mil.

5. Jacson påstår att han har gått i gymnasiet Saint-Ignace-deLoyola i Bryssel (detta gymnasium existerar inte) vilket, enligt hans uppgift, låg i närheten av parken vid chaussée de Waterloo. Men jesuiternas skola i Bryssel ligger i en helt annan del av staden.

6. Den anhållne försäkrar att hans mor en längre tid bodde på chaussée du Havre nummer 1. Det finns ingen chaussée du Havre i Bryssel men väl en chaussée de Wawre. Ett stort varuhus, välkänt av alla brysselbor är inrymt i nummer 1. Den åklagade sa till en början att hans mor inte bodde i något varuhus men lite senare, antagligen sedan han lagt märke till min skeptiska min, tillade han: ’På nedre botten ligger det ett varuhus men min mor bor i övervåningen.’

7. En man som uppger sig ha avgångsexamen från den belgiska militärskolan och påstår sig ha studerat i Diksmuide – i Flandern – bör åtminstone hjälpligt kunna flamländska. Men den anhållne förstod inte ett ord av de enkla meningar som jag uttalade på detta språk. Han ville ändå svara mig med ’nej’ (neen på flamländska) men sade då nein på tyska. De utlänningar som har uppehållit sig i Belgien – om så bara en kort tid – vet att ’nej’ heter neen på flamländska.

Av ovanstående samt av andra svar som mördaren avgav, och efter de sammanträffanden vi har haft med den åklagade har min medarbetare Vasthaliti och jag kunnat dra den slutsatsen att han icke är belgier och att han inte känner till Belgien.

W. Lordin”

Undersökningen gick in i ett nytt skede och det var först nu som den mexikanska polisen skulle komma sanningen ett stycke närmare. Det var tack vare polisagenten René T. Urquidis nit som mördarens verkliga karaktär och hans nidingsdåd skulle klarläggas. Urquidi upptäckte att Frank Jacson den 11 april hade flyttat över till en pension, belägen i huvudstadens ytterkvarter och ägd av en man vid namn Shirley.

En dag åkte översten tillsammans med Urquidi dit för att ta sig en titt på pensionen. Det var ett diskret ställe. Det bestod av flera små paviljonger, bekvämt inredda i amerikansk stil, planerade som självständiga våningar, omgivna av gräsmattor och blomsterrabatter. De eleganta lokalerna lät ana det höga pris som hyran betingade.

Shirley kom dem till mötes medan de höll på att undersöka hotellet. Han bläddrade i hotelliggaren och kunde upplysa dem om att Frank Jacson hade kommit till pensionen den 11 april. Han hade

uppgett att han var kanadensare. Fem dagar hade han varit borta (från den 12 till den 17 april). Trots att han inte hade något körkort hade han en Buick med mexikansk nummerskylt. Den 13 april lämnade han pensionen för att resa till – som han sade – ”mitt land, Kanada” (här har skett ett misstag i fråga om datum, eftersom Jacson reste till Förenta Staterna – och inte till Kanada som han påstod – den 12 juni). Shirley hade gjort en hel del iakttagelser rörande sin hyresgäst.

Frank Jacson fick en del besök och många telefonsamtal. En av de kvinnor han talade med hade en påtaglig rysk accent. En dag kom två män som såg ut att vara mexikaner och hälsade på honom. I stället för att ta emot dem omedelbart, gick Jacson ut ur sitt rum och uppsökte garaget där hans bil stod. Efter några minuter återvände han till sitt rum och ställde sig att iaktta de båda männen som väntade på honom, genom fönstret. Till slut sammanträffade han med dem i trädgården. Han räckte dem några brev (introduktionsbrev?), gick sedan upp på sitt rum och återkom med ett papper som han visade för dem. De var tillsammans i ytterligare en och en halv timme, samtalade lågmält och såg hemlighetsfulla ut.

Shirley hade lagt märke till att Jacson höll ryggen mot väggen och inte släppte dörren med blicken när han talade i telefon eller med någon besökare. Han gav påtagliga bevis på sin misstänksamhet. Och den där dagen i trädgården bar han sig åt på ett liknande sätt. Han hade ställt sig så att han kunde hålla utkik över dem som kom och gick, blicken var fixerad vid dörren och han gav intryck av att leva i skräck för att någon spionerade på honom eller överraskande skulle anfalla honom. Allt tycktes peka på att han faktiskt stod under bevakning av några personer som hade en egendomlig makt över honom. Det var inte svårt att gissa att dessa personer var GPU-agenter som hade knutit ett finmaskigt spionnät omkring honom.

Den dag då han skulle resa till New York gav han Shirley adressen till Sylvia Agelov – Livingstone Avenue 50, Brooklyn, New York – och bad dem eftersända hans post. Han lät inte bilen stå kvar i garaget utan anförtrodde den åt en elegant klädd man som han hade sällskap med. Denne svarade mot följande signalement: ålder mellan trettio och trettiofem, en storvuxen, kraftig, infödd mexikan med olivfärgad hy och liten mustasch. Han hjälpte Jacson att ställa in en koffert och flera väskor i bilen.

När Jacson hade tagit in på pensionen hade han lämnat in denna koffert och två stora väskor som var låsta. Bagaget var mycket tungt, framför allt kofferten, och kunde alltså inte innehålla vare sig kläder eller andra föremål i dagligt bruk. Jacson, som uppgav sig vara ingenjör, påstod att han förvarade precisionsinstrument i dem. Han kom ofta och kastade en blick på bagaget för att försäkra sig om att ingen hade rört dem. Överste Sánchez Salazar trodde att det var fråga om en vapenreserv som hade utnyttjats vid attacken den 24 maj.

Jacson hade bekantat sig med garagets nattvakt som tillhörde en fackföreningsgrupp, dominerad av kommunister. Natten mellan den 23 och 24 maj lastade dessa båda kofferten och väskorna i Buicken efter midnatt och försvann. Bilen och vad den innehöll fanns åter på plats i gryningen. Ett annat sammanträffande: Jacson hade deponerat 900 dollar i hotellets kassa. På eftermiddagen den 23 tog han ut hundra dollar vilket då motsvarade ungefär 600 pesos. Detta ledde givetvis till följande slutsats: Jacson-Mornard har inte deltagit i attacken den 24 maj, men han hade aktivt medverkat i organiserandet av den genom att hyra en del av de vapen samt en av de bilar som användes. Och tack vare kontorslokalerna i Edificio Ermita hade han kunnat stå i kontakt med de främsta organisatörerna bakom attentatet – den ”franske juden”, David Alfaro Siqueiros och Antonio Pujol.

Ännu ett märkligt sammanträffande noterades. Varje veckoslut tog Jacson bilen för att, som han påstod, åka ut på landet. Han tog också ut den – detta kunde man konstatera genom att konsultera garagets register – den 27 och 30 maj och den 4, 6 och 12 juni. Sistnämnda datum var dagen för hans avresa till New York. Från dessa utflykter återkom bilen i allmänhet täckt av damm och gytjtja, ett säkert bevis på att den hade rullat på de stora landsvägarna. Men trots detta visade mätaren hela tiden samma antal kilometer: 32 437, ingen förändring var registrerad. En av dem som arbetade i garaget påpekade för Jacson att mätaren antagligen inte fungerade, men denne svarade att han hade för avsikt att sälja bilen och inte var särskilt angelägen om att antalet registrerade kilometer på

mätaren skulle öka. Det var säkert en klok åtgärd som förhindrade att någon av antalet kilometer kunde sluta sig till de avstånd som Jacson hade tillryggalagt under sina resor utanför huvudstaden. En vanlig brottsling skulle inte ha tänkt på att vidta en sådan försiktighetsåtgärd. Den avslöjade ett verkligt tekniskt kunnande, nämligen GPU:s.

Man fick också reda på en annan mycket viktig detalj. Shirleys son var lidelsefullt intresserad av bergsbestigning. Han pratade ofta med Jacson om sin favoritsport och hade säkert också talat med honom om den ishacka som han hade köpt fyra år tidigare och som han begagnade när han gjorde sina utflykter. När Shirley dagen efter attentatet mot Trotskij läste i tidningarna att mordvapnet hade varit en ishacka, bad han sonen visa sin. Ishackan hade försvunnit på ett gåtfullt sätt: Jacson hade stulit den!

Men den mest intressanta upptäckten rörde det falska pass med vars hjälp Frank Jacson hade kunnat passera gränsen till Mexiko. Passet som hade nummer 31 377 hade lämnats ut den 22 mars 1937 i Ottawa av kanadensiska utrikesdepartementet. Dess förste innehavare var Tony Babich, född den 13 juni 1905 i Lovinac (Jugoslavien), som hade fått kanadensiskt medborgarskap 1929. Han ansökte om pass för att återvända till sitt tidigare hemland och besöka sin familj. Men i själva verket begav sig jugoslav-kanadensaren till Spanien där han enrollerade sig i Internationella Brigaden, som kämpade mot Franco vid den republikanska arméns sida *men under kommunisternas diktatoriska kontroll*. Som brukligt var i Internationella Brigaden konfiskerade de kommunistiska kommissarierna – det vill säga GPU – Babichs pass och alla hans övriga identitetspapper.⁴³ Den republikanska spanska regeringen förklarade inte långt därefter att frivillige Tony Babich stupat vid fronten ...

Och tre år senare dök alltså passet upp i Mexico City, men då med annat namn och ett annat fotografi! Bara GPU kunde ha använt sig av det på nytt, av de skäl som just har framhållits. Det var därför Jacson-Mornard och GPU hade varit så noga med att det skulle förstöras före attentatet. Lyckligtvis hade mexikanska inrikesministeriets immigrationsavdelning antecknat dessa identifieringsdetaljer när Jacson anlände till landet, och därför kunde man nu rekonstruera sanningen. Genom att uppge passnummer samt plats och datum för utställandet av passet var det inte svårt att från Ottawa få veta namnet på den förste innehavaren och hans historia.

De lögner som Trotskijs mördare hade fabricerat hade upplösts i intet. Men skulle man någonsin lyckas få reda på sanningen?

7. Domen

GPU, som blev NKVD och sedan MVD och sedan ... är fyllt av omsorger om sina agenter i utlandet. Det kräver allt av dem, men i utbyte skyddar det dem och tar hand om dem ty agenterna är doktrinen och systemets verkliga uttolkare. Dessutom: när doktrinen och de kommunistiska principerna vittrade sönder och förlorade sitt innehåll och sin moraliska kraft blev den polisiära maskinen så dominerande att den kom att utgöra systemets verkliga grund, såväl inåt som utåt. Den aktive politikern, diplomaten, militären, teknikern kan begå fel men polisagenten varken kan eller bör göra det. Om så sker är straffet döden. Detta gäller desto mer som allt tycks blandas ihop med hemliga polisen inom det nästan hundra procentigt polisiära kommunistiska systemet. Det går inte längre att avgöra var de politiska, militära eller tekniska intresseområdena slutar och var GPU:s tar vid) Fallen Reiss och Krivitskij, som skoningslöst likviderades efter brytningen med GPU, är några exempel som bekräftar och berättigar detta påstående: Straffet är döden. Vi kan än en gång ta som exempel Ungern under de dramatiska oktoberhändelserna 1956: kommunistpartiet som var landets ledande och samtidigt enda parti, fackförbunden, armén, de intellektuella, ungdomen – till och med officerarna och en del av de ryska soldater som hade skickats till Ungern för att undertrycka revolten – överraskade Kreml genom sin hållning. Det var bara den hemliga polisen som inte svek

⁴³ GPU har ofta begagnat sig av pass och andra papper som tillhört utlänningar, dödade i spanska inbördeskriget. I sin bok om det ryska spionaget i Kanada nämner utredningskommissionen ett liknande fall, nämligen den kanadensiske medborgaren Ignace Samuel Witczak, innehavare av ett pass som utställdes i Toronto den 12 mars 1937. Detta framtogs honom i Albacete, där den Internationella Brigadens stab var förlagd. Man vet inte hur GPU utnyttjade detta dokument.

ty den är uppbyggd av särskilda element, militanta kadror som är noggrant utvalda och som *villkorslöst* har underkastat sig systemet.

Under Stalins tid likaväl som under den påstådda avstaliniseringen visste männen i Kreml att den dag man inte kunde lita på agenterna skulle hela systemet falla ihop.

Det är anledningen till att de behandlar dessa agenter med sådan hänsyn, under förutsättning att de är helt försvurna åt regimen. De som tvekar och vacklar, de som börjar känna vissa samvetskval eller ger uttryck för minsta kritiklust, de som vet för mycket eller kan tänkas utgöra en risk för organisationen – även mot sin vilja – likvideras obarmhärtigt. Institutionen och dess hemliga – och höga – motiv måste gå före allt annat. Döden är alltså den totalitära garantin framför alla andra. Och vad betyder ett offer – eller hundra – mer eller mindre? Såväl inom som utanför Sovjets gränser har periodiska utrensningar ägt rum, inte bara i repressivt utan också i förebyggande syfte. Och finns det inte för varje ledig plats tusentals frivilliga som inte begär bättre än att få inta den?

Det som jag just har skrivit illustrerades vältaligt av den fruktansvärda blodiga skola som inbördeskrigets Spanien utgjorde. De talrika agenter som Kreml skickade dit var strängt utvalda under eller efter detta prov: medan några avrättades utan misskund placerades andra som reserv för att fullgöra andra förtroendeuppdrag i framtiden. Som har framgått av det senaste avsnittet i den här redogörelsen var alla eller nästan alla som var inblandade i Trotskijaffären spanjorer eller hade fått sin skolning i Spanien. På samma sätt har de flesta av de män som har lett statskupper i Kremels satellitländer genomgått denna skola.

Mördaren Jacson-Mornard – längre fram ska vi avslöja hans verkliga identitet och måla hans sanna porträtt – stod fortfarande under GPU:s beskydd, trots att han ställdes under skärpt övervakning. I Mexico City fick han aldrig utstå något lidande – i varje fall inte materiellt – sedan han blev häktad. Han påstod att hans mor och bror i Belgien var miljonärer (vid sin död efterlämnade fadern, uppgav han, tre eller fyra miljoner belgiska franc) som officiellt aldrig lämnade något livstecken ifrån sig. Varför försökte de aldrig, om de nu existerade, komma i kontakt med honom, eller han med dem? Det verkade inte heller som om han hade några vänner på andra ställen i världen. Ingen dök upp, ingen erbjöd sin hjälp ... Och ändå behövde Jacson-Mornard aldrig sakna något: han var den ”rike” fångnen i fängelset i Mexico City.

Ända fram till mitten av maj 1947 satt han i förvar i en rymlig cell, som var ren och snygg, luftig, solig och lugn. Han hade snygga kläder och sov i en sidenpyjamas. Han åt gott, drack kaffe och likörer och rökte cigarrer av högsta kvalitet. Han hade tillgång till vilka böcker han ville och förfogade över en radio. Han gjorde av med mycket pengar. Varifrån kom dessa pengar? Den kommunistiska läkaren Esther Chapa, chef för fängelsets socialkurativa avdelning fram till maj 1947, anställde honom som sekreterare och så blev han på sätt och vis hennes ombud i fängelset. Som sådan kunde han komma och gå som han ville och hade stort inflytande över tjänstemännen och fångarna. Med fängelsets egen sekreterare – som var ett redskap för stalinismen – som medhjälpare förvandlades det till en kommunisthård! Doktor Chapa, Jacson-Mornard och sekreteraren utövade en verklig diktatur. Skandalen blev så uppenbar att många av fångarna gjorde revolt, och de mexikanska myndigheterna måste ingripa för att avhjälpa den situation som uppstått. Doktor Chapa avsattes och Jacson-Mornard förlorade – tillfälligt – de privilegier han åtnjöt. Men att döma av de fotografier som har tagits i fängelset var hans ansikte fortfarande småleende och han såg nöjd ut – ja, till och med lycklig. Han tycktes utmana samhället och hans öde skulle ha förefallit avundsvärt för vilken rysk arbetare eller bonde som helst. Trots att han berövats sin frihet kunde Jacson-Mornard anse sig vara privilegierad.

GPU åtog sig uppgiften att förbereda Jacson-Mornards försvar. Redan när rättegången inleddes fick en mexikansk journalist i organisationens tjänst en intervju med honom i fängelset.⁴⁴ Den artikel

⁴⁴ Det är allmänt bekant att GPU överallt förfogar över journalister i många tidningar – framför allt i sådana: som framstår som oberoende. GPU hade således inte mindre än tio journalister i sin tjänst i Mexiko, vilka undertecknade artiklar skrivna av sovjetambassadens presstjänst. Förhållandet är ganska vanligt i Latinamerika.

han skrev publicerades i en oberoende tidskrift (som emellertid inom kort skulle komma att kontrolleras av kommunisterna, i varje fall halvofficiellt) och rubrikerna bredde ut sig över två sidor. Den löd: Varför jag dödade Trotskij. Mördaren förklarade hur han under sina samtal med Trotskij plötsligt hade löst gåtan med Moskvarättegångarna: Zinovjev, Kamenev, Bucharin, Rykov, Smilga ... de var samtliga agenter för Tyskland eller Japan. ”Och jag förstod att Trotskij själv var inblandad i de terrordåd och sabotage som skakade Sovjetunionen. Jag förstod att han förrådade det enda land där revolutionen har segrat. Detta gjorde slut på all sympati från min sida gentemot honom.”

Den av GPU utsände journalisten frågade oskyldigt:

– Ni kom alltså till slutsatsen att Trotskij var en av Hitlers agenter, som kommunisterna påstår?

Han svarade med eftertryck:

– Ja, absolut!

Intervjun publicerades under första hälften av februari 1943, mitt under rättegången. Hitler hade brutit den tysk-ryska pakten och befann sig i krig med Sovjetunionen. Med eller mot sin vilja hade landet blivit Förenta staternas och Englands allierade. I det brev som hittades hos honom i augusti 1940 och i sina erkännanden senare, utmålade Jacson-Mornard Trotskij som en agent för Förenta staterna vilken var verksam i Dies-kommittén och ofta fick besök av Förenta staternas konsul som gav honom frikostiga penningunderstöd.

I februari 1943 lät det helt annorlunda: Trotskij blev nu – ännu en gång, liksom under den period som föregick den avskyvärda pakten, då Stalin talade om ”demokratin kontra fascismen” – en agent som arbetade för Hitler! Levande eller död tvingas han byta sida, beroende på var Stalin för tillfället befinner sig! Under alla omständigheter har Jacson-Mornard ingen annan åsikt än den GPU dikterar för honom. Organisationen nöjer sig inte med att plåga och mörda sina motståndare, den måste också svärta ner dem. Den principen gällde redan under Moskvarättegångarna.

I den här intervjun lade mördaren fram en ny version av dådet, som skilde sig mycket från den första. Ordagrant förklarade han:

”Men jag fortsatte ändå att träffa honom (Trotskij). Alla våra sammanträffanden urartade till konflikter ty vi var båda lika hetlevrade. En dag hade jag med mig en artikel för att han skulle publicera den. Han läste den, såg föraktfull ut och kastade den på bordet som en vanlig papperskladd och så sa han till mig: ”Ni är bara en dum militär.” Jag blev upprörd och svarade med att förolämpa honom. Han tänkte ta sin revolver och jag svarade med att gripa det som låg närmast till hands: min ishacka.”

Så förvandlades dramat till en banal vardagshändelse: Trotskij som försökte ta sin revolver blev den angripande och Jacson-Mornard grep i legitimt självförsvar vad han kunde få fatt i, slog till honom och dödade honom ... Och vad som låg närmast till hands var ishackan som han inte hade fäst i sin regnrock utan som Trotskij själv hade lagt på bordet, inom räckhåll för honom, för att ge Mornard tillfälle att slå ihjäl honom! Brevet där han erkände? En ren uppfinning av polisen! Och hans vittnesmål som fyllde ungefär trettio sidor och där varje sida bar hans signatur i marginalen – var det också en förfälskning som polisen hade tillverkat? Och den ”besvikelse” som mördaren påstod sig ha känt inför Trotskij? Och den generalrepetition som han hade genomfört två dagar före dådet, under förevändning att Trotskij för första gången skulle läsa artikeln? Och den rekonstruktion av brottet som hade utförts i närvaro av rannsaktionsdomaren, polismän och journalister? Men varför fortsätta att räkna upp olika fakta om allt är falskt, som mördaren påstod när han återopade legitimt självförsvar?

Den klumpighet som GPU lade i dagen när de lät tillverka ännu en version av attentatet är inte ägnad att förvåna. Det är ju i Ryssland som dess chefer befinner sig och agerar, och i detta land är allt möjligt – vilket har bevisats av de groteska Moskvarättegångarna och de ”utrensningar” som har ägt rum överallt i landet – och med den rått totalitära inställning som präglar dessa män är allt det som är tillåtet i Ryssland också möjligt utomlands. Det verkligt förvånansvärda är att GPU kunde hitta en känd mexikansk advokat som gick med på att åta sig Jacson-Mornads försvar och att han

begagnade sig av dylika argument inför rätta och inför allmänna opinionen. Det är visserligen sant att med pengar – och i den här historien flöt pengar i strömmar – kan man övertyga vem som helst i vilket land som helst. Denne advokat – av respekt för det mexikanska advokatsamfundet föredrar jag att förtiga hans namn – bad att de erkännanden som tidigare hade gjorts av den åklagade skulle betraktas som icke existerande eftersom de framkallats av – injektioner. (Även brevet, fast det hade skrivits före dådet!) Vad beträffar de vittnesmål som avgetts av Trotskijs sekreterare var de inte mer värda än de övriga: dessa män hatade Mornard eftersom han hade berövat dem deras existensmöjligheter när han dödade Trotskij. Natalja Sedovas vittnesmål dög inte heller, för hon var offrets änka och dessutom gammal och lite gaggig, alla dessa smärtsamma upplevelser hade förmörkat hennes förstånd ... Nå, vad skulle då rannsakingen basera sig på? På den senaste ”bekännelsen” som den åklagade hade avgett: det var inte sant att Mornard hade anfallit Trotskij medan denne läste artikeln och att den gamle ryske ledaren hade haft tillräcklig kraft för att vända sig om och bita honom i handen. I en intervju för inte så länge sedan påstod mördaren att Trotskij hade vänt sig till honom med de föraktfulla orden: ”Ni är bara en dum militär.” I advokatens mun lät orden en aning annorlunda (”det tjänar ingenting till, ni är bara en inbilsk militär”) och det var dessa ord som hade tänt Mornards ”plötsligt uppflammande vrede”. Här är en annan av försvarsadvokatens pärlor: ”Jacson-Mornard är skyldig till ett mord som följde på ett gräl och, uppriktigt sagt, får jag säga att jag är inte säker på att det inte var den avlidne som i själva verket var den som provocerade dådet. Jag skulle alltså inte med säkerhet kunna avgöra om den verkliga mördaren är den som provocerade eller den som blev provocerad.”

Allmänne åklagaren drog emellertid upp de försvårande omständigheterna omkring mordet: ”det förräderi som hade letts i bevis under rannsakingen och ävenledes i den åklagades erkännanden; den fördel som den beväpnade mördaren hade framför sitt obeväpnade offer; det faktum att brottet var övervägt vilket bevisades av att den åklagade hade lämnat en artikel, som han hade författat, till Trotskij för att denne skulle vara oförberedd, försjunknen som han var i läsandet när attacken utfördes ...” Domaren erinrade om att år 1907 hade några män, som hade mördat en politisk flykting, republiken Guatemalas förre president, fått sona sitt brott med döden. Men den mexikanska rättvisan hade utvecklats sedan dess och för Trotskijs mördare åberopade han det strängaste straff som finns föreskrivet i gällande lag: tjugo års straffarbete. Det blev också det straff som Jacson ådömdes. GPU hade köpt en advokat men hade inte lyckats muta domarna.

I slutet av december 1941, fjorton månader innan utslaget föll i rättegången mot Jacson-Mornard, fick jag närmast av en slump reda på det alibi som GPU höll på att iordningställa åt honom. En viktig specialagent hade anlät från Moskva till Havanna. Tack vare den politiska och fackliga makt och det officiella inflytande som kommunismen hade erövat på Kuba – och tack vare de kadrar som den hade lyckats formera där – var detta land vid den här tiden ett av kommunismens viktigaste centra. Denne agent, som nyligen hade anlät till Havanna, hade alltså med sig exakta direktiv rörande mördarens öde i den nära framtiden och förfogade över tjugotusen dollar för att förverkliga dessa. Han hade order att stanna på Kuba. Till Mexico City skickade han i stället en känd, militant kubansk kommunist, försedd med pengar och nödvändiga instruktioner (jag uppger inte hennes namn: hon har senare visat den värdigheten att hon har lämnat de kubanska kommunisternas led). Det var inte första gången denna kvinna, som lidelsefullt hade bekämpat Machados diktatur, begav sig till huvudstaden i aztekernas forna rike. Hon var modig, lika kallblodig som djärv, men hon var inte diskret.

Enligt de order som specialagenten hade utfärdat bildades en inte mindre speciell kommission i Mexico City. Den bestod av tre personer: tre ständiga GPU-agenter som hade sju andra personer i sin tjänst. Man underrättade snabbt Trotskijs mördare om att denna organisation hade bildats. En kvinna som tack vare sina arbetsuppgifter hade ständig tillgång till fängelset fick tjäna som förbindelselänk mellan fången och kommissionen. Å andra sidan stod denna kvinna i mycket nära vänskapsförbindelse med fängelsedirektören (något som är värt att nämna).

Det var denna kommission som tillsammans med mördarens advokat utarbetade teorin om ”legitimt självförsvar” och som redigerade den nya ”bekännelse” av Jacson-Mornard som skulle fylla sex

blad, med text på båda sidorna. Mördaren behövde bara underteckna den. Det var fortfarande samma kommission som förmådde advokaten att använda sina lagliga prerogativ för att utsätta förre chefen för hemliga polisen, sedermera general Sánchez Salazar, för ett specialförhör:

1. Hade han fått särskilda order, som skilde sig från de sedvanliga, angående de första undersökningarna?
2. Hade han skickat Mornard till en preliminär läkarundersökning under förhören?
3. Hade han låtit den häktade få injektioner och, i så fall, vad hade injicerats på honom?
4. Var den häktade påtagligt upphetsad, nedslagen eller ytterst utmattad?
5. Hur många gånger hade han konfronterat mördaren med hans före detta älskarinna Sylvia Agelov?
6. Var det han som hade gett Belgiens chargé d'affaires tillåtelse att besöka Mornard?
7. Hade han ställt den häktade inför en amerikansk polisman och låtit honom undergå specialförhör med dennes hjälp?

Det var uppenbart att alla dessa frågor som ställdes av advokaten i stalinisternas sold bara syftade till att omintetgöra alla erkännanden vittnesmål och bevis som hade samlats ihop innan han dök upp på scenen.

Hemliga polisens före detta chef fick en hel del besvär med att kullkasta denna manöver. Och GPU-kommissionens ansträngningar fick slutligen till resultat att fången, vederbörligen indoktrinerad av sin försvarare, på nytt fördes till brottsplatsen under förevändning att han nu skulle rekonstruera händelserna ”sanningesenligt”.

Specialkommissionen måste emellertid erkänna att teorin om det ”legitima självförsvaret” var dömd att misslyckas. Nu fick de nya direktiv att gå efter i sina ansträngningar, vilket innebar att de av agenten i Havanna fick en viss tid på sig att förbereda mördarens flykt. Jacson-Mornard mottog också i fortsättningen instruktioner genom denna person som på grund av sin officiella ställning fritt kunde komma in i fängelset. Men han var inte särskilt entusiastisk över förslaget. Han befann sig i en ömtålig situation: han kunde inte avböja att fly men å andra sidan visste han att en GPU-agent måste vara säker på att lyckas innan han gör ett sådant försök – annars löper han en mycket stor risk. Vare sig han befann sig i frihet eller i fängelse måste han lyda under hot om dödsstraff, för GPU kunde låta döda honom var han än befann sig, till och med inne i fängelset. Man befalldes honom att fly. Han borde – jag upprepar det – alltså lyda denna order. Men om flyktförsöket lyckades var han helt utlämnad åt GPU. Och vilket öde hade organisationen i beredskap åt honom?

Man lovade att sända honom till Ryssland. Men skulle han bara skickas dit? Och om han kom dit – vad skulle de göra med honom där? Jacson-Mornard svävade inte i okunnighet om något av GPU:s tillvägagångssätt. Han visste hur de likviderar sina egna redskap när en uppgift är fullbordad och vederbörande blir komprometterande för GPU: bara döden kan bevara vissa alltför tunga hemligheter. I bästa fall, det vill säga om de inte tog livet av honom, skulle de förbjuda honom att ge något livstecken från sig till vem det vara månne och han skulle sättas under obeveklig övervakning. Målet för hans flykt så som GPU-männen såg det var inte att låta honom slippa sitt straff utan att omöjliggöra att domen fick laga kraft och, framför allt, att alltid ha honom under uppsikt och försäkra sig om hans tystnad. Döden är kanske behagligare än den tillvaro som väntade honom. Detta är min förklaring till att Jacson-Mornard var så föga entusiastisk över förslaget. Han kunde med rätta anse sig säkrare i ett mexikanskt fängelse än i ”frihet” i GPU:s händer.

Varför misslyckades flyktplanen? Först och främst därför att de mexikanska myndigheterna blev underrättade i tid och vidtog nödvändiga åtgärder. När tio personer är inblandade i en historia finns det alltid någon som inte är lika pålitlig som han förefaller eller som har en benägenhet att anförtro sig åt personer utanför gruppen. Ibland visar det sig att GPU:s agenter är spioner som det spioneras på ... Faktum kvarstår emellertid att planen upptäcktes. Och om de högsta myndigheterna var i stånd

att utdela förnuftiga order gav domaren och åklagaren i det här fallet å sin sida prov på självständighet och vaksamhet. Det skulle verkligen ha varit en skandal om Jacson-Mornard-affären hade slutat på samma sätt som historien med Alfaro Siqueiros, som aldrig blev ställd inför rätta, trots att han offentligt har erkänt att han deltog i det första attentatet mot Trotskij. Mexikos ära skulle inte ha farit väl av ännu en fläck.⁴⁵

Det var just för att det gällde Mexikos ära – ett land för vilket jag hyser den största respekt och tacksamhet – som jag ansåg det vara min plikt att offentligt avslöja vad som höll på att ske, i en artikel som publicerades i en oberoende mexikansk tidskrift⁴⁶ och sedan på Kuba, i Chile och Argentina. Jag ska avsluta detta kapitel med att citera sista orden i denna artikel:

”Det är lätt att inbilla sig – och vissa journalister insinuerar det också – att de personer som i likhet med mig intresserar sig för den här affären drivs av hämndlystnad. Det är inte så. Jag är inte trotskist och jag har aldrig varit det. När jag kom till Mexiko ville jag inte ens besöka Trotskij med vilken jag hade fört en ganska hård polemik sedan några år tillbaka. Den person som uppger sig heta Jacson-Mornard intresserar mig inte speciellt mycket: han är bara ett redskap. Det är GPU:s aktiviteter i sin helhet som är det väsentliga för mig. Även med fara för mitt liv, vill jag avslöja och brännmärka de omoraliska korrumperade terrormetoder som denna organisation har infört och fortsättningsvis introducerar överallt. Min känsla för frihet och min kärlek till sanningen gör revolt mot dessa omänskliga metoder. De som verkligen – i likhet med mig – känner till dem (många av mina kamrater och vänner har fallit offer för dem och jag har varit nära att dela deras öde) bör se som sin plikt att brännmärka dem inför allmänna opinionen. Vi fullföljer denna plikt samtidigt som vi uttrycker vårt hopp och vår vilja att hjälpa det heroiska ryska folket som kämpar mot den tyske nazistiske inkräktaren.⁴⁷ Det ena förskjuter inte det andra. Tvärtom: det ryska folket skulle ha förverkat all rätt att rädda sig och överleva om man för ett enda ögonblick skulle tro att det var identiskt med GPU och dess kriminella metoder.”

⁴⁵ I en intervju i den dominikanska tidskriften *Ahora!* från den 9 oktober i 1972 (dvs efter denna bok skrevs) förklarade Siqueiros att avsikten med attacken mot Trotskij bostad var att mörda Trotskij och att dådet skedde på order från NKVD. Intressantare än dessa medgivanden är dock vad Siqueiros berättar om vilka återverkningar som detta fick det mexikanska kommunistpartiet. Han bekräftar att det var NKVD-agenten Leonid Eitingon som hade i uppdrag att organisera mordet på Trotskij och att han givits fria händer i detta arbete och att han ville ha hjälp av det mexikanska kommunistpartiet för att utföra det hela. ”Men ledaren för det mexikanska kommunistpartiet, Laborde, var ovillig att stödja denna våldsåtgärd och vägrade i praktiken att hjälpa till. Slutligen uteslöts Laborde och hans anhängare och partiet hamnade i våra händer.” *Red anm.*

⁴⁶ Denna artikel påverkade på ett oväntat sätt tidskriftens öde i framtiden. Jag var utrikespolitisk redaktör i tidskriften. Så fort den sovjetiske ambassadören Omanskij kom till Mexico City – han dog senare i en flygplansexplosion vars orsak aldrig har blivit utredd – lyckades han introducera en av sina hantlangare som administratör i tidningen, i syfte att tysta min röst som självständig journalist. Men eftersom jag ändå hade stöd av direktören och chefredaktören lät GPU den högre diplomatin spela in. Efter påtryckningar från Moskva lät Churchills regering i sin tur – som om de inte hade annat att göra och som om jag hade utgjort en fara för Storbritannien! – utöva påtryckningar på den mexikanska regeringen för att jag skulle avskedas från tidskriften. Miguel Alemán som då var minister och som senare blev republikens president, lät framföra detta ovanliga krav till tidningens direktör, min vän, den store journalisten Gregorio Ortega. Redan vid andra tillfällen hade Ezequiel Padilla, sekreterare i utrikesdepartementet gjort framställningar hos utgivarna av två andra viktiga tidskrifter för att de skulle upphöra att publicera några artiklar av min hand, för att tillfredsställa en ”vänskapligt sinnad ambassad”. Så tvingades jag lämna min post på tidskriften i fråga. Men sedan fick också direktören lämna sin plats, och tidskriften föll helt i kommunisternas våld. Jag återger denna händelse ty den är ett exempel på hur GPU lyckas etablera kontroll över oberoende tidskrifter och detta ofta med hjälp av regeringar som säger sig vara dess motståndare.

⁴⁷ Denna artikel infördes den 20 december 1941 i tidskriften *Así*.

Tredje delen: Hur Stalin lät döda Trotskij

1. En skola för bödlar

Den mexikanska polisen gjorde sitt yttersta för att bringa klarhet i affären Trotskij. Det erkände han själv efter det första misslyckade attentatet och även hans hustru Natalja medgav det efter det andra attentatet, så ödesdigert för den gamle bolsjeviken. Men Belgien och Frankrike led fortfarande under nazismens ok, Hitlers Tyskland och Stalins Ryssland var allierade: alla undersökningar i Europa omöjliggjordes av kriget, och affären fick inte heller den internationella genklang som den borde ha fått. Det var ett förhållande som utnyttjades av Stalin, Beria och deras agenter i Mexiko och Förenta staterna vilka hade haft i uppdrag att organisera och föröva mordet.

Eftersom jag var mycket intresserad av omständigheterna omkring mordet och sedan årtal tillbaka öppet kämpade mot stalinismen och GPU startade jag, jämsides med polisen, på egen hand en undersökning och lyckades så småningom på en del punkter få mer information än polisen. Det gällde framför allt mördarens identitet och uppgifter om hans familj och om en del av dem som hade varit inblandade i dramat. Men jag avhöll mig ändå från att avslöja något så länge kriget pågick. De västliga demokratierna fortsatte, med ofattbar förblindelse, att betrakta det stalinistiska Sovjet som sin allierade i återuppbyggnadsarbetet, såsom det hade varit i andra världskrigets slutskede. Jag ville få vissa fakta ytterligare bekräftade och komplettera mina undersökningar såvitt möjligt: jag måste alltså återvända till Europa.

En sak framgick alldeles klart av den officiella undersökningen: alla eller nästan alla de som hade medverkat och organiserat mordet på Trotskij hade gått genom ekluten under spanska inbördeskriget. Min personliga undersökning bekräftade och förstärkte denna erfarenhet. För stalinismen var spanska inbördeskriget ett verkligt experimentalfält, en storartad skola: ”bödelsskolan”, som jag har uttryckt det på annat håll.⁴⁸ Det var faktiskt i Spanien som Kreml prövade och fulländade sina män, sina metoder och sina vapen.

Flera sovjetgeneraler som skulle bli berömda under andra världskriget, bland andra Malinovskij och Rokossovskij, fick sin träning i Spanien. De politiska och polisiära metoder som begagnades när man erövrade och tog makten i satellitstaterna prövades och fulländades i Spanien. De män som skulle bli de ledande vid dessa maktövertaganden hade gått i denna ”skola” – i sådan utsträckning att man kan säga att Spanien var skådeplatsen för de första försöken till ”folkdemokrati”. Är det då ägnat att förvåna att också Trotskijns mördare fått sin skolning – eller byggt vidare på den – i Spanien? Vi ska inte glömma att Trotskij redan från början intuitivt hade anat detta.

2. De spanska flyktingarnas öde i Sovjet

När den spanska republiken krossades, efter trettiotva månader av förödande inbördeskrig, reste 3 961 kommunistiska aktivister eller medlemmar av de internationella brigaderna till Moskva i april-maj 1939. De hade omsorgsfullt gallrats av en kommitté av ansvariga som hade bildats i Paris. Tillsammans med de spanjorer som tidigare hade anlänt till Sovjet (marinsoldater, flygelever, omkring 2 000 barn och en del lärare och lärarinnor) utgjorde de sammanlagt omkring 6 000 flyktingar – ett värdefullt material för Kreml. Alla eller nästan alla hade genomgått sitt eldprov under Moskva-agenternas ledning och kontroll. På ort och ställe – i Spanien – hade man gjort sig av med de personer som var deprimerade, demoraliserade eller skeptiska, på samma gång som man eliminerat en rad politiska motståndare. Man kände alltså de överlevande i grunden. De hade gett många prov på sin blinda fanatism, sitt mod i strid eller under repression och sin förmåga på olika områden.

I Moskva tillsatte Kominterns exekutivkommitté en specialkommission med oinskränkt makt (över liv och död) att bestämma över alla dessa flyktingars öde. Denna kommission bestod av Georgi Dimitrov, Internationalsens ledare, Palmiro Togliatti eller Ercole Ercoli (i Spanien där han hade varit Moskvans främste politiske agent hade han uppträtt under namnet Alfredo), André Marty, chef för de

⁴⁸ I *Canibales políticos* (Hitler y Stalin en España), Mexiko City 1941.

internationella brigaderna, där han blev tragiskt känd under öknamnet ”Albacetes slaktare”, Bielov och Blagojeva som samtidigt tillhörde Komintern och GPU, ”La Pasionaria” och de spanska ”generalerna” Modesto och Lister. Med undantag för Dimitrov hade de alla spelat en viktig roll i Spanien. Kommissionen förbehöll sig rätten att bestämma över de spanska flyktingarnas öde utan att bekymra sig om deras egna önsknings och tycken. Alla måste således underkasta sig den bolsjevikiska disciplinen och varje individ var bara en obetydlig kugge i detta jättelika maskineri utan själ eller samvete.

Tio av dessa flyktingar – de mest ansvariga av de politiskt aktiva – införlivades med Komintern-kommissionen. Tjugoåtta – plus fyra kvinnor med uppgift att spionera på dem – fick tillträde till militärakademien Frounze där de skulle få högre utbildning för att träda i Röda armens tjänst. Hundratjugofem skickades till den politiska skolan i Planesnaja, som var knuten till Marx-Engels-Lenin-institutet. Resten, uppdelad på arton grupper, bildade lika många ”kollektiv” i olika delar av Sovjet, där de fick lära känna det tunga arbetet, misären och straffsystemet i de ryska fabrikerna.

Men några av de spanska flyktingarna valdes ut med speciell omsorg: de skulle genomgå specialkurser för att utbildas för topphemliga uppdrag. Marskalk Konjev ledde denna ”högre utbildning” och den sorterade direkt under Stalin. I Moskva fanns ett litet antal ”högskolor” av denna typ med högst tre till fem elever. ”Eleverna” vid dessa ”högskolor” valdes enligt sin lämplighet för terroruppgifter: känsla för disciplin, blind lydnad, avsaknad av moral och skrupler, kallblodighet, djärvhet, list etc ... Dessa människor skulle varje sekund vara i stånd att döda: en motståndare men lika väl en kamrat som svalnat eller blivit besvärande, eftersom diskussion och kritik inte tilläts. Inom själva terrororganisationen förbereddes de alltså för terrorverksamhet, och de blev snart mäktigare än GPU:s egna agenter. På sätt och vis var de det mest fulländade uttrycket för den extremt hierarkiska terrorregim som hade utbildats under den stalinistiska tiden. På det personliga planet åtnjöt dessa män maximala privilegier men i gengäld kunde man kräva de största offer av dem, i värsta fall livet. ”Eleverna” var helt oberoende av varandra och de tillhörde alla skilda nationaliteter. Marskalk Konjev och hans närmaste medarbetare var de enda som kände alla. Alla ”högskolor” bildade tillsammans Avdelningen för speciellt arbete. Av åtta utvalda spanjorer utgjorde fem en ”högskola”. De tre återstående var avsedda att utföra vissa mycket speciella förtroendeuppdrag.

3. I en GPU-”datja”

De tre aktivister som hade valts ut bland de fyra tusen vuxna spanjorer som hade anlant till Spanien var Martínez C., Álvarez och Jiménez. Den förste hade varit det berömda femte regementets deputerade och chef. Han hade helt och hållet varit i de ryska militärteknikernas och GPU-agenternas våld. Jiménez var yrkesmilitär, beslutsam, aktiv, och med föga vanlig självkontroll. Redan nu kan avslöjas att av dessa tre män var det bara Álvarez som upptäcktes av polisen och blev häktad efter det första attentatet mot Trotskij i Mexico City. Eftersom han var ytterst förbehållsam i sina yttranden tog man honom för en obetydlig bifigur och han släpptes ganska omgående.

Ungefär fyrtiofem kilometer från Moskva, på något avstånd från vägen till Leningrad, fanns en hemlig GPU-datja. Där bodde de tre spanjorerna i flera månader. De var utvalda att genomföra en viktig uppgift, utan tvivel den viktigaste i deras liv som stalinistiska aktivister. De var absolut förbjudna att anförtro sig till vem det vara månne, de lämnade knappast datjan och reste till Moskva endast med långa mellanrum. Vilka var deras lärare? Hur förbereddes de, vilka order mottog de? Det vet vi inte. Men vi kan anta att det var marskalk Konjevs och GPU:s förnämsta experter som undervisade dem. Konjev följde personligen deras framsteg och rapporterade till Stalin, så stor vikt lades vid deras utbildning.

Men spanjorer blir aldrig några perfekta hemliga agenter. En blandning av oförvägenhet och grymhet kan visserligen förmå dem att dö eller döda i varje ögonblick, men de är samtidigt spontana, hjärtliga och i grund och botten lite skrytsamma. De har ofta ett behov av att breda ut sig om sina bedrifter. Dagarna före avfärden till Moskva inbjöd Martínez några landsmän, som var mycket kända militanta kommunister, och spenderade tusentals rubel för att fira dem. Kände hans vänner till målet för resan? Visste de att Leo Trotskij:s liv från och med nu var i fara? I varje fall

mätte den gamle aktivisten Barneto från Sevilla (som upprepade gånger deltog i terrorhandlingar i Spanien) ha fått motta vissa förtroenden, ty en dag, efter ett omåttligt drickande, pratade han bredvid munnen. Han hade betraktats som en av de pålitligaste aktivisterna inkom partiet och kände nu en viss bitterhet över att ställas åt sidan i ett så viktigt företag. Det var genom Barneto som ”El Campesino” fick nys om de tre spanjorernas hemliga uppdrag.

4. Contreras – Sormenti – Vidali

Alla officiella dokument rörande mordet på Trotskij har jag i min ägo och jag förvarar dem på säkert ställe. Tillsammans utgör de 1200 vederbörligen numrerade, stämplade och signerade blad. Blad nummer 806 är undertecknat av Carlos J. Contreras. Nummer 707 är ett hemligt dokument med följande innehåll:

”När undertecknad var mexikansk generalkonsul i Spanien fick jag en dag besök av överste Juan B. Gómez⁴⁹ som utbad sig ett pass för en italiensk-rysk man vid namn Eneas. Denne var GPU-agent. Eftersom han inte var av mexikansk nationalitet kunde man inte förse honom med något pass. Men enligt överste B. Gómez skulle det vara möjligt att villfara denna begäran om personen i fråga antog namnet Carlos J. Contreras. Signalementet på denne italiensk-ryske man var följande: kraftigt byggd, små blå ögon, kraftig näsa, vänligt ansiktsuttryck, av medellängd. När undertecknad avböjde denna framställning sattes mäktiga krafter i rörelse och affären uppmärksammades av politiska förgrundsfigurer.”

Namnet Carlos J. Contreras har nämnts flera gånger i den mexikanska polisens undersökning. Men denne man var – och är – ytterst förslagen. Han beskyddades från högsta ort och polisen vågade inte häkta honom trots att man hade på känn att han spelade en avgörande roll i förberedelserna till mordet på Trotskij. I ett brev som han skickade till polisen medgav han att han hade tillhört kommunistiska partiet sedan det grundades och att han hade varit politisk kommissarie och major vid femte regementet under spanska inbördeskriget. Han tillade: ”Jag respekterar detta lands (Mexikos) lagar och är fylld av tacksamhet mot Mexiko för den gästfrihet jag har åtnjutit här. Jag har aldrig blandat mig i landets politik. Jag är varken ryss eller jude eller medlem av GPU. Jag är inte ljus, jag har inte glasögon, jag har inte dödat någon och mina fickor är inte fyllda av sedlar. Jag gör inga sensationella uttalanden och förbereder ingen världsomstörtande verksamhet och talar inte heller spanska med fransk brytning. Jag är bara politisk flykting. Jag kommer alltid att vara stolt över mitt förflutna och i mer än tjugo år har jag haft äran att tillhöra det kommunistiska partiet.”

Vad som dolde sig bakom denna oskyldiga förklaring var i själva verket en agent av typ Komintern och GPU, en av dessa män som användes för alla sorters uppdrag under den stalinistiska epoken. Han spelade en förstaplansroll vid förberedelserna till attentatet. Men innan jag redogör för kulmen på hans lysande karriär vill jag i korthet erinra om några av hans brott, åtminstone de som har kommit till min kännedom.

Sedan spanska inbördeskriget är han känd under namnet Carlos J. Contreras, men hans verkliga identitet är Vittorio Vidali och under detta namn har han varit ledare för kommunisterna i Trieste – en nyckelstad – sedan andra världskrigets slut och är nu medlem av italienska senaten. Han kallar sig också Eneas Sormenti. Det finns anledning att anta att detta är hans riktiga namn, vilket också framgår av dokumentet här ovan som undertecknats av Mexikos förre konsul i Spanien. Enligt hans förklaring inför den mexikanska polisen skulle han ha kommit till Mexiko mot slutet av spanska inbördeskriget, det vill säga under första halvåret 1939, som politisk flykting. Men i själva verket ägde hans första besök i Mexico City rum 1928: då befann han sig där som representant för Komintern och som hemlig agent för GPU. Dessförinnan hade han kämpat aktivt i Italien, Frankrike och Sovjet där han hade lyckats vinna Komintern-ledarnas förtroende. När han reste från Moskva 1927 lämnade han sin hustru och sina två barn där som gisslan. Att Moskva ansåg det nödvändigt att vidta denna försiktighetsåtgärd, visar att det verkligen var fråga om en första klassens agent. Först stannade han i Förenta staterna där han organiserade några aktionsgrupper bland

⁴⁹ Denne Juan B. Gómez, stalinistagent i Spanien och en av dem som senare organiserade attentatet mot Trotskij, tillhörde dem som ansträngde sig för att få mig förpassad till en bättre värld. Som tur var kände jag till hans manipulationer.

kommunistiska italienska emigranter. Han utvisades från Förenta staterna och stannade en tid på Kuba. Slutligen sändes han till Mexiko 1928 där han fortsatte att uppehålla förbindelser med de kommunistiska kretsarna i Förenta staterna och på Kuba. Under falskt namn utförde han flera viktiga uppdrag

1929 dödades de kommunistiska studenternas ledare, Julio Antonio Mella, på en gata i Mexico City. Komintern utnyttjade detta mord internationellt. Självt skrev jag artiklar i L'Humanité och Le Monde där Henri Barbusse var chefredaktör. Den kubanske diktatorn Machado⁵⁰ som var skyldig till många illdåd anklagades offentligt för dådet. Men en opartisk polisundersökning skulle inom kort rikta misstankarna mot Sormenti. Senare skulle en serie avslöjanden bekräfta att mordet på Mella hade begåtts av denne beryktade GPU-agent. Man vet nu att den kubanske studentledaren hade vågat opponera sig mot den stalinistiska kursen och att Sormenti hade hotat honom under ett möte på den politiska byrån i Mexiko: "Oppositionella element som du förtjänar bara döden!" I Havanna genomborrades en annan lokal kommunistledare, negern Sandalio Junco av kulor. Han kände till sanningen om affären Mella och skulle avslöja en hel del detaljer. Var han ytterligare ett offer för Sormentis liga?

Ett tragiskt människoöde är sammankopplat med Sormentis liv och ödesdigra verksamhet: Tina Modottis. Hon var konstnär och modell och hade tidigare hållit ihop med Mella. När denne dödades blev hon Sormentis älskarinna och medarbetare. Allt tycks peka på att hon var medskyldig till mordet på den kubanske ledaren: bland hennes tillhörigheter hittades en karta över de gator som offret skulle passera och en svart punkt utmärkte den plats där den olycklige dukade under. Under namnet María Ruíz återfinns hon i Spanien, fortfarande vid Contreras sida⁵¹ och i samarbete med honom. Hon blir god vän med "El Campesino". Men denne avskyr Contreras. En dag griper han honom och tänker låta skjuta honom. Oförmögen att dölja sina känslor gentemot sin medbrottsling säger Tina lite senare till honom: "Du skulle ha låtit skjuta honom. Det skulle ha varit en god gärning. Han är en mördare. Jag hatar honom av hela mitt hjärta. Och ändå måste jag följa honom in i döden". Tina avlider under ganska mystiska omständigheter i en taxi: av hjärtslag, uppges det. Strax före sin död anförtrorde hon en intim väninna att Contreras är "en farlig mördare".

I Spanien utnämns Contreras till politisk kommissarie och major vid femte regementet, på förslag av de ryska teknikerna och det spanska kommunistpartiet. Han blir en av GPU:s mest framstående spioner och verkställande agenter. Såväl vid som bakom fronten deltar han i otaliga brott. Som "major" Orlovs (Nikolskij) närmaste man, Stalins personliga sändebud och GPU:s ledare i Madrid låter han min gamle kamrat och vän Andrés Nin undergå den mest fruktansvärda tortyr och dödar honom slutligen. Nin var tidigare Profinterns sekreterare i Moskva och Rättvisans kommissarie i Katalonien. Palmiro Togliatti (Alfredo) åtog sig att förmedla nyheten om hans avrättning till Kreml med hjälp av en hemlig radiosändare.⁵²

Den 11 januari 1943 mördades Carlo Tresca, en briljant italiensk anarkist och aktivist, framför dörren till den tidning som han redigerade i New York. I Förenta staterna respekterades han av alla. Jag hyste en broderlig vänskap för honom, ty under den process som Orlov och Contreras i kompanjonskap med Togliatti och Ernö Gerö⁵³ öppnade mot mina vänner och mig, var Tresca en av våra mest lidelsefulla försvarare. Vilka som låg bakom mordet på Tresca är höljt i dunkel. Jag anklagade offentligt Contreras för detta mord. Han gav skyndsamt ut en broschyr för att försvara sig. Vad grundade jag mina misstankar på? Några veckor före mordet hade den militante franske

⁵⁰ Machado (1871-1939) var Kubas diktator fram till revolutionen 1933 som förde sergeanten Batista till makten.

⁵¹ Jag använder hans olika namn, Sormenti, Contreras eller Vidali beroende på vilket han själv använde vid olika tidpunkter och under olika omständigheter.

⁵² *Det stora förräderiet* av Jesús Hernández, spansk ex-minister och före detta medlem av Kominterns exekutiv-kommitté i Moskva.

"Det stora förräderiet" (*La Grande Trahison*) var titeln på den franska utgåvan av boken. På spanska hette den *Yo fui un ministro de Stalin* (Jag var en minister åt Stalin). – *Red anm.*

⁵³ Under namnet Pedro representerade denne Komintern och GPU i Katalonien. 1956 var samme man en av de främsta provokatörerna i Budapest.

socialisten Marceau Pivert och jag fått motta ett brev från Carlo Tresca i Mexiko. Där fick vi veta att Contreras befann sig i New York och i det fördolda hade satt igång en kampanj mot honom. Mordet på den italienske anarkisten bär GPU:s stämpel och Contreras-Sormentis-Vidalis signatur. Tack vare sina olika identiteter och motsvarande pass kunde denne utan svårighet förflytta sig som han ville och förbereda sina illgärningar ...

5. Vidali, den andre attentatsledaren

De tre spanska terroristerna Martínez C., Álvarez och Jiménez, som hade sänts från Moskva till Mexico City, hade fått order att ställa sig till ”major Carlos” förfogande. Det var en person som de kände väl. De hade redan samarbetat med honom i sitt eget land och visste att han sedan länge betraktades som GPU:s bästa agent i Mexiko. Den ende som stod över honom i hierarkin när det gällde att förbereda mordet på Trotskij var den omtalade ”franske juden” som ofta nämndes under den fortsatte utredningen.

Bättre än någon annan kände Contreras de kommunistiska miljöerna i Spanien, Mexiko, på Kuba och i Förenta staterna. Vi vet att de som förövade den väpnade attacken mot Trotskij's hus (natten mellan den 23 och 24 maj 1940) tillhörde dessa miljöer. De flesta av dem hade valts av Contreras. När högste chefen inte var närvarande tog denne ledningen över gruppen i Mexico City. Men han höll sig i bakgrunden och dolde sig alltid så mycket som möjligt. Ty om han förrådade sig själv skulle han samtidigt förråda de personer inom den mexikanska administrationen som var hans goda vänner och vars inflytande han ideligen hade användning för. Han utnyttjade dem till exempel när han behövde utverka inresevisa till Mexiko för främmande agenter, placera sina medbrottslingar i politiska organisationer och olika officiella organ, eller utlösa en presskampanj mot Trotskij för att skapa ett lämpligt klimat för dennes motståndare och förbereda allmänna opinionen för hans våldsamma död etc.⁵⁴

Vincent Lombardo Toledani, en välkänd fackförbundsledare vars inflytande inte bara sträckte sig över hela Mexiko, utan även till Latinamerika, hjälpte honom i hans manipulationer. Han var vid denna tidpunkt Moskvas viktigaste redskap i Mexiko samtidigt som han var en stöttepelare i Cárdenas regering. Jag vet inte om han kände till sammansvärjningen mot den gamle bolsjevik-ledaren. Men han var säkert en av Contreras bästa medarbetare när det gällde att skapa detta klimat av hat som gynnade hans planer, och tack vare honom kunde flera av de män som var inblandade i komplotten ta sig in i Mexiko. För att genomföra attacken natten mellan den 23 och 24 maj begagnade sig Contreras av den mexikanske målaren David Alfaro Siqueiros, som i fortsättningen skulle betraktas som den praktiske organisatören bakom attentatet. I själva verket spelade han bara en biroll. Han hade inte tagit något initiativ eller fattat något beslut utan att tidigare ha inhämtat ”major” Carlos samtycke. Nu är gruppens inbördes rangordning helt klarlagd: den som praktiskt och direkt ledde sammansvärjningen var Alfaro Siqueiros som lydde Contreras vilken i sin tur var underställd den ”franske juden” – en person som länge förblev gåtfull.

6. Gregorij Rabinovitj, den omtalade ”franske juden”

Tack vare Louis Budenz, tidigare chefredaktör för den amerikanska kommunisttidningen Daily Worker och omvänd till katolicismen 1945, känner vi numera till den ”franske judens” namn. Innan Budenz gjorde sina avslöjanden hade jag å min sida fått reda på, att denne gåtfulle person hette Roberts. GPU:s män – framför allt de som anförtros viktiga uppgifter – betecknas med mycket vanliga för- eller efternamn. Jag har således lärt känna en ”Pedro”, en ”Leopold” en ”Richard” och en ”Carmen” bland dem. Och de ansvariga själva känner ofta inte till dessa mäns verkliga identitet. Denne Roberts var således ingen annan än en doktor Gregorij Rabinovitj, en jude av ryskt ursprung och Rödakorsdelegat i New York och Chicago. För att bättre kamouflera sina hemliga agents terror- och spionverksamhet placerar GPU dem ofta på officiella eller halvofficiella poster. De är

⁵⁴ Jag fick tillfälle att bevisa hans inflytande i officiella kretsar: när jag inbjöds av en avdelning inom mexikanska inrikesministeriet (Secretaria de Gobernación) att uttala: mig om GPU:s verksamhet upptäckte jag snart att en kopia av min rapport hade tillställts denne person.

korrespondenter för Pravda eller TASS, representanter för filantropiska organisationer eller delegater för kommersiella eller kulturella företag. Som sovjetisk delegat knuten till Röda Korset kunde Roberts-Rabinovitj utan att löpa minsta risk intellektuellt fjärrdirigera attentatet mot Trotskij. Vare sig hans agenter befann sig i Paris, New York eller Mexico City kunde han låta dem handla enligt hans order utan att själv bli komprometterad.

Sedan det första attentatet hade misslyckats fruktade Rabinovitj att han skulle bli störd i den villa som han hade hyrt i Mexico City och återvände skyndsamt till Förenta staterna medan Carlos J. Contreras stannade kvar i Mexiko tillsammans med två andra inflytelserika agenter som jag ska återkomma till längre fram, samt ett dyrbart redskap som hittills hade hållits i reserv: Jacson-Mornard.

7. Två höga sovjetofficerare

Av alla de personer som hade varit inblandade i det första attentatet mot Trotskij var det bara bi-figurerna som upptäcktes och häktades av den mexikanska polisen. Bör man ställa de mexikanska myndigheterna till svars för detta? Mitt svar är nej. Ty lika litet som myndigheterna i alla västländer på den tiden kände de till de metoder som användes av den skickligaste och obevekligaste av alla hemliga polisorganisationer, nämligen GPU. När häktningarna verkställdes och under undersökningens lopp lade jag med stigande förvåning märke till vilken brist på personlighet och vilken slapphet som utmärkte de män som var i GPU:s våld. Hur, tänkte jag, hade Stalin och Beria kunnat vädja till och anförtro sig åt så svaga figurer i en sak som låg dem så varmt om hjärtat? Det dröjde inte länge förrän jag insåg att bakom dessa ynkliga underhuggare agerade personer av ett helt annat format och att dessa representerade en elit bland hemliga agenter.

Jag har just bevisat att Rabinovitj och Contreras var attentatets intellektuella ledare, åtminstone i förberedelseskedet. Men den tekniska ledningen tillkom två höga officerare inom GPU som hade kommit direkt från Moskva.

Att dessa två förstaplansagenter existerade skulle jag få reda på genom Enrique Castro Delgado. Han hade fallit i onåd trots att han var en av de främsta organisatörerna bakom det berömda Femte regementet under spanska inbördeskriget och redan kort efter sin ankomst till Moskva fick en förtroendepost i Kominterns exekutivkommitté. Det var nästan som genom ett under – och, berättade han för mig, tack vare Dimitrovs ingripande – som han lyckades lämna Sovjetunionen tillsammans med sin hustru. När han kom till Mexiko bröt han fullständigt med kommunismen och då han saknade alla existensmedel vände han sig spontant till mig. Jag hjälpte honom att publicera hans mycket intressanta bok *Jag har förlorat tron på Moskva* som kom ut på spanska och flera andra språk. Jag märkte snart att han utan tvivel var den spanske aktivisten som bäst kände till bakgrunden till mordet på Trotskij. Han stod på sätt och vis i tacksamhetsskuld till mig, han var hederlig och uppriktig, vi blev vänner. Men ändå, av skäl som han senare skulle avslöja, var han lite återhållsam i sina avslöjanden, vilket jag också lade märke till.

De två GPU-officerarna hade "arbetat" i Spanien under spanska inbördeskriget, framför allt i Valencia som då hade en republikansk kommunstyrelse. De hade ingen officiell befattning men bestämde ändå obestridligen över de högsta militära cheferna. Spionage och terrorverksamhet i de kommunistiska leden och bland de internationella brigaderna, likaväl som mot motståndarna var deras specialitet. Trots att de var infödda ryssar talade båda perfekt spanska. Den ene, som tycktes vara den ledande, var av medellängd, undersätsig, med genomträngande blick, tjocka ögonbryn, kraftigt hår. Han var ganska ful och osympatisk, med ett bryskt och auktoritärt sätt och ett hårt sinnelag. Hans kollega var inte lika frånstötande utan mera hjärtlig.

– Kan du tala om vad de heter? frågade jag Castro Delgado. Han tvekade ett ögonblick. Var han rädd att jag skulle offentliggöra namnen och att han skulle bli utsatt för repressalier? Eller lydde han den tystnadsplikt och disciplin som han hade förvärvat och vant sig vid under sina långa år som kommunistisk aktivist och under sin tid i Sovjetunionen då minsta oförsiktiga ord eller handling kunde få mycket allvarliga konsekvenser? Till slut bestämde han sig:

– Jag minns inte längre riktigt vad den andre hette. Han kallades Ronsonov. Men som du vet byter de ofta namn och det är sällan man får reda på deras verkliga identitet.⁵⁵

– Den förste då? Chefen?

– I Spanien antog alla militärteknikerna och de hemliga agenterna som du vet enkla spanska förnamn. Han var känd som ”kamrat Pablo”. Men i en sluten krets, där alla kunde lita på varandra, kallades han Kotov och Leonov, general Leonov. När han tidigare specialiserade sig på kampen mot tsarryska flyktingar och trotskister i Frankrike bar han andra namn.

Sedan tvekade han lite men fortsatte:

– Hans riktiga namn är Leonid (Naum) Eitingon. Han hade hand om den tekniska ledningen av mordet på Trotskij. För ögonblicket kan jag inte säga mer.⁵⁶

8. Ruby Weil och Sylvia Agelov

När den första attacken mot den landsflyktige före detta bolsjevik-ledaren hade misslyckats spelades det sista kortet snabbt ut: ett kort som var signifikativt för GPU:s trolöshet och absoluta brist på moral.

I en bok med titeln *Detta är min övertygelse*, som Louis Budenz skrev sedan han hade lämnat kommunismen och övergått till katolicismen, avslöjar han att en viss miss J., fanatisk stalinist och tidigare en av hans medarbetare, hade fått order att uppsöka Sylvia Agelov, övertygad trotskist och syster till en av Trotskij's före detta sekreterare. Miss J. följde med Sylvia till Paris och presenterade henne för Jacson. Sedan någon tid tillbaka visste jag att denna miss J. var identisk med den militanta Ruby Weil, som var Budenz sekreterare när denne var redaktör för den amerikanska kommunisttidningen. Utan tvivel för att skydda sin före detta sekreterare försäkrade Budenz i sin bok att hon först långt senare insåg den roll som hon tvingades att spela. Men i senare avslöjanden medger han att denna stalinistiska aktivist hade introducerats i trotskistkretsar i syfte att spionera på dem.

Sylvia Ageloff

”Roberts” eller Gregorij Rabinovitj hade ett speciellt skäl att välja Ruby Weil. Han visste att hon sedan länge var god vän med systrarna Agelov – Ruth, Hilda och Sylvia – som samtliga var övertygade trotskister och vänner till makarna Trotskij som de ofta träffade i Mexiko. När Ruby Weil fick reda på att Sylvia tänkte åka till Paris på våren 1938 erbjöd hon sig att följa med henne, på order av Rabinovitj och givetvis med pengar som han försåg henne med genom Budenz förmedling. Så blev hon i stånd att presentera Jacques Mornard för Sylvia i Paris. Han hade gott om pengar och uppgav sig följa kurser i journalistik vid Sorbonne. Sylvia och Jacques Mornard träffades ofta och blev snart intima. Mornard lovade att gifta sig med henne. Man vet att de reste tillsammans till Bryssel, men fast han hade talat om att hans mor bodde i denna stad, hittade han på en förevändning för att inte sammanföra henne med sin fästmö. Tidpunkten närmade sig för avskedet: Sylvia återvände till New York tillsammans med Ruby och fick ett förnyat löfte från Mornard att han skulle gifta sig med henne. I sju månaders tid, från februari till september 1939, skrev de regelbundet till varandra.

Till sin förvåning såg Sylvia honom plötsligt en dag stiga i land i New York. Han förklarade att han inte ville gå ut i kriget och för att kunna lämna Europa hade han skaffat sig ett pass, utställt på Frank Jacson. Som vi känner till, bodde de tillsammans i en månads tid i New York. När Mornard blivit underrättad om att han kunde få en plats i Mexiko City reste han dit. Vi vet också att han gav

⁵⁵ Detta kan syfta på Josif Grigulevitj – vars namn tydligen inte var bekant för Gorkín och Castro Delgado. Jfr noten på sid 25 ovan (om Grigulevitj). – Red

⁵⁶ Under spanska inbördeskriget tjänstgjorde Nahum Isaakovitj Eitingon (1899–1981) i Spanien under namnet general Kotov och lärde där bli a kända Ramón Mercaders mor Caridad Mercader. I Mexico tjänstgjorde han under namnet general Leonov. – Red anm

Sylvia tre tusen dollar (av de fem tusen som han uppgav sig ha fått av sin mor), innan han lämnade henne. De fortsatte att skriva kärleksbrev. Han försäkrade att han inte kunde leva utan henne. Sylvias brev som ingår i min dokumentation visar att hon betraktar honom som sin blivande man och aningslöst berättar för honom om människor i sin omgivning. Till slut, i januari 1940, reser hon för att träffa honom i Mexico City. Gregorij Rabinovitjs plan förverkligades punkt för punkt, utan att stöta på minsta hinder.

9. Jacson-Mornard hos Trotskij

I slutet av mars, dagen innan hon skulle återvända till New York, åkte Sylvia tillsammans med Jacson-Mornard ut för att ta farväl av familjen Trotskij. Det var första gången som den blivande mördaren kom in i sitt tilltänkta offers hem. Innan Sylvia lämnade den mexikanska huvudstaden avkrävde hon ett löfte av Jacson-Mornard att han aldrig skulle återvända ensam till exilryssen. Eftersom han levde under falskt namn i Mexiko, ansåg hon att han riskerade att råka ut för tråkigheter om han blev upptäckt. Han lovade. Men något senare medgav han i ett brev att han inte hade hållit sitt löfte, eftersom han hade varit tvungen att skjutsa en vän, som var konvalescent och kom ut från sjukhuset, till Trotskij. Denne vän var den franske författaren Alfred Rosmer. I slutet av maj 1940 erbjöd sig Jacson-Mornard att skjutsa makarna Rosmer i bil till flygplatsen i Veracruz varifrån de skulle flyga till New York. Natalja passade på att åka med i bilen. I sina brev till Sylvia berättar den blivande mördaren om sin beundran för Trotskij, en beundran som växer ju mer han lär känna denne, både direkt och genom vad hans vänner säger om honom. Det är en betydelsefull detalj: GPU-agenten kan inte vid denna tid förutse att han ska få order att döda Trotskij och att han, med tanke på sitt försvar, borde underbygga den orimliga teorin om den besvikelse han erfar när han träffar den gamle exilryssen!

En punkt är höjd i dunkel. Deltog Jacson-Mornard direkt i det misslyckade attentatet natten mellan den 23 och 24 maj? Jag tror inte det. Efter mordet och sedan mördaren hade avslöjats lanserade Trotskij medarbetare teorin att det skulle ha varit Jacson-Mornard som skulle ha fått dörren öppen för sig, sedan Sheldon Harte känt igen honom som en vän i huset. Tvärtom tror jag att just därför att han utan svårighet kunde komma in i huset i Coyoacán, föredrog GPU att hålla honom i beredskap om det första attentatet skulle misslyckas. Om Jacson-Mornard hade tagit aktiv del i den nattliga attacken skulle han inte ha varit användbar för en eventuell senare attack, därför att han kunde riskera att bli igenkänd av Trotskij omgivning. Och "kapten" Nestor Sánchez, vilken – som vi minns – inte tvekade att avslöja den roll som den "franske juden" och David Alfaro Siqueiros, hans vän och närmaste chef, hade spelat i det första anfallet, kände inte igen Jacson-Mornard när han konfronterades med denne efter den andra attacken. Han försäkrade till och med att mördaren aldrig hade varit med i den grupp som gick till anfall natten mellan den 23 och 24 maj. Alla Nestor Sánchez avslöjanden svarade mot verkligheten. Varför skulle han ha ljugit beträffande Jacson-Mornard? A andra sidan är det uppenbart att Gregorij Rabinovitj, när han hade fått sin diaboliska plan att gå i lås och lyckats föra sin agent från Paris in i Trotskij hus, måste vara angelägen om att inte äventyra ett så dyrbart kort.

Vad hände efter den 24 maj? Rabinovitj var mycket nära att bli upptäckt och häktad och måste skyndsamt lämna Mexico City och bege sig till New York. Var det för att förbereda en andra attack som han kallade till sig Jacson-Mornard? I varje fall begav sig denne till Förenta staterna. Cooper, Trotskij sekreterare, skjutsade honom i bil till flygplatsen.

I New York talade man utan omsvep om för honom att han skulle mörda Trotskij. Det var endast den verkligt ansvarige i denna affär, Gregorij Rabinovitj, som kunde ge honom en så viktig order.⁵⁷ Var det vid detta tillfälle som det brev skrevs som man skulle hitta hos honom om han inte lyckades fly undan polisen efter dådet? Datum och underskrift hade utelämnats: de skulle sättas dit i Mexico City, dagen före attentatet. Detta brev hade två syften: det skulle så vitt möjligt rättfärdiga brottet

⁵⁷ Reste Leonid Eitingon, som tekniskt ansvarade för attentatet, också till New York? Jag är böjd att tro det: ett så viktigt beslut bör ha fattats i samråd mellan de två huvudansvariga.

och svartmåla offret politiskt och moraliskt, och på så sätt fullfölja den kommunistiska kampanj som hade utlösts mot Trotskij. Det passade utmärkt in i GPU:s tradition att på detta sätt slå två flugor i en smäll.

Jacson-Mornard stannade inte länge i New York. Sedan han hade återvänt till Mexico City kallade han till sig den oskyldiga Sylvia. Det kunde tänkas att han behövde henne för att komma in hos Trotskij. Vilken ohygglig uppgift hade inte anförtrotts honom! Trots att han hade förberett sig länge kände han sig nästan krossad av detta ödets slag. Han hade tränats att ta sig in hos den gamle revolutionären, att vinna hans medarbetares förtroende, att spionera på dem och eventuellt delta i ett kollektivt anfall. Men nu stod han ensam inför det fruktansvärda provet att själv begå mordet. Han var också orolig och illa till mods, hans liv hade blivit en veritabel mardröm. Men han kunde inte längre dra sig ur, det straff som hotade honom var döden. Jacson-Mornard var en terroriserad terrorist.

10. Familjen Mercader

Omedelbart efter mordet på Trotskij, när tidningarna publicerade fotografier av mördaren, kände många katalanska före detta kommunister igen honom, trots de bandage som delvis täckte hans ansikte. I själva verket var det en av deras forna kamrater, Ramón Mercader del Río. De kände också till hans familj, urtypen för en kommunistfamilj, i synnerhet modern. Den förste som identifierade mördaren var Augustín Puértolas, före detta pressfotograf i Barcelona och vid Aragon-fronten, där han hade haft tillfälle att fotografera mor och son, som kämpade i den kommunistiska milisens led. Två andra katalanska före detta frontkämpar, Cabres och tecknaren Bartoli, kände i sin tur igen mördaren. Men de røjde ingenting, varken för pressen eller polisen. För min del var jag ganska misstänksam mot den här identifieringen. Men mördarens katalanska vänner försäkrade att denne hade ett ärr på högra underarmen efter ett sår som han skulle ha fått i strid. Jag lät kontrollera uppgiften utan att mördaren visste om det: äret existerade faktiskt, precis så som jag hade fått det beskrivet. Nu svävade jag inte längre i tvivel om mördarens verkliga identitet, men jag ville ändå samla in ytterligare uppgifter om honom. Idag kan jag i stora linjer teckna mördarens bakgrund och hans familjs historia.

Den mest intressanta personen i sammanhanget är modern. Eustasia María Caridad del Río Hernández föddes den 29 mars 1892 i Santiago de Cuba och inte i Katalonien som jag först trodde. När Spanien förlorade sin rika koloni på Antillerna slog sig familjen del Río ner i Katalonien. Föräldrarna som var ganska förmögna ville att deras dotter skulle få sin utbildning i en fransk pension, Sacré-Coeur-de-Jesus, i England. Utbildningen fortsatte i en katolsk pension i Barcelona. Till sitt artonde år kände Caridad en stark dragning till mysticismen. Hon uppsökte till och med ett karmeliterkloster och var en tid novis hos dessa barfotanunnor. Här skulle jag vilja göra en parentes för att infoga en anmärkning: i sin ungdom var också Dolores Ibarruri, en fiskhandlerska från trakten omkring Bilbao som senare blev berömd under tillnamnet ”La Pasionaria”, även hon en brinnande katolik och hängiven anhängare av Jungfrun av Begoña. En outtröttlig propaganda har av denna obildade men lidelsefulla kvinna skapat en fanatisk kommunist som är känd i hela världen, en nästan mystisk personlighet. Ett polisiärt maskineri, vars verksamhet är höljd i dunkel, förvandlade Caridad till terrorist, mor till en mördare.

Hon var nitton år då hon gifte sig med Pablo Mercader i Barcelona, den 7 januari 1911, för att vara exakt. Denne var född i den katalanska huvudstaden den 26 juli 1884 och tillhörde en respektabel familj. Från och med nu kallas hon bara Caridad Mercader. I äktenskapet föddes fem barn: fyra pojkar och en flicka: Jorge, Ramón, Pablo, Luis och Montserrat. Den andre sonen, Ramón eller snarare Jaime-Ramón, den blivande mördaren, föddes i Barcelona den 7 februari 1913. Han fick de första grunderna i sin utbildning hos Los Padres de las Escuelas Piás.

Lyckan i makarna Mercaders äktenskap varade inte länge. Den äkte mannen fortsatte att vara djupt förälskad i Caridad. Men hon gled alltmer ifrån honom och de stränga principer hon hade uppfostrats efter. Hon blev alltmer bohemisk och självständig och trivdes bäst med att leva så. 1925 övergav hon hemmet och reste till Frankrike med sina fem barn. Hon uppehöll sig huvudsakligen i

Toulouse och Bordeaux, där hon hade en historia med en pilot, en aktiv kommunist som överförde sin fanatiska övertygelse på henne. Vid två eller tre tillfällen försökte hon ta sitt liv, av personliga skäl. Pablo Mercaders försök att återuppta samlevnaden visade sig fruktlösa. 1928 blev brytningen fullständig och Caridad åkte till Paris tillsammans med barnen.

En före detta kulturattaché vid sovjetambassaden i Paris har försäkrat mig att Caridad Mercaders första kontakter med GPU ägde rum just 1928. Enligt denne skulle hon ha tillhört en specialcell som kontrollerades av hemliga polisen och ägnade sig åt spioneri. Men som vissa agenter i GPU:s sold tillhörde hon en självständig organisation inom kommunistpartiet. Tillsammans med sin dotter Montserrat – de båda var oskiljaktiga – var Caridad aktiv under årens lopp i Franska Socialistpartiets Femtonde Avdelning (SFIO). Det var inte någon slump att hon hade skrivit in sig i denna avdelning, som länge var den mest aktiva inom den socialistiska franska vänstern och som på allt sätt gynnade uppkomsten av Folkfronten. Gamla aktivister inom Femtonde Avdelningen, där jag har många vänner, minns mycket väl de båda kvinnorna. Jag vill tillägga att Caridad – antagligen på grund av sitt kubanska ursprung – utsågs att utföra förtroendeuppdrag på Kuba, i Mexiko och andra latinamerikanska stater.

När det spanska inbördeskriget bröt ut kämpade Caridad Mercader aktivt inom det Förenade Katalanska Socialistpartiet (PSUC) som var anslutet till den Kommunistiska Internationalen. Hon blev sekreterare i den Kommunistiska Kvinnounionen. Stridbar, djärv och energisk blev hon också ledare för en kommunistisk brigad vid Aragonfronten under krigets första månader (juli-augusti 1936). I slutet av augusti sårades hon i skuldran under ett flygbombardemang vid Bujaralozfronten (i provinsen Huesca). Vid samma tid sårades hennes son Ramón, som utnämns till löjtnant och politisk kommissarie vid samma front, i ena armen (vi har tidigare berättat om detta). Caridad, Ramón och Pablo evakuerades till Barcelona och var en tid på ett vilohem. Senare skulle de organisera den kasern som fick namnet Jaume Graells i stadsdelen Sarriá.

Här utspelas en av de mest tragiska episoderna i Caridad Mercaders liv. I Barcelona gjorde sig hennes son Pablo skyldig till ett brott mot den militära disciplinen. Med moderns samtycke beslöt kommunistledarna att skicka honom till Madrid under en period då det var speciellt farofyllt där. Han stupade vid Madridfronten strax efter sin ankomst dit. Sörjde modern honom? Kanske i hemlighet, ty det råder inget tvivel om att hon älskade sina barn, men i andra människors åsyn gav hon aldrig uttryck för några känslor eller beklagade sig över sin olycklige sons öde. Var det oförenligt med den blinda fanatism som hon gav prov på? En av hennes söner gick under, ett offer för hennes fanatism. De övriga skulle i sin tur offras för den. Vanära ersatte heroismen.

11. "Pedro", "Singer", "Guéré", Ernö Gerö

Caridad Mercaders äventyrliga förflutna och stridbarhet förskaffade henne "Pedros" uppskattning, förtroende och beskydd redan under de första månaderna av spanska inbördeskriget. "Pedro" var Kominterns och GPU:s allsmäktige representant i Katalonien. Vem var – vem är – denne "Pedro"? Under detta enkla namn dolde sig Ernö Gerö som idag har vunnit sorglig ryktbarhet som en av dem som provocerade det tragiska händelseförloppet i Ungern (oktober 1956) och dessförinnan gav upphov till de blodiga "majdagarna" i Barcelona (1937) som räknade flera hundra döda. När han några månader före folkupproret efterträdde Rákosi i spetsen för de ungerska kommunisterna försatte han all världens journalister i en besvärlig situation då de skulle teckna hans bakgrund. Förklaringen var enkel: Gerö har aldrig varit någon officiell person utan en man i hemliga polisens tjänst, specialist på hemlig organisation, en "illegal" person och det var denna verksamhet han hade sin karriär att tacka för. Tidningarna påstod att Gerö, sedan han återfått friheten i Ungern 1921 (han hade kastats i fängelse när Bela Kuns "kommun" upplöstes och han hade säkert ett finger med i spelet när denne föll i onåd och försvann femton år senare), sökte asyl i Sovjet och sedan skickades till Spanien 1938 av Komintern för ett viktigt uppdrag. Mellan 1921 och 1938: ett stort tomrum. Ett sådant tomrum på sjutton år i en hemlig agents liv innebär otvivelaktigt att det rör sig om den mest intressanta delen av hans verksamhet. Ett enda faktum visar vilken vikt man tillskrev denne man: när han levde som flykting i Sovjet efter spanska inbördeskriget blev han Manuilskijs högra hand.

Manuilskij var Kominterns verkliga chef, utsedd av Stalin och med långt större reell makt än den officiella chefen Dimitrov. Vilka meriter måtte han inte ha tillskrivits för att få en sådan förtroendepost!

Ernö Gerö är typisk för den militante kommunisten under Stalinperioden. Av den anledningen och för att han inspirerade Caridad Mercaders och hennes son Ramóns terroristkarriärer hör han hemma i den här redogörelsen. Efter Bela Kuns fall och en fängelsevistelse utan påföljd i Budapest flydde han till Wien där han stannade i ungefär ett år och lärde känna den unga kvinna som skulle bli hans följeslagerska. Det var en ung aktivist som säkert var både hederlig och uppriktig. Wien var vid denna tid en genomfartsort för ungerska flyktingar och överhuvudtaget för flyktingar från Balkanländerna. Därifrån begav sig de flesta till Tyskland och framför allt till Frankrike. Jag kom själv som landsflyktig aktivist från Spanien, och jag fick tillfälle att lära känna många av dem. Gerö och hans väninna slog sig ner i Paris. Han var sekreterare i en kommunistisk grupp och sekreterare i den ungerska samarbetskommittén för fackföreningarna. Han skickades sedan i hemlighet till Ungern, under namnet Singer, med uppgift att försöka reorganisera kommunistcellerna. När han kom tillbaka till Frankrike häktades han av polisen och utvisades, men lydde inte utvisningsordern. När han åter upptäcktes och häktades dömdes han till flera månaders fängelsestraff. Än en gång förvisades han efter avtjänat straff men fortsatte att leva under jorden i Frankrike. Då häktade polisen hans väninna och utvisade henne till Belgien. Tre månader senare återkom hon ”legalt” till Frankrike: en fransk aktivist ingick ett rent formellt äktenskap med henne vilket gjorde att hon kunde anta sin ”makes” nationalitet. Sådana äktenskap var ganska vanliga i hemliga kommunistkretsar. Mellan 1922 och 1929, det år då jag bröt med kommunismen, lärde jag känna åtskilliga.

Ernö Gerö hade nu skaffat sig tillräckliga meriter för att kunna leva och frodas i kommunismens ”utvalda” och ”högt specialiserade” miljöer, som nu sedan Trotskij och Lenins gamla medarbetare hade avlägsnats, helt dominerades av den auktoritära hierarkin omkring Stalin. Han överflyttades till Moskva 1928 och under tre år fortsattes hans ”utbildning” i en ”leninistisk skola”. Mellan 1931 och 1936 har jag inga spår av honom. Vad blev det av honom efter hans fem år av underjordisk verksamhet? Vilka nya ”meriter” kunde han skryta med som hemlig agent? Allt är höljt i dunkel. Hans väninna stannade kvar i Paris. Som disciplinerad kommunist började hon arbeta på Renaultverken. Av disciplin hade hon antagit fransk nationalitet, av disciplin hade hon avstått från sin älskade. Det iskalla kommunistiska systemet har aldrig tagit hänsyn till känslor och mänskliga relationer vilka föraktfullt betecknas som småborgerliga.

Ernö Gerö kom inte till Spanien 1938 som tidningarna uppgav. Det var 1933 som han började specialisera sig på Spaniens affärer, i synnerhet på den katalanska frågan, och efter spanska inbördeskrigets början (juli 1936) uppehöll han sig så gott som hela tiden i detta land. Men det var inte många av de katalanska kommunisterna som hade en aning om hans verkliga identitet och den viktiga roll han spelade. Så fort han kom till Barcelona blev han Kominterns och GPU:s allsmäktige representant. Han kallades Pedro eller Guéré. Mot hans beslut gjordes inga invändningar. Alla de hemliga kommunistiska tjänster som hade inrättats – politiska, militära, polisiära – stod under hans kontroll. Hans kalla granskande blick fick alla att darra, till och med och framför allt Antonov Ovsejenko, generalkonsul i Barcelona och en av Trotskijs gamla vänner vilken i oktober 1917 hade lett erövringen av Vinterpalatset. Han utnämndes till kommissarie i Sovjet och lämnade Barcelona med båt knappt ett år efter ankomsten till denna stad. När han skulle stiga iland för att tillträda sin nya befattning försvann han för alltid. (Efter den tjugonde partikongressen och Chrusjtjovs berömda rapport om Stalin rehabiliterades han av Kreml men ingen åtgärd vidtogs mot den man som, enligt hemliga rapporter, förorsakade hans död: Ernö Gerö.) I juni 1937 gjorde Gerö och Orlov, GPU-chefer i Barcelona respektive Madrid, förberedelser för att låta häkta mig och mina kamrater. Vi skulle föras till en tjeka i Madrid och en grotesk process skulle leda till att vi dömdes till döden. Efter en vidrig tortyr mördade de min kamrat Andrés Nin, men operationen misslyckades i sin helhet.

Under det Förenade Katalanska Socialistpartiets (PSUC:s) täckmantel, vilket nu var helt och hållet beroende av Moskva, lyckades Ernö Gerö formera en grupp medarbetare som från oktober 1936 till

maj 1937 besatte alla viktiga politiska, militära och polisiära poster. Så stod exempelvis tre mycket viktiga platser vid polisprefekturen helt under hans kontroll. Medan han ägnade sig åt sin verksamhet i Katalonien uppehöll andra inflytelserika moskvaagenter liknande aktiviteter i hela den republikanska zonen och framför allt i Madrid och Valencia. På mindre än ett år lyckades de nästla sig in i nästan alla maktens nervcentra.

Efter att i spetsen för en delegation ha gjort en resa till Mexiko i november 1936 blev Caridad Mercader en av Ernö Gerös mest aktiva medarbetare. Han var hennes förnämsta lärare när det gällde terrorhandlingar och spioneri och hon lärde också upp sin son Ramón. Leonid Eitingon lärde känna dem genom Gerö. Det dröjde inte länge förrän Caridad blev hans älskarinna. Tillsammans skulle de begå talrika brott under de år som följde. Bland annat det hemskaste av alla: mordet på Trotskij.

General Leonid Eitingon

12. Ovedersägliga bevis

Jag visste att Ramón Mercader del Río hade försvunnit i Katalonien under andra halvåret 1937. Mina katalanska uppgiftslämnare hade inte sett till honom – och hade inte heller hört minsta ljud från honom – fram till det ögonblick då de fick syn på hans fotografi i den mexikanska pressen efter mordet på Trotskij. Var hade han befunnit sig under denna tid eller under en del av den? Var det inte egendomligt att han försvann från Spanien just i det ögonblick då den internationella kommunismen skickade dit sina bästa män? Efter att ha studerat hans uppförande och teknik före och efter mordet på Trotskij misstänkte jag att han hade fått en mycket speciell utbildning i själva Sovjetunionen. Men jag hade inga bevis för det och för övrigt tycktes de uppgiftslämnare som hade haft tillfälle att röra sig i Kominterns högsta kretsar – de som hade berättat för mig om de ”speciella högskolorna” som jag har nämnt tidigare – inte heller ha några upplysningar om detta.

En betydelsefull agent i den hemliga sovjetpolisens tjänst, kaptan Nikolaj Koklov, avslöjades och häktades i Bonn 1954. Han sändes över till Förenta staterna och väckte sensation vid en presskonferens när han demonstrerade dödsbringande miniatyrvapen, en hel arsenal, värdiga en James Bond. Vid detta tillfälle avslöjade han att ”mordet på Trotskij hade organiserats av general Eitingon som åkt till Spanien under namnet Kotov”, och han tillade ordagrant: ”Och det var där han värvade en spanjor som sedan skickades till Sovjetunionen och fick ytterst noggranna instruktioner innan han sändes till Mexiko under namnet Mornard.” Mina misstankar bekräftades således hundra procentigt. Det var tydligt att, förutom utbildningen i Spanien under Ernö Gerös uppsikt till att börja med och sedan under Leonid Eitingons, hade Ramón Mercader tillbringat fem eller sex månader i Sovjetunionen innan han slog sig ner i Paris, där han hela tiden stod i obruten kontakt med agenter som hade specialiserat sig på kampen mot Trotskij och trotskismen. I Paris måste han invänta Ruby Weils ankomst. Hon skulle presentera honom för den oskyldiga Sylvia Agelov.

Jag väntade till 1948 innan jag offentliggjorde mördarens verkliga identitet och skisserade hans familjs historia i stora drag, trots att jag hade kunnat göra det redan 1940. Men vid den tiden skulle

mina avslöjanden inte ha vunnit någon större tilltro. Denne man hade redan försetts med så många nationaliteter, så många namn! Vad bevisade att just det som jag sa var det riktiga?

De ovedersägliga bevisen för hans identitet presenterades år 1953 av en mexikansk läkare, Quirós Cuarón, som utförde en sinnesundersökning av mördaren 1940, omedelbart efter mordet på Trotskij. Av undersökningen drog Quirós Cuarón synnerligen intressanta slutsatser som han har lagt fram i en omfattande uppsats. Driven av en aldrig stillad nyfikenhet fortsatte han sina forskningar, som förde honom först till Barcelona och sedan till Madrid, där ledningen för säkerhetspolisen försåg honom med några värdefulla dokument: polisfotografier en face och i profil av Ramón Mercader del Río (häktad den 12 juni 1935 tillsammans med sju andra kommunister i Barcelona och överförd till ett fängelse i Valencia, senare frisläppt efter Folkfrontens seger) samt ett avtryck av hans högra pekfinger. När de jämfördes med de fotografier av Frank Jacson-Mornard en face och i profil och det avtryck av hans högra pekfinger som tagits när denne satt häktad för mordet på Leo Trotskij 1940, visade det sig att de var identiska. När jag skriver dessa rader har jag framför mig fotokopior av dessa dokument. Fotografierna som är tagna 1935 visar en ung Ramón Mercader med yvigt svart hår, slät panna, mandelformade ögon, som speglar en energisk karaktär, och stor sensuell mun. De från 1940 föreställer en trött, ja, åldrad man, vars panna redan är fårad av lätta rynkor. Han antyder en gest som ska föreställa obesvärad men avslöjar en stor bitterhet. Den unge kommunistiske aktivisten från 1935, som säkert inspirerades av en uppriktig idealism, som ägde trovisshet och handlingskraft har genom GPU:s försorg förvandlats till en beryktad mördare, Leo Trotskij's baneman. Och hans plågade ansikte avspeglar hans personliga helvete samtidigt som det ger en inblick i det oändliga kollektiva helvete där tusentals varelser kämpar för sina liv.

13. De doktrinära mördarna

Slumpen ville att jag befann mig i Mexico City, på en av mina talrika resor i Latinamerika, när myndigheterna till allmän förvåning frigav Leo Trotskij's mördare och förvisade honom ur landet. Det var den 6 maj 1960, eller tre och en halv månad innan strafftiden gick ut, eftersom brottet hade begåtts den 20 augusti 1940. Med vederbörlig eskort avreste Ramón Mercader del Río till Fidel Castros Havanna. Därifrån skulle han fortsätta till Prag, ett viktigt centrum för ledningen av den internationella kommunismen, och slutligen till Moskva. Om det fortfarande skulle behövas något bevis för hans samröre med kommunismen har vi det här. När han avtjänat sitt straff återvände den sorgligt ryktbare, doktrinäre mördaren till de sina.

Två dagar senare hade jag ett långt samtal med Enrique Castro Delgado, som Caridad Mercader hade anförtrott sig åt i Moskva. Han hade självant berättat för mig om GPU-generalen Leonid Eitingons verksamhet och likaså om Caridads, hans älskarinnas. Men han hade undvikit att tala om det väsentligaste för mig, nämligen att hon hade följt med sin son Ramón så att säga ända fram till dörren till Trotskij's bostad, vid den tidpunkt då mordet skulle begås. Jesús Hernández, före detta spansk minister och kommunist, före detta medlem av Komintern, var den förste som avslöjade hennes närvaro, men jag satte ingen tilltro till detta, eftersom jag tyckte det lät alltför groteskt för att vara sannolikt. Men nu hade Castro Delgado beslutat sig för att tala om allt för mig, i minsta detalj.

– Varför, frågade jag honom, dolde du ett så viktigt faktum för mig?

– Du måste förstå mig, svarade han sorgset. Min hustru och jag stod i tacksamhetsskuld till Caridad. Vid en tidpunkt då vi hade det mycket svårt i Moskva var det hon som hjälpte oss att överleva. Sedan gjorde hon stora ansträngningar för att vi skulle få lämna Sovjetunionen när vi befann oss i stor fara mellan Ljubljanka och gränsen. Hade jag rätt att skada henne? Nu kan jag tala, nu är allt annorlunda.

Som vi vet reste Caridad till Mexiko i spetsen för en delegation i november 1936 och återvände dit strax före spanska inbördeskriget's slut, i februari eller mars 1939, då mordet på Trotskij började förberedas. Hon – och Leonid Eitingon, hennes älskare – arbetade under Sudoplatov's personliga ledning. Denne var en av de främsta ledarna för sovjetspionaget inom västvärlden. Under namnen Valéry och Liova hade Eitingon ägnat sig åt antitrotskyistisk verksamhet i Frankrike. Han var

framför allt specialist på att spåra upp och likvidera misstänkta sovjetdiplomater och opålitliga eller besvärliga kommunistiska aktivister. Man får antagligen aldrig reda på hur många angivelser och avrättningar som denne man har gjort sig skyldig till. Som vi ska få se längre fram var Caridad vid flera tillfällen hans medarbetare och medbrottsling. Hon var lidelsefullt förälskad i honom och fanatiskt handlingskraftig (han hade lovat att gifta sig med henne och hade inte talat om för henne att han hade hustru och barn i Sovjet). Ramón hade förfört Sylvia Agelov för att vinna tillträde till Trotskij's bostad. På samma sätt hade Eitingon "förvridit huvudet" på den vackra Caridad och utnyttjat den mogna kvinnans sensualitet: kärleken i brottets tjänst.

När det första attentatet mot Trotskij hade misslyckats utfärdade Beria och Sudoplatov utan tvivel kategoriska order till Leonid Eitingon och hans medarbetare Caridad Mercader: ett nytt attentat måste förberedas och denna gång fick det inte misslyckas. Detta var anledningen till Rabinovitjs och Eitingons sammanträffande med Ramón i New York. Detta förefaller så mycket troligare som hans resa till denna stad annars skulle vara oförklarlig. För övrigt förefaller det mycket logiskt att de valde just New York när de skulle konstruera en ny plan. Det låg tillräckligt långt bort från den mexikanska huvudstaden och alla de människor som hade deltagit i attacken mot huset i Coyoacán.

Medan Ramón begav sig i bil till Trotskij's bostad för att begå sitt brott den ödesdigra augustidagen följde Leonid och Caridad efter honom i var sin bil och stannade bilarna på gator i närheten när mördaren gick in i den befästa villan. Om – vilket var mycket troligt – Ramón lyckades döda Trotskij med ishackan som han bar dold under regnrocken (det var därför repetitionen två dagar tidigare hade varit nödvändig) i dennes eget arbetsrum skulle vakterna släppa ut honom utan att misstänka något. Och sedan skulle Caridad och Leonid trygga hans omedelbara avfärd till utlandet ... Men det fruktansvärda skrik som offret utstötte när ishalkan träffade honom i huvudet spräckte deras plan. Utom sig av ångest fick Caridad bevittna hur de två ambulanserna körde ut, den ena med Trotskij till sjukhuset, den andra med hennes son, utan att hon visste om han var levande eller död. Nu fick den stackars kvinnan en uttrycklig order från sin chef och älskare: de måste fly. Leonid försvann åt sitt håll, Caridad flydde till Förenta staterna och därifrån till Ryssland. En spansk aktivist som spelade en viktig roll under kriget och då uppehöll sig i Sovjet (under Trotskijaffären bodde hon i Mexico City och hon bor där fortfarande) kände till hela denna komplot och gav också en hjälpande hand. Sedan dess har hon brutit med kommunismen – "denna universella totalitära skändlighet" hörde jag henne säga för några år sedan. Hon har lidit fruktansvärt, av den anledningen förtiger jag hennes namn.

När Caridad Mercader kom till Sovjet slog hon sig ner i Kalujskaja, ett stort elegant bostadsområde i närheten av Moskva med bekväma likformiga hus. De bebos samtliga av inflytelserika GPU-agenter. Hon tyckte om ett angenämt och lyxigt liv och var galen i dyrbara kläder, smycken, parfym. Varje dag drack hon mellan trettio och fyrtio koppar kaffe och rökte mellan sjuttio och åttio cigaretter. Den stalinistiska regim som krävde så stora offer av folket och som bragte det i sådan misär nekade inte denna kvinna någonting.

Men hon hetsades fortsättningsvis av ett nästan sjukligt behov att handla och det plågade henne nu mer än någonsin: kanske var handlingen för henne detsamma som glömska. Hon skulle inte ha stått ut med ett liv i sysslolöshet. Hon var fortfarande förälskad i general Eitingon, trots att hon hade fått reda på att han hade hustru och barn, och hon fortsatte att vara hans närmaste medarbetare i jakten på diplomater och ljumma eller tveksamma aktivister. Hon fick i uppdrag att spionera på och ange de bulgariska kommunistledarna som hade tagit sin tillflykt till Sovjet. Med undantag av Dimitrov och Kolarov, som hade utsetts att efter kriget och Röda arméns seger överta de ledande regeringsposterna i Sofia (vilket inte hindrade att de båda skulle dö på ett egendomligt sätt) kan man säga att alla dessa ledande bulgarer avrättades. Försedd med ett kubanskt pass gjorde Caridad flera resor, både tillsammans med Eitingon och ensam, utförande hans order. Hon besökte Sverige, Norge, Danmark, Holland, Belgien och Turkiet och vart och ett av hennes uppdrag krävde nya offer.

– Hur många tror du har fallit offer för henne? frågade jag Castro Delgado.

– Minst trettio, svarade han. Han teg ett ögonblick och sedan tillade han:

– Efter våren 1943 när jag hade fallit i onåd tillbringade jag timmar och åter timmar hemma hos henne, i hennes lilla våning i Kalujskaja. Vi var som två skeppsbrutna som behöver varandra. Hon låg alltid utsträckt på sängen och rökte den ena cigaretten efter den andra, klev bara upp när hon skulle koka kaffe. För det mesta talade hon längtansfullt om Kuba, Mexiko, Paris. Hon försökte förjaga de sorgliga minnena och bara minnas de goda. Men det var det som hon förteg som verkligen upptog hennes tankar. En dag stod hon inte ut längre. Hon gav utlopp för allt hon hade på hjärtat: ”De har lurat oss, Enrique. De har lurat oss med sina revolutionära böcker, sin propaganda och sitt påstådda paradiset. Detta är det värsta helvete som någonsin har existerat. Jag kan aldrig vänja mig vid det. Jag har bara en enda önskan, en enda tanke: att fly, fly långt härifrån.” Det verkade som om hon hade beslutat sig för att säga allt. . . . ”Du känner inte, som jag, de här människorna”, tillade hon, ”de har varken själ eller samvete. De tillintetgör din vilja, de tvingar dig att döda och dödar dig sedan själv, på en gång eller så småningom, så som de låter mig dö just nu. Nu har de inte längre någon användning för mig, förstår du. Efter min sista insats i Turkiet hade de ingen nytta av mig. De märker att jag inte är densamma som förr ... Dessutom tröttnar dessa brottslingar på sina brott, de fyller dem med avsmak. Om jag berättade allt. . . .” Jag var helt bestört och bad henne att inte säga mer. Om man fick reda på att hon hade gett mig dessa fruktansvärda förtroenden var vi förlorade utan återvändo båda två. ”Men vi är ju förlorade!” skrek hon. ”Här eller någon annanstans, om vi skulle lyckas fly genom något under, är vi dödsdömda!” Och så berättade hon i detalj hela historien om mordet på Trotskij, som Leonid Eitingon och hon hade förberett. Hon låg fortfarande på sängen, med huvudet begravt i händerna och snyftade. Till slut utbrast hon: ”Ramón har jag gjort till mördare, min stackars Luis till gisslan och mina två andra barn till vrakspillror. Och vad har jag fått i stället? Två skändligheter!” Hon reste sig, drog ut en byrålåda och med en min av avsmak tog hon fram de två mest eftertraktade hedersbetygelserna i Sovjetunionen: Leninmedaljen och medaljen Sovjetunionens hjälte som hade tilldelats henne och Ramón.

Hennes fixa idé om flykt och övertygelsen att hon skulle bli dödad om hon stannade i Sovjetunionen gjorde henne fullständigt galen. Hon hade tagit för vana att stänga in sig hermetiskt i sitt hem. Hon levde bakom fördragna fönster och stängda lås. Hon led av sömnlöshet och tillbringade nätterna med att gå fram och tillbaka i sin lilla våning, röka utan uppehåll och dricka kaffe. En dag, på gränsen till sammanbrott, blev hon sjuk: sjuk av förtvivlan. En katalanska, Carmen Brufau, kom ofta och hälsade på henne. Caridad visste att denna kvinna var GPU-agent och misstrodde henne. Hon skrev hela tiden till Beria eller till Sudoplatov, brev som var än bönfallande, än hotfulla, för att utverka tillåtelse att lämna Sovjet. Man svarade med att skicka henne blommor, konfekt, kort med några älskvärda ord. Leonid Eitingon hälsade på henne ibland. Han rekommenderade henne tålmod, lite mer tålmod ... Bara hennes son Luis täta besök gjorde henne lite lugnare. Till slut hotade hon att ta sitt liv om man fortsatte att avslå hennes begäran. Denna förtvivlade hotelse lyckades: Beria gav henne lov att åka till Kuba, på villkor att hon inte försökte fortsätta till Mexiko. I det tillstånd av upphetsning som hon befann sig i skulle hennes närvaro i Mexico City kunna vara mycket komprometterande. Caridad gick med på denna kohandel och lovade att inte lämna Kuba. Men när hon väl hade sluppit ut ur Sovjetunionen skyndade hon sig till Mexiko med en enda idé i huvudet: att försöka utverka Ramóns frigivning.

14. Tystnad – eller döden

Caridad lyckades alltså lämna Sovjetunionen i slutet av februari 1945, men hennes unge son Luis blev kvar i Moskva som gisslan och borgensman för hela familjens tystnad. När han fick höra talas om denna förestående avfärd erkände han en dag för Castro:

– Min mor reser till Kuba och säkert också till Mexico City, men mig offerar hon genom att lämna mig kvar här. Ändå vet hon att jag avskyr allt detta och att jag skulle ge halva mitt liv för att slippa ut härifrån. Jag gör mig inga illusioner: jag kan aldrig lämna Sovjetunionen.

Efter Trotskijs död förlades en permanent GPU-kommitté till Mexico City. Jag visste att den existerade men kände inte till exakt vilka som ingick i den. I spetsen stod den viktige agenten Kupper, av polskt ursprung. Bland sina spanska medarbetare hade han också sonen till en känd

tecknare: Sancha. Kupper var i Spanien under kriget och ägnade sig åt terrorverksamhet. En av hans kusiner, Lydia, gift med en spansk aktivist som senare dödades av sina egna, var medarbetare och älskarinna till den berömde marskalk Malinovskij, försvarskommissarie efter Chrusjtjovs maktövertagande.⁵⁸ Koppers grupp hade en bestämd uppgift i Mexico City; den skulle skydda och samtidigt noggrant övervaka Trotskijs mördare. Allt som hade med fången att göra – att förbereda hans försvar, att göra hans fängelsevistelse så angenäm som möjligt, att sköta hans förbindelser med omvärlden – sköttes med Kupper som mellanhand. Gruppen saknade inte pengar; enligt mina informationer skulle man ha förbrukat den ansevärdiga summan av 250 000 dollar från det ögonblick då mördaren häktades till hans frigivning.

När Caridad Mercader lämnade Sovjetunionen hade hon ett sovjetiskt pass som gjorde det möjligt för henne att dölja sin identitet och sitt ursprung. Men detta pass blev upphov till en mängd konflikter med Koppers grupp, som till varje pris ville hindra henne att komma i direkt kontakt med fången. En gång begav hon sig till fängelset Lecumberri där han var intagen, men det var helt omöjligt för henne att få träffa honom. Hon krävde att rättegången skulle tas upp i högre instans men hennes framställning avslogs. Med hjälp av den advokat som hade försvarat honom försökte hon få straffet nedsatt med en tredjedel, men dessa nya demarcher blev också fruktlösa. Den föregivne Jacson-Mornard var inte vilken fånge som helst: världspressen höll ögonen på honom och om han frigavs i förtid kunde det väcka skandal. Varje gång frågan om nedsatt straff lades fram i den mexikanska högsta domstolen återopade man dessa argument för att avslå hans begäran: just genom att begära att domen skulle prövas i högre rätt hade fången förverkat sin chans att få strafftiden förkortad. Och vilken var för övrigt hans verkliga identitet? Det namn han hade häktats under hade visat sig vara falskt men hans riktiga namn var fortfarande officiellt okänt. Varför ville han inte avslöja det, och lägga fram bevis som kunde hjälpa till att kasta ljus över problemet? Till slut krävde Caridad att man skulle förbereda hans flykt: ett nytt misslyckande (på annat håll har jag redogjort för min del i detta misslyckande, men då visste jag ännu inte att mördarens mor befann sig i Mexiko). Eftersom hon blev alltmer fordrande beslöt Kupper – säkerligen på Moskvans order – att utsätta henne för terror. Hon utsattes för två mordattentat: en gång lyckades hon som genom ett under rädda livet i en bilolycka. Av fruktan för sitt liv – som tidigare i Moskva – lämnade hon Mexico City i november 1945 och begav sig till Paris där hon har uppehållit sig sedan dess. Försedd med ett kubanskt pass bor hon tillsammans med sin dotter Montserrat, gift Duduyt. I Paris har också hennes äldste son, Jorge, som är sjuk och invalidiserad, slagit sig ner. Caridad, en gång energisk, djärv och fanatisk intill brottets gräns, är idag bara en åldrad kvinna, fylld av sorg och bitterhet, som försöker leva så undanskymt som möjligt. Inte för allt i världen skulle hon vilja återvända till Sovjetunionen. Och varför skulle hon för övrigt återvända dit? Stalin är död, Beria avrättad. Kremls nuvarande härskare har anklagat dem för ohyggliga brott – alla är inte avslöjade än. De har rehabiliterat några av deras talrika offer. Kommer de inte en dag att också rentvå Trotskijs minne? Och Caridad och hennes barn har tagit del i dessa brott och upplevt denna fruktansvärda mardröm ... Kan man tänka sig ett sorgligare och mer helvetiskt öde än denna kvinnas?

Kupper återkallades till Moskva när Ramón Mercader del Ríos flyktförsök misslyckades. Han likviderades i en "utrensning" som Chrusjtjov gjorde efter Berias död och samtidigt med honom försvann hans närmaste medarbetare: Merkulov, Sudoplatov, Eitingon, alla de som hade varit inblandade i mordet på Leo Trotskij. Victor Hugo hade rätt: det finns alltid en bödel för bödlarna.⁵⁹

Paris i oktober 1969.

⁵⁸ Castro Delgado bekräftade vad jag redan visste genom "El Campesino": den berömde sovjetmarskalken, känd under namnet Manolito, var i Spanien under inbördeskriget. Man berättar att han var mycket glupsk och att han varje dag lät servera sig en enorm portion *cocido á la madrileña*. En av hans militära bedrifter bestod i att han lyckades erövra tjugo säckar kikärter som han skickade hem till Moskva.

⁵⁹ Epilog: Som redan nämnts frigavs Ramón Mercader från sitt mexikanska fängelse 1960, varefter han reste till Kuba. 1961 for han till Sovjet där han fick utmärkelsen "Sovjetunionens hjälte". Han var därefter huvudsakligen bosatt på Kuba (med kortare vistelser i Sovjet). Han avled 1978 (i Havanna), men begravdes i Moskva under namnet Ramón Ivanovich Lopez. – *Red anm.*

Bilaga: Siqueiros medger mordförsöket på Trotskij

[Artikel ur tidningen *Mullvaden* nr 16, dec 1972]

Den 24 maj 1940 utförde en grupp på 20 personer ett spektakulärt försök att mörda Trotskij i Mexiko. Mitt i natten bröt de sig in i hans villa, kidnappade en vakt och avlossade 300 skott. Som genom ett under dödades ingen; den ende som sårades var Trotskij's dotterson som fick en lätt skråma. Några dagar senare återfanns vakten mördad i en ödlig stuga. Polisen lyckades snart nysta upp nätet, och man kunde binda en grupp av aktiva stalinister, ledda av målaren David Siqueiros, vid brottet. Siqueiros medgav aldrig sanningen. Han förnekade visserligen inte att han lett gruppen, men han hävdade att man inte haft för avsikt att mörda Trotskij. Det var ett "missförstånd". Man ville bara skrämma honom och protestera mot hans närvaro i landet. Siqueiros förnekade också att han utfört attentatet på order från högre ort, dvs från NKVD (Sovjets hemliga polis).

Först nu har Siqueiros avslöjat mer av bakgrunden till mordförsöket. Det sker i en intervju i den dominikanska tidskriften *Ahora!* för den 9 oktober 1972 (återgiven på engelska i *Intercontinental Press* 13 nov. 1972, s. 1238–1240).⁶⁰ Här medger han utan omsvep att avsikten var att mörda Trotskij och att dådet skedde på order från NKVD. Intressantare än dessa medgivanden är dock vad Siqueiros berättar om denna plans återverkningar på det mexikanska kommunistpartiet. Han berättar om hur en hög tjänsteman inom NKVD, Leonid Eitingon, fick i uppdrag att organisera mordet på Trotskij och gavs fria händer i sitt arbete. "Men ledaren för det mexikanska kommunistpartiet, Laborde, var ovillig att stödja denna våldsåtgärd och vägrade i praktiken att hjälpa till. Slutligen utslöts Laborde och hans anhängare och partiet hamnade i våra händer."

Den meningen säger åtskilligt om vilka effekter stalinismen hade på kommunistpartierna över hela världen: de klassmedvetna arbetare som vägrade låta sitt parti bli en filial till NKVD och som vägrade låta sig förvandlas till mördare, utslöts helt enkelt och ersattes med ett gäng lejda gangsters. Detta slödder kunde organisera ett mord på Trotskij, men de har aldrig kunnat organisera den mexikanska arbetarklassen för ett maktövertagande. I mindre drastiska former genomgick alla kommunistpartier samma omvandling under Stalin-perioden. Det är bl.a. detta som idag gör det nödvändigt att bygga upp nya kommunistpartier och en ny International.

Fler lästips: 1

Se även: [Kommunistledare avslöjar mordförsök på Trotskij](#) (bl a utdrag ur mexikanske kommunistledaren Valentín Campas memoarer)

Ytterligare (nyare) uppgifter om mordet på Trotskij ger den f d sovjetiske "spionchefen" i P A Sudoplatovs sin självbiografi *Direktoratet* (utkom 1994). Se [Sovjetisk spionchef om mordet på Trotskij](#).

Lynn Walsh: [Mordet på Trotskij](#). En artikel som bl a redovisar uppgifter som ledande mexikanska kommunister och Sudoplatov lämnat.

Se även Isaac Don Levine, [Mordet på Trotskij](#), bok som gavs ut 1963 på svenska.

Innan mordet kommenterade Trotskij vid flera tillfällen försöken att mörda honom, exempelvis efter mordförsöket i maj 1940 (som behandlas i första kapitlet ovan): [Stalin försöker döda mig, Reptilers avkomma på The Nation](#) (juni 1940) och [Komintern och GPU](#) (augusti 1940).

⁶⁰ Hela intervjun finns i översättning på marxistarkivet: [Mexikansk målare erkänner mordförsök på Trotskij](#)